OSCAR WILDE

DE PROFUNDIS

ANDRÉ GIDE'İN ÖNSÖZÜYLE

Çeviri: ROZA HAKMEN

KLASİKLER 22

Can Yayınları 256

De Profundis, Oscar Wilde

1. basım: 1997
3. basım: Ocak 2012
E-kitap 1. sürüm Şubat 2014, İstanbul
Ocak 2012 tarihli 3. basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

ISBN 9789750720970

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

OSCAR WILDE

DE PROFUNDIS

ANDRÉ GIDE'İN ÖNSÖZÜYLE

MEKTUP

İngilizce aslından çeviren

Roza Hakmen

Oscar Wilde’ın Can Yayınları’ndaki diğer kitabı:

Dorian Gray’in Portresi, 2003

OSCAR WILDE, 1854'te İrlanda'nın Dublin kentinde doğdu. Dublin Üniversitesi ve Oxford'daki Magdalen College'da okuduktan sonra, 1878'de "Ravenna" adlı uzun şiiriyle Newdigate Ödülü'nü kazandı. 1881'de yayımladığı *Şiirler*, Dante, Gabriel Rossetti ve John Keats'e olan bağlılığını ortaya koyuyordu. 1884'te Constance Lloyd'la evlendi ve bu evlilikten iki çocuğu oldu. Bu dönemde yayımladığı *Mutlu Prens ve Başka Masallar*, masal ve romantik alegori alanındaki ustalığını ortaya koyuyordu. Tek romanı *Dorian Gray'in Portresi*, olağanüstü yaratıcılığını kanıtlayan masal ve öykü kitapları *Lord Arthur Savile'in Suçu* ve *Narlı Bahçe* 1891'de yayımlandı. *Lady Windermere*'in *Yelpazesi* oyunu ertesi yıl, *Salomé* ise 1893'te basıldı. Aynı yıl sahnelenen *Önemsiz Bir Kadın*'ı son oyunları *İdeal Bir Koca* ve *Ciddi Olmanın Önemi Üzerine* izledi. Cinsel seçiminden ötürü suçlanarak iki yıl yattığı hapishanenin insanlıkdışı koşullarını işlediği *Reading Zindanı Baladı* 1898'de okuyucuyla buluştu. Wilde, beyin iltihabı sonucu 1900 yılında Paris'te öldü.

ROZA HAKMEN, 1956'da İzmir'de doğdu. İzmir Amerikan Kız Koleji' ni, 1979'da ODTÜ Ekonomi Bölümü'nü bitirdi. Başta Oscar Wilde, Carson McCullers, Ernest Hemingway, Juan Benet, Nina Berberova, Anthony Burgess, Mario Vargas Llosa, Marguerite Duras olmak üzere edebiyatın önde gelen yazarlarının eserlerini çevirdi. Cervantes'in *Don Quijote*'sini İspanyolca aslından, Marcel Proust' un *Kayıp Zamanın İzinde*'sini de Fransızca aslından ilk kez eksiksiz olarak Türkçeye kazandırdı.

Oscar Wilde’ın anısına

Geçen yıl bu tarihlerde, Oscar Wilde’ın acı sonunu Biskra’da, gazetelerden öğrendim. Aradaki mesafe yüzünden, cenazeye ... Mezarlığı’na kadar eşlik eden bir avuç insana maalesef katılamadım. Kendisine sadık kalmış dostlarının zaten az olan sayısını, yokluğumla daha da azalttığım için üzüldüm durdum. Hiç değilse bu sayfaları bir an önce yazmak istiyordum; ne var ki, epeyce uzun bir süre boyunca, Wilde adı, yine gazetelerin malı olmuş gibiydi... Artık bu hazin üne sahip adın çevresinde dönen yersiz dedikodular durulduğuna, yığınlar övmekten, şaşmaktan ve sonra da lanetlemekten sıkıldığına göre belki bir dost, devam eden üzüntüsünü ifade edebilir; hayranlığını ve saygılı merhametini dile getiren bu sayfaları, terk edilmiş bir mezara bırakılan bir çelenk gibi sunabilir.

İngiliz kamuoyunu çalkalayan mahkeme skandalıyla Wilde’ ın hayatı mahvolma tehlikesi altına girdiğinde, birtakım edebiyatçı ve sanatçılar, edebiyat ve sanat adına bir kurtarma harekâtına giriştiler. Yazar yönünü överek insan yönünü affettirmeyi umdular. Ne yazık ki bu, yanlış anlamalara yol açtı; çünkü kabul etmek gerekir ki, Wilde büyük bir yazar değildir. Uzatılan bu kurşundan can simidi, onun boğulmasını hızlandırdı yalnızca; eserleri, onu kurtaracağına, sanki onunla birlikte battı. Birkaç yardım eli boşuna uzandı. Dünyanın kabaran dalgası her şeyi yuttu.

O sırada, Wilde’ı tümüyle farklı bir biçimde savunmak, kimsenin hayalinden geçmedi. İnsanı eserinin arkasına gizlemeye çalışmak yerine, şimdi yapmaya çalışacağım gibi önce insanın eşsizliğini göstermek gerekirdi, sonra da eseri aydınlanırdı zaten. Wilde, “Ben bütün dehamı yaşamıma harcadım; eserlerime yalnızca yeteneğimi harcadım,” derdi. Büyük bir yazar değildi ama sözcüğün tam anlamıyla büyük bir hayat adamıydı. Yunan filozofları gibi Wilde da bilgeliğini yazıya dökmez, konuşmasıyla ve yaşamıyla aktarırdı; bilgeliğini tedbirsizce, insanların uçucu belleğine emanet ederdi, suyun üzerine yazar gibi. Yaşamöyküsünü, onu daha uzun süre tanımış olanlar yazsın; onu can kulağıyla dinlemiş olanlardan biri, burada yalnızca bazı kişisel anılarını aktaracak.

I

Wilde’ı, ancak hayatının son yıllarında tanımış olanlar, hapisten zayıflamış ve çökmüş olarak çıkan bir Wilde’a bakarak, hapisten önceki dâhi Wilde’ı hayal edemezler.

Kendisiyle ilk karşılaşmamız, 1891 yılında oldu. Wilde o sıralarda Thackeray’in, “büyük adamların başlıca yeteneği” diye tanımladığı şeye, sükseye sahipti. Hareketleriyle, bakışlarıyla her durumda ağırlığını koyardı. Sükse yapacağı o kadar kesindi ki, sanki başarısı Wilde’dan önde gidiyordu; ona yalnızca ilerlemek kalıyordu. Kitapları şaşkınlık ve beğeni yaratıyordu. Bütün Londra, oyunlarını görmeye koşuyordu. Zengindi; büyüktü; güzeldi; mutluluk ve iltifata boğulmuştu. Onu

kimileri Asyalı bir Dionysos'a, kimileri bir Roma imparatoruna, kimileri de Apollon'a benzetirdi. Gerçekten de göz kamaştırıcıydı.

Paris'e gelir gelmez, ismi ağızlarda dolaşmaya başladı; onunla ilgili birtakım abes hikâyeler anlatılıyordu; Wilde henüz yalnızca yaldız uçlu sigaralar içen ve sokaklarda elinde bir ayçiçeğiyle dolaşan adamdı. Sosyetede ünü sağlayanları kandırmakta becerikli olan Wilde, gerçek kişiliğinden daha önde gelen, espriyle oynadığı eğlenceli bir hayalet yaratmayı bilmişti.

Ondan söz edildiğini ilk önce Mallarmé'nin evinde duymuştum; sohbetini göklere çıkarıyorlardı; kendisini tanımayı istiyor ama ummuyordum. Mutlu bir rastlantı, daha doğrusu bu isteğimden söz ettiğim bir dostum aracılığıyla tanıdım. Wilde'ı bir restoranda yemeğe davet etmişlerdi. Dört kişiydik ama tek konuşan Wilde olmuştu.

Wilde sohbet etmezdi; anlatırdı. Hemen hemen tüm yemek boyunca durmadan anlattı. Tane tane, ağır ağır anlatıyordu; sesi olağanüstüydü. Fransızcayı son derece iyi biliyordu ama bekletmek istediği sözcükleri sanki biraz ararmış gibi yapıyordu. Aksanı yok gibiydi; yalnızca olmasını istediği kadar, zaman zaman sözcüklere yeni ve tuhaf bir hava verecek kadar aksanı vardı. "Septisizm" yerine bilerek İngilizcedeki gibi *skepticism* diyordu... O gece bize anlattığı bitmez tükenmez öyküler karışıktı; en iyi öykülerden değildi; bizden emin olamayan Wilde, bizi deniyordu. Bilgeliğini ve çılgınlığını, ancak tahminine göre, dinleyenin hoşuna gidecek kadar açığa vururdu; asla fazlasını göstermezdi. Karşısındakine, heveslendiği kadarını verirdi; ondan bir şey beklemeyenler, bir şey bulamazdı ya da ancak hafif bir köpük düşerdi paylarına. Her şeyden önce karşısındakini eğlendirmeye meraklı olduğu için de, onu tanımış olduklarını sananlardan birçoğu, yalnızca eğlendirici yanını tanırdı.

Yemek bittikten sonra dışarı çıktık. İki arkadaşım yan yana yürüyorlardı; Wilde beni kenara çekti, "Siz gözlerinizle dinliyorsunuz," dedi epey sertçe. "Bu öyküyü onun için anlatıyorum size:

"Narkissos öldüğünde kır çiçekleri çok üzülmüş, onun ardından ağlayabilmek için nehirden su damlaları istemişler. 'Ah!' demiş nehir, 'her damlam gözyaşı olsa Narkissos'un ardından ağlamama yetmez; ben ona âşıktım!'

'Ah!' demiş kır çiçekleri de, 'Nasıl âşık olunmaz Narkissos'a. Öyle güzeldi ki!'

'Güzel miydi?' diye sormuş nehir.

'Senden iyi kim bilebilir? Her gün üzerine eğilip senin sularında kendi güzelliğini seyrederdi uzun uzun...'"

Wilde bir an durdu...

"Nehir cevap vermiş: 'Ben ona âşıktım; çünkü sularıma eğildiğinde, onun gözlerinde sularımın yansımasını görürdüm.'"

Sonra Wilde, tuhaf bir kahkahayla kasılarak ekledi: "Bu öykünün adı, 'Mürit'."

Evinin kapısının önüne varmıştık, ondan ayrıldık. Benimle yeniden görüşme isteğini belirtti. O yıl ve ondan sonraki yıl boyunca onu sık sık, her yerde gördüm.

Dediğim gibi Wilde, başkalarının karşısına bir tören maskesiyle çıkardı; şaşırtmak, eğlendirmek, bazen kızdırmak üzere. Hiçbir zaman karşısındakini dinlemez, düşünce kendi düşüncesi olmadığı sürece onu hiç ilgilendirmezdi. Tek başına parlamadığı an, kendini gözden silerdi. O zaman ancak onunla baş başa kalınca yeniden ortaya çıkardı. Baş başa kaldığı an hemen söze başlardı:

"Dünden beri neler yaptınız?"

O sıralar benim yaşamım inişsiz çıkışsız olduğu için, anlatacaklarımın hiçbir ilginç yanı yoktu. Sıradan birkaç olay sayardım, Wilde'ın alnı kırışırdı.

"Gerçekten bunlar mı yaptıklarınız?"

“Evet.”

“Doğru söylüyorsunuz, değil mi?”

“Evet, tabii.”

“Peki o zaman niye anlatıyorsunuz? Hiç ilginç değil ki. Bakın, iki dünya vardır: Sözü edilmeden var olan dünyaya gerçek dünya denir; çünkü bu dünyayı görmek için sözünü etmeye hiç gerek yoktur. Öteki ise sanat dünyasıdır, bu dünyadan söz etmek gerekir; çünkü ancak sözü edildiğinde var olur.

Adamın biri, öykü anlattığı için köyünde çok sevilirmiş. Her sabah köyden ayrılır, akşam döndüğünde de, bütün gün çalışıp yorulmuş olan köylüler çevresine toplanıp sorarlarmış: ‘Neler gördün bugün? Hadi anlat.’ Anlatırmış o da: ‘Ormanda flüt çalan bir Pan gördüm, çevresinde küçük periler halka olmuş dans ediyordu.’ ‘Başka ne gördün? Anlat,’ dermiş köylüler. Anlatırmış: ‘Deniz kıyısına vardığımda, dalgaların üzerinde üç denizkızı gördüm; altın bir tarakla yemyeşil saçlarını tarıyorlardı.’ Köylüler bu öyküleri anlattığı için seviyorlarmış onu.

Bir sabah her zamanki gibi köyden ayrılmış. Deniz kıyısına geldiğinde bir de bakmış ki, dalgaların üzerinde üç denizkızı altın bir tarakla yeşil saçlarını tarıyor. Gezintisini sürdürmüş; ormana yaklaştığında, flüt çalan bir Pan ve halka olup dans eden periler görmüş... O akşam köyüne döndüğünde, köylüler her akşamki gibi, ‘Neler gördün? Hadi anlat,’ deyince, ‘Hiçbir şey görmedim,’ demiş.”

Wilde bir süre durur, öykünün etkisi üzerime sinsin diye bekler, sonra yeniden başlardı:

“Dudaklarınız hoşuma gitmiyor; hiç yalan söylememiş birinin dudakları gibi dümdüz. Size yalan söylemeyi öğreteceğim, dudaklarınız antik masklarda olduğu gibi güzel ve kıvrımlı olacak.

Sanat yapıtını sanat yapıtı, doğa yapıtını da doğa yapıtı yapan nedir, biliyor musunuz? Aralarındaki fark nereden gelir? Aslına bakarsanız, nergis çiçeği bir sanat yapıtı kadar güzeldir; aralarındaki fark güzellik olamaz. Nedir ikisini ayıran, bilir misiniz? Sanat yapıtı her zaman tektir. Kalıcı hiçbir şey yaratmayan doğa, yaptıklarının hiçbiri kaybolup gitmesin diye hep kendini yineler. Yığınla nergis çiçeği vardır; işte bu yüzden her birinin ömrü bir gündür. Doğa ne zaman yeni bir biçim icat etse hemen onu yineler. Deniz canavarı, başka bir denizde, kendisine benzer bir başka deniz canavarı yaşadığını bilir. Tanrı tarihte bir Neron, bir Borgia ya da bir Napoléon yarattığında, bir tanesini de kenara koyar; onu bilmeyiz, önemli değil; önemli olan, birinin başarılı olmasıdır; çünkü Tanrı, insanı; insan da sanat yapıtını yaratır.

Evet, biliyorum ... bir gün yeryüzünde büyük bir sarsılma oldu, sonunda doğa eşi olmayan bir şey, gerçekten tek olan bir şey yaratacakmış gibi ve Hazreti İsa dünyaya geldi. Evet, biliyorum... Ama dinleyin bakın:

Arimatealı Aziz Yusuf, akşam vakti, Hazreti İsa’nın az önce can verdiği Golgota Tepesi’nden inerken, genç bir adamın beyaz bir taşın üzerine oturmuş ağlamakta olduğunu görmüş. Adama yaklaşmış, ‘Istırabını anlıyorum,’ demiş. ‘O adam gerçekten doğru bir adamdı.’ Ama delikanlı şöyle yanıtlamış: ‘Ah! Ben ona ağlamıyorum. Ağlıyorum, çünkü ben de mucizeler yarattım! Ben de körlerin gözlerini açtım; felçlileri iyileştirdim, ölüleri dirilttim. Ben de meyvesiz incir ağacını kuruttum, suyu şaraba çevirdim... Ama insanlar beni çarmıha germedi...’”

Bana çok kez öyle gelirdi ki, Oscar Wilde temsil etmekle görevlendirildiğine inanmıştı.

İncil, bir Pagan olan Wilde’ın kafasını meşgul eder, içini kemirir, İncil’i, mucizeleri yüzünden affedemezdi. Paganlıkta mucize, sanat yapıtıdır; Hıristiyanlık bu sınırı aşıyordu. Sanatta sağlam her gerçekdışı şey, hayatta inançlı bir gerçeklik gerektirir.

En ustaca öyküleri, en düşündürücü hicivleri, bu iki ahlakı, yani Pagan natüralizmi ile Hıristiyan idealizmini karşılaştırmak ve Hıristiyan idealizmini anlamsızlaştırmak amacını taşırdı.

“Hazreti İsa, Nasıra’ya dönmek istediğinde,” diye anlatırdı, “Nasıra o kadar değişmiş ki, kentini tanıyamamış. Onun yaşadığı Nasıra ağıtlarla ve gözyaşlarıyla doluymuş; oysa bu yeni kentte kahkahalar ve şarkılar varmış hep. Hazreti İsa kente girdiğinde çiçeklerle yüklü kölelerin beyaz mermerden bir evin mermer basamaklarına doğru koşuşturduğunu görmüş. Hazreti İsa eve girmiş, donuk akik rengi bir salonun dibinde, lal rengi örtülere uzanmış bir adam görmüş; dağınık saçları kırmızı güllerle iç içe, dudakları şaraptan kıpkırmızıymış. Hazreti İsa adama yaklaşmış, omzuna dokunup sormuş: ‘Niçin böyle yaşıyorsun?’ Adam dönmüş, Hazreti İsa’yı tanımış ve yanıtlamış: ‘Ben cüzamlıydım, beni iyileştirdin. Niçin başka türlü yaşayayım?’

Hazreti İsa o evden çıkmış. Sokakta, yüzü, elbiseleri boyalı, ayakları incilerle süslü bir kadın görmüş; kadının arkasında, iki renk giysili, gözleri arzuyla dolu bir erkek yürüyormuş. Hazreti İsa adama yaklaşmış, omzuna dokunup sormuş: ‘Neden bu kadını izliyor, öyle bakıyorsun ona?’ Adam dönmüş, Hazreti İsa’yı tanımış ve yanıtlamış: ‘Ben kördüm, gözlerimi açtın. Gözlerimle başka ne yapabilirim ki?’

Bunun üzerine Hazreti İsa, kadına yaklaşmış; ‘Bu tuttuğun yol günah yoludur, niçin tuttun bu yolu?’ diye sormuş. Kadın Hazreti İsa’yı tanımış, gülerek yanıtlamış: ‘Tuttuğum yol keyifli; üstelik sen bütün günahlarımı affetmiştin.’

O zaman Hazreti İsa’nın yüreği kederle dolmuş, bu kentten ayrılmak istemiş. Ama çıkarken, kenti çevreleyen hendeklerin dibinde, oturmuş ağlayan bir delikanlı görmüş. Hazreti İsa ona yaklaşıp kıvırcık saçlarına dokunmuş, ‘Dostum, niçin ağlıyorsun?’ diye sormuş.

Lazar doğrulup bakmış, Hazreti İsa’yı tanımış ve yanıtlamış: ‘Ben ölüydüm, beni dirilttin. Yaşamımı başka ne yapayım isterdin?’”

Bir başka gün de Wilde şöyle başladı söze: “Size bir sır vereyim mi?” Heredia’nın evindeydik, kalabalık salonun ortasında beni bir kenara çekmişti. “Bir sır ... ama kimseye söylemeyeceğinize söz verin ... Hazreti İsa niçin annesini sevmezdi, biliyor musunuz?” Bunu kulağıma, fısıltıyla, utanır gibi söyledi. Sonra kısa bir ara verdi, kolumu tuttu, arkaya çekildi ve bir kahkaha patlatarak birden, “Bakire olduğu için!” dedi.

İzninizle son bir öykü daha aktaracağım, en tuhaf, aklı tökezletecek hikâyelerden biri; Wilde’ın yarattığı belli belirsiz çelişkiyi anlayabilen anlasın.

“Sonra Tanrı’nın mahkemesinde büyük bir sessizlik olmuş. Günahkârın ruhu, çırılçıplak çıkmış Tanrı’nın karşısına.

Tanrı, günahkârın yaşamının yazılı olduğu defteri açmış, ‘Yaşamının çok kötü olduğu kesin,’ demiş. ‘İşlediğin günahlar: (Dâhiyane, harika bir günah listesi sıraladı)[1] Bütün bunları yaptığına göre, seni kesinlikle Cehennem’e göndereceğim.’

‘Cehennem’e gönderemezsin beni.’

‘Niye gönderemezmişim Cehennem’e?’

‘Çünkü hayatım boyunca orada yaşadım.’

Bunun üzerine Tanrı’nın mahkemesinde büyük bir sessizlik olmuş.

‘Ne yapalım! Cehennem’e gönderemediğime göre seni Cennet’e göndereceğim.’

‘Cennet’e gönderemezsin beni.’

‘Niçin gönderemeyeyim Cennet’e?’

‘Çünkü onu hiç hayal edemedim.’

Ve Tanrı’nın mahkemesinde büyük bir sessizlik olmuş.”[2]

Bir sabah, Wilde, okuyayım diye bir yazı uzattı bana; oldukça kaba bir eleştirmen, “düşüncesini allayıp pullamak üzere güzel masallar uydurmayı bildiği” için kutluyordu onu.

“Sanıyorlar ki,” dedi Wilde, “bütün düşünceler çıplak doğar... Benim ancak masallarla düşünebildiğimi anlamıyorlar. Heykeltıraş düşüncesini mermere aktarmaya çalışmaz; doğrudan mermerle düşünür.

Yalnızca tunçla düşünebilen bir adam varmış. Günün birinde bu adamın aklına bir fikir gelmiş; mutluluk, bir anlık mutluluk fikri. Bu düşüncesini anlatma gereği duymuş. Ama insanlar hepsini tükettiğinden, yeryüzünde hiç tunç yokmuş. Adam düşüncesini anlatmazsa delireceğini hissetmiş.

Karısının mezarı üzerindeki bir tunç parçasını, karısının, hayatta sevdiği tek kadının mezarını süslemek için yaptığı bir heykeli düşünüyormuş; kederin, ömür boyu süren kederin heykeliymiş bu. Ve adam, düşüncesini anlatmazsa delireceğini hissetmiş.

Bunun üzerine kederin, ömür boyu süren kederin heykelini alıp kırmış, eritmiş ve bu tunçla mutluluğun, bir anlık mutluluğun heykelini yapmış.”

Wilde, “sanatçının yazgısı” diye bir şeye inanır, düşüncenin insandan güçlü olduğunu düşünürdü.

“İki tür sanatçı vardır,” derdi. “Bazı sanatçılar yanıtlar, ötekiler de soru sorar. Yanıtlayan sanatçılardan mı, yoksa soru soran sanatçılardan mı olduğunu bilmeli insan; çünkü yanıtı veren, asla soruyu soran değildir. Bazı yapıtlar bekler, uzun süre boyunca anlaşılmazlar; bunlar henüz sorulmamış sorulara yanıt getirenlerdir; sorunun yanıttan çok sonra geldiğine rastlarız sık sık.”

Devam ederdi:

“Ruh, bedenin içinde yaşlı doğar; beden de ruhu gençleştirmek için yaşlanır zaten. Platon, Sokrates’in gençliğidir...”

Sonra üç yıl boyunca onu görmedim.

II

Burada acı anılar başlıyor.

Wilde’ın süksesi arttıkça (Londra’da aynı anda üç tiyatroda birden oyunları sahneleniyordu) hakkındaki dedikodular da artıyor, tuhaf alışkanlıkları olduğu söyleniyordu. Bazıları bu alışkanlıkları gülümseyerek kınıyor, bazıları kınamıyordu bile; zaten bu alışkanlıklarını pek saklamadığı, aksine, kimilerine göre cesurca, kimilerine göre alay ederek, kimilerine göre de gösterişle teşhir ettiği söyleniyordu. Bu söylentileri hayretler içinde dinliyordum. Wilde’ı tanıdığımdan beri beni kuşkulandıracak en ufak bir şey görmemiştim. Ama çok sayıda eski dostu, temkinli davranıp onu terk etmeye başlamıştı bile. Kendisini henüz açıkça inkâr etmeseler de, Wilde’la tanışıklıklarından gururlanmıyorlardı.

Yollarımız olağanüstü bir rastlantıyla yeniden kesişti. 1895 yılının Ocak ayıydı. Ben yolculuğa çıkmıştım; hüzünlü bir halde, yeni yerlerden çok, yalnızlığı arayarak yolumu sürdürüyordum. Havalar korkunç kötüydü; Cezayir’den Buleyde’ ye kaçmıştım, oradan da Biskra’ya geçecektim. Otelden ayrılırken işsizlikten gelen bir merakla, yolcuların adlarının yazılı olduğu karatahtaya göz attım. Bir de ne göreyim! Benim adımın hemen bitişiğinde, Wilde’ın adı yazılıydı... Yalnızlığa susadığımı söylemiştim; süngeri alıp adımı sildim.

Daha gara varmadan, hareketimde bir korkaklığın gizlendiğinden kuşkulanmaya başlamıştım; hemen geri dönerek bavulumu yeniden yukarı taşıttım, adımı yeniden tahtaya yazdım.

Kendisini görmediğim üç yıl boyunca (bir yıl önce Floransa’daki kısa karşılaşmamızı görüşmeden sayamıyorum) Wilde çok değişmişti. Bakışlarında yumuşaklık kalmamıştı, gülüşü boğuklaşmıştı, neşesi zorlamaydı. Eskisine göre, beğenileceğinden hem daha emin, hem de beğenilme hevesi daha azdı; daha cesur, daha güçlü, daha iriydi. Tuhaftır ki, artık öyküler anlatarak konuşmuyordu. Onun yanında geçirdiğim birkaç gün boyunca bir tek öykü olsun kopartamadım kendisinden.

Her şeyden önce onu Cezayir’de bulmak beni şaşırtmıştı. “Ah!” dedi. “Artık sanat eserinden kaçıyorum. Artık yalnızca güneşe tapmak istiyorum. Dikkat ettiniz mi, güneş düşünceden nefret eder; düşünceyi her zaman korkutup gölgelerin arasına kaçırır. Düşünce, önceleri Mısır’da yaşardı; güneş, Mısır’ı fethetti. Sonra uzun zaman Yunanistan’da yaşadı; güneş, Yunanistan’ı fethetti. Ardından İtalya, sonra da Fransa. Artık düşünce tümüyle Norveç ve Rusya’ya, güneşin hiç girmediği yerlere çekilmiş durumda. Güneş, sanat yapıtını kıskanır.”

Ah, güneşe tapmak, yaşama tapmaktı. Wilde’ın lirik tapınması şiddetli ve korkunç bir hal almaktaydı. Yazgısı onu zorluyor; o ise karşı çıkamıyor, çıkmak da istemiyordu. Tüm dikkatini, tüm gücünü, yazgısını gözünde büyütmeye ve kendini kızdırmaya harcıyordu sanki. Zevke, görevine koşar gibi atılıyordu. “Benim görevim, müthiş eğlenmek,” diyordu. Daha sonraları Nietzsche beni o kadar şaşırtmadı; çünkü Wilde’ın şöyle dediğini duymuştum: “Mutluluk değil! Kesinlikle mutluluk değil. Zevk! İnsan her zaman en trajik olanı istemeli.”

Cezayir sokaklarında önünde, yanında, arkasında olağanüstü bir hırsızlar, serseriler çetesiyle dolaşıyor, hepsiyle tek tek konuşuyordu; hepsine neşeyle bakıyor, parasını savuruyordu.

“Bu kentin ahlakını iyice bozduğumu umuyorum,” diyordu bana.

Flaubert’i hatırlıyordum; nasıl bir üne kavuşmayı istediğini sorduklarında şöyle demişti: “Ahlak bozucusunun ününe.”

Bütün bunların karşısında şaşkınlık, hayranlık ve korkuyla dolmuştum. Küstahça neşesinin altında yatan karanlık endişelerini, konumunun ne kadar sarsılmış olduğunu, düşmanlıkları ve saldırıları biliyordum.[3]

Londra’ya dönmekten söz ediyordu. Marki Q, Wilde’a hakaret ediyor, dönmesi için kışkırtıyor, kaçmakla suçluyordu.

“Ama oraya dönerseniz ne olacak?” diye sordum. “Nasıl bir tehlikeye atıldığınızı biliyor musunuz?”

“İnsan bunu asla bilmemeli... Dostlarım harika; temkinli olmamı öğütlüyorlar. Temkinli! Ben temkinli olabilir miyim? Gerilemek olur bu benim için. Ben gidebildiğim kadar ileriye gitmeliyim... Daha ileriye gidemiyorum... Bir şeyler, başka bir şeyler olması gerek.”

Wilde ertesi gün gemiye bindi.

Olayın devamı biliniyor. Bu, “başka bir şeyler” ağır hapis cezası oldu.[4]

III

Oscar Wilde hapisten çıkar çıkmaz Fransa’ya geldi. Dieppe yakınlarında kuytu, küçük bir köye, Berneval’e, Sebastian Melmoth adında biri yerleşti; bu, Wilde’dı. Fransız dostlarından onu son gören ben olduğum için, ilk gören de ben olmak istedim. Adresini öğrenir öğrenmez koştum.

Öğleye doğru köye vardım. Gittiğimi haber vermemiştim. T.nin içten sevgisi, Melmoth'un sık sık Dieppe'e gitmesine sebep oluyordu; ancak akşama dönecekti. Gece yarısı dönebildi.

Henüz kış sayılırdı. Hava soğuktu; sıkıntılıydı. Bütün gün yılgınlık ve sıkıntı içinde ıssız kumsalda dolaştım, Wilde nasıl olup da yaşamak için Berneval'i seçmişti? İç karartıcı bir yerdi.

Akşam oldu. Oda tutmaya otele gittim, Melmoth da bu otelde kalıyordu, zaten köydeki tek oteldi. Temiz, güzel manzaralı otelde yalnızca ikinci sınıf, zararsız, silik birkaç kişi kalıyordu; akşam yemeğini onlarla birlikte yemek zorunda kaldım. Melmoth için ne hazin bir topluluk!

Neyse ki yanımda bir kitap vardı. Ne sıkıntılı geceydi! Saat on bir oldu... Beklemekten vazgeçmek üzereyken, bir araba sesi duydum. Mösyö Melmoth geldi.

Mösyö Melmoth donuyordu. Yolda pardösüsünü kaybetmişti. Hizmetkârının bir gün önce getirdiği tavuskuşu tüyü (uğursuzluk belirtisi), bir felaket olacağını haber vermişti; felaketin bu kadarla kalmasına seviniyordu. Ama tir tir titriyordu; tüm otel ona, sıcak bir grog hazırlamak için ayaklandı. Bana şöyle bir selam vermişti. Hiç değilse başkalarının yanında duygulandığını göstermek istemiyordu. Ben de kısa sürede sakinleştim. Sebastian Melmoth, eski Oscar Wilde'a o kadar benziyordu ki; üstelik Cezayir'deki zorlama lirik Wilde'a değil, buhrandan önceki tatlı Wilde'a. Sanki iki değil, dört-beş yıl öncesine gitmiştik; aynı yorgun bakışlar, aynı keyifli gülüş, aynı ses...

Otelin en iyi iki odasını tutmuş, zevkle döşetmişti. Masasının üzerinde çok sayıda kitap vardı, aralarında kısa süre önce basılmış olan kitabım *Dünya Nimetleri*'ni gösterdi bana. Gölgede, büyük bir kaidenin üzerinde, güzel, Gotik bir Meryem Ana...

Lambanın yakınına oturduk, Wilde küçük yudumlarla grogunu içiyordu. Işıkta onu daha iyi görebiliyordum; yüzü bozulmuş, cildi kızarmış ve yıpranmıştı; elleri daha da kötüydü ama aynı yüzükleri takmıştı yine parmaklarına. Bir tanesini, oynak bir montür üzerine lacivert taştan Eski Mısır'da uğur ve dirilme simgesi sayılan bir kutsal bokböceği oturtulmuş yüzüğünü çok severdi. Dişleri korkunç çürüklerle kaplıydı.

Sohbete başladık. Cezayir'deki son karşılaşmamızdan söz açtım. O sırada, felaketi kendisine neredeyse haber verdiğimi hatırlayıp hatırlamadığını sordum.

"İngiltere'de sizi neyin beklediğini, aşağı yukarı biliyordunuz, tehlikeyi görüp üzerine gittiniz, değil mi?" dedim.

(Kısa süre sonra, söylediklerinden aklımda kalanları kâğıda geçirmiştim, en iyisi onları aktarmak.)

"Ah, tabii, tabii. Bir felaket olacağını biliyordum; bu ya da başkası, bir felaket bekliyordum. Olayın böyle bitmesi gerekiyordu. Düşünün: Daha ileriye gitmek mümkün değildi; daha fazla da süremezdi. İşte bu yüzden bitmesi gerekiyordu. Hapis beni tümüyle değiştirdi. Ben de bunu umuyordum. Bosie[5] korkunç; bunu anlayamıyor. Aynı hayatı sürdüremeyeceğimi anlayamıyor; başkalarını beni değiştirmekle suçluyor... Ama insan asla eski yaşamına dönmemeli... Benim yaşamım bir sanat yapıtına benzer; bir sanatçı asla aynı şeye iki kez girişmez; girişiyorsa ilkinde başarılı olamamış demektir. Benim hapisten önceki yaşamım mümkün olan en büyük başarıya ulaşmıştı. Artık tamamlanmış, bitmiş bir şey o."

Bir sigara yaktı.

"Halk korkunçtur; insanı yalnız son yaptığıyla tanır. Şimdi Paris'e gitsem, beni yalnızca bir... mahkûm olarak görmek isterler. Bir oyun yazmadan önce ortaya çıkmak istemiyorum. O zamana kadar beni rahat bırakmalılar." Sonra sertçe devam etti: "Buraya geldiğime iyi etmişim, değil mi? Dostlarım dinlenmek için Güney Fransa'ya gitmemi istiyorlardı; çünkü başta çok yorgundum. Ama benim için Kuzey Fransa'da, kimseyi görmeyeceğim, soğuk, güneşin hemen hiç açmadığı, küçücük

bir kumsal aramalarını istedim onlardan... İyi ettim değil mi Berneval'e yerleşmekle? (Dışarıda berbat bir hava vardı.)

Burada herkes bana karşı çok iyi. Özellikle rahip. Küçük kiliseyi öyle seviyorum ki! İnanır mısınız, adı Notre-Dame de Liesse! Çok hoş değil mi? Artık Berneval'den hiç ayrılamayacağımı biliyorum; çünkü rahip bu sabah bana kilisede sürekli bir yer vermeyi teklif etti!

Gümrükçüleri görmelisiniz! Burada müthiş sıkılıyorlardı; ben de, 'Okuyacak kitapları yok mu?' diye sordum. Şimdi Dumas'nın (Baba) bütün romanlarını getirtiyorum onlara... Burada kalmam şart, değil mi?

Hele çocuklar! Ah! Bayılıyorlar bana! Kraliçenin taç giyme yıldönümünde büyük bir şölen, bir ziyafet düzenledim, kırk çocuk vardı, okuldaki öğrencilerin hepsi! Hepsi, öğretmenleriyle birlikte! Kraliçenin yıldönümünü kutlamak için! Çok hoş, değil mi? Biliyorsunuz kraliçeyi çok severim. Resmini hep yanımda taşırım." Kraliçenin, Nicholson'ın karikatürize ederek yapmış olduğu, duvarda asılı portresini gösterdi.

Bakmak için kalktım, yanında küçük bir kitaplık duruyordu, bir an kitaplara baktım. Wilde'ın benimle daha ciddi konuşmasını istiyordum. Yerime oturdum ve biraz korkarak *Ölüler Evinden Anılar*'ı okuyup okumadığını sordum. Doğrudan cevap vermedi, konuşmaya başladı:

"Rus yazarlar olağanüstü. Yapıtlarının hep büyük yapıtlar olmasının nedeni, merhamete çekinmeden yer vermiş olmalarıdır. Eskiden *Madame Bovary*'yi çok severdim; ama Flaubert yapıtında merhamete yer vermedi, o yüzden yapıtı büyük bir yapıt gibi görünmez, kapalıdır; bir yapıt merhametle açılır, sonsuz bir görünüm kazanır... Biliyor musunuz, intihar etmeme merhamet engel oldu. Ah! İlk altı ay boyunca müthiş mutsuzdum, öyle mutsuzdum ki intihar etmek istiyordum. Beni engelleyen, başkalarına bakmam, onların da benim kadar mutsuz olduğunu görmem ve merhamet duymam oldu. Azizim, merhamet olağanüstü bir şey ve ben onu hiç tanımıyordum!" Neredeyse alçak denebilecek bir sesle, çok sakin konuşuyordu. "Siz merhametin ne kadar olağanüstü olduğunu anlamış mıydınız? Ben her gece merhameti bana öğrettiği için Tanrı'ya dua ediyorum; evet, diz çöküp şükrediyorum. Çünkü ben hapse taştan bir yürekle girdim, tek düşüncem kendi keyfimdi. Oysa şimdi yüreğim paramparça; merhamet girdi yüreğime; artık dünyadaki en büyük, en güzel şeyin merhamet olduğunu anladım... Bu yüzden de beni mahkûm edenlere, hiç kimseye kızamıyorum; çünkü tüm bunları onların sayesinde öğrendim. Bosie feci mektuplar yazıyor bana; beni anlamadığını söylüyor; nasıl olup da herkese kızmadığımı anlamıyormuş; herkes bana karşı iğrenç davranmış... Hayır, anlamıyor beni; anlayamaz artık. Ama her mektupta yazıyorum ona; aynı yolu izleyemeyiz biz; onun kendi yolu var, çok güzel bir yolu var; benim de kendi yolum var. Onunki Alkibiades'in yolu, benimki artık Assisili Aziz Francesco'nunki... Assisili Aziz Francesco'yu bilir misiniz? Ah! Olağanüstüdür! Olağanüstü! Bana büyük bir iyilik yapmak ister misiniz? Bildiğiniz en iyi Aziz Francesco biyografisini gönderin bana..."

Göndereceğime söz verdim, sözüne devam etti:

"Evet, sonra harika, gerçekten harika bir hapishane müdürümüz oldu; ama ilk altı ay çok mutsuz oldum. Çok kötü yürekli bir müdürümüz vardı, Yahudi'ydi. Hayal gücünden tümüyle yoksun olduğu için çok acımasızdı." Çok hızlı söylediği bu son cümle dayanılmaz derecede komikti; ben gülmeye başlayınca o da güldü, cümleyi yineledi, sonra devam etti:

"Bize işkence olsun diye ne yapacağını şaşırıyordu. Göreceksiniz bakın, hayal gücünden nasıl yoksundu... Şunu söyleyeyim önce, hapiste günde yalnızca bir saat dışarı çıkma izni vardır. Bu bir saat boyunca bir avlunun çevresinde tek sıra halinde dönülür; konuşmak kesinlikle yasaktır. Gardiyanlar göz açtırmazlar ve konuşurken yakalananlara korkunç cezalar verilir. İlk kez hapse girenler, dudaklarını kımıldatmadan konuşmayı bilmediklerinden, ötekilerden kolayca ayrılırlar...

Hapse gireli altı hafta olmuştu; hiç kimseyle tek söz etmemiştim, hiç kimseyle. Bir gün yine böyle avluda tek sıra halinde yürürken birden arkamda adımın söylendiğini duydum. Arkamdaki mahkûmdu konuşan. ‘Oscar Wilde, senin için üzüldüm; sizin gibilerin durumu bizden daha zor,’ diyordu. O zaman fark edilmemek için müthiş çaba göstererek (bayılacağımı sanmıştım) arkama dönmeden yanıtladım: ‘Hayır dostum hayır; hepimiz aynı acıyı çekiyoruz.’ O gün intihar etme isteğimden eser kalmadı.

Onunla bu biçimde günlerce konuştuk. Adını, ne yaptığını öğrendim. Adı P.ydi; mükemmel bir çocuktu, mükemmel! Ama ben henüz dudaklarımı kıpırdatmadan konuşmayı öğrenmemiştim; bir gün, ‘C-33!’ diye bir ses duyduk. Ben C-33’ tüm. ‘C-33 ve C-48, öne çıkın.’ Öne çıktık; gardiyan, ‘Müdüre çıkacaksınız!’ dedi. Artık yüreğime merhamet girmiş olduğundan, yalnızca arkadaşım için endişeliydim. Onun yüzünden acı çekmek beni aksine mutlu ediyordu. Ama müdür feciydi. Önce P.yi sorguya çekti; ayrı ayrı sorgulayacaktı bizi. Şunu belirtmem gerekir ki, ilk konuşana verilen cezayla yanıtlayana verilen ceza aynı değildir; konuşmayı başlatan, ötekinin iki katı kadar ceza alır; genellikle ilk konuşana on beş gün hücre cezası verilir, ötekineyse sekiz gün. Bu yüzden müdür, konuşmaya hangimizin başladığını öğrenmek istiyordu. Mükemmel bir genç olan P. de doğal olarak önce kendisinin konuştuğunu söylemiş. Daha sonra müdür beni sorguya çektiğinde tabii ben de önce benim konuştuğumu söyledim. Bunun üzerine müdür kıpkırmızı oldu; hiçbir şey anlayamamıştı. ‘Ama P. de kendisinin başladığını söylüyor! Anlayamıyorum...’

Düşünebiliyor musunuz, azizim? Anlayamıyordu! Şaşırmıştı. ‘Ama ötekine zaten on beş gün verdim,’ diyordu. Sonra dedi ki: ‘Pekâlâ! Madem öyle, ikinize de on beşer gün veriyorum.’ Olağanüstü, değil mi? Adamda hayal gücü sıfırdı.” Wilde anlattıklarını çok eğlenceli buluyor, gülüyor, zevkle anlatıyordu:

“Tabii on beş gün cezamızı doldurduktan sonra, konuşmaya eskisinden de hevesliydik. Birbirimiz için acı çekiyor olduğumuzu hissetmek ne güzel bir duyguydu, bilemezsiniz. Sıralarımız hep aynı olmadığı için, zamanla öteki mahkûmların tek tek hepsiyle konuşabildim; hepsiyle! Hepsiyle! Her birinin adını, öyküsünü, hapisten ne zaman çıkacağını öğrendim... Her birine derdim ki: ‘Hapisten çıktığınızda her şeyden önce postaneye gidin; sizi bekleyen bir mektup ve bir miktar para bulacaksınız.’ İşte böyle tanıdım hepsini; onları çok seviyorum. Harika insanlar kimileri. İnanır mısınız, üçü buraya, beni görmeye geldi! Olağanüstü değil mi sizce?

Kötü yürekli müdürün yerine gelen, çok hoş bir insandı, harika bir adam, bana karşı da çok iyiydi... Tam da o sırada Paris’te *Salomé*’nin oynanması hapiste beni ne kadar mutlu etti, bilemezsiniz. Orada benim edebiyatçı olduğumu tümüyle unutmuşlardı! Oyunumun Paris’te tutulduğunu gördüklerinde, ‘Aa! Demek yetenekliymiş, ne tuhaf!’ dediler. Ve ondan sonra da istediğim tüm kitapları okumama izin verdiler.

En çok Yunan edebiyatını okumaktan hoşlanacağımı düşündüm önce. Sophokles’in eserlerini istedim; ama bir tat alamadım. Sonra aklıma Kilise Babaları geldi; ama onlar da ilgimi çekmiyordu. Sonra birden Dante’yi düşündüm... Ah! Dante! Her gün Dante okudum; İtalyanca; baştan sona okudum. Ama ne *Araf* ne de *Cennet* bana göre değildi. Esas *Cehennem*’i okudum; nasıl sevmezdim onu? Anlıyor musunuz? Biz zaten cehennemdeydik. Cehennem hapishaneydi...”

Aynı gece bana yazmayı düşündüğü “Firavun” oyunundan söz etti. Yahuda İskariyot üzerine fevkalade bir öykü anlattı.

Ertesi gün yeni kiraladığı ve döşetmeye başladığı eve götürdü beni; otelden iki yüz metre uzakta, küçük, sevimli bir evdi. Oyunlarını işte bu evde yazmak istiyordu; önce “Firavun”u, sonra da “Ahab” ve “Izabel” adlı, fevkalade güzel anlattığı oyunu.

Beni götürecek olan araba koşuldu, Wilde da beni geçirmek üzere benimle arabaya bindi. Yine kitabımdan söz etti, övdü, ama nedenini anlayamadığım bir tereddütle. Sonunda araba durdu. Benimle vedalaştı; tam iniyordu ki, birden, “Dinleyin azizim,” dedi. “Şimdi bana bir söz vermeniz gerekiyor. *Dünya Nimetleri* iyi, çok iyi... Ama azizim, bana söz verin; artık asla BEN diye yazmayacaksınız.”

Ben tam anlamamış gibi göründüğümden açıkladı:

“Sanatta birinci şahıs yoktur.”

IV

Paris’e döndüğümde Lord Alfred Douglas’a Wilde’dan haber götürmeye gittim. Dedi ki bana:

“Tüm bunlar abes. Wilde can sıkıntısına kesinlikle katlanamaz. Çok iyi biliyorum; her gün mektup yazıyor bana; ben de önce oyunu bitirmesi gerektiği kanısındayım; ama sonra bana dönecek; hiçbir zaman yalnızken iyi bir şey çıkarmadı; birilerinin onu sürekli eğlendirmesi gerek. En iyi yapıtlarını benim yanımdayken yazmıştır. Son mektubuna bir bakın...” Lord Alfred mektubu gösterip okudu: Wilde, Bosie’den, “Firavun”u rahat rahat bitirebilmek için kendisini yalnız bırakmasını rica ediyor, ama oyunu bitirir bitirmez dönüp onu bulacağını belirtiyordu gerçekten de. Mektubu şu şaşaalı cümleyle bitiriyordu:

“...ve o zaman yeniden Hayatın Kralı olacağım.”

V

Kısa bir süre sonra Wilde, Paris’e geldi.[6] Oyununu yazmamıştı; hiç yazmayacaktı. Toplum bir insanı yok etmek istediğinde ne yapacağını çok iyi bilir; ölümden daha ince yöntemleri vardır... Wilde iki yıl boyunca çok acı çekmiş, çok çaresizce acı çekmişti. İradesi parçalanmıştı. İlk aylarda hayal kurmaya devam edebildi ama kısa süre sonra kendini bıraktı. Her şeyden vazgeçmişti sanki. Yıkılan hayatından geriye tek kalan, bir zamanlarki ününün acı veren anısı; ara sıra, hâlâ düşündüğünü kanıtlama ihtiyacı; zorlama, kuru, bayat esprilerdi. Onu yalnızca iki kez daha gördüm.

Bir akşam bulvarlarda G. ile dolaşırken, adımı işittim. Döndüm; Wilde’dı. Ah! Ne kadar değişmişti! “Oyunumu yazmadan gelirsem, insanlar beni yalnızca forsa olarak görür,” demişti. Oyununu yazmadan ortaya çıkmıştı; birkaç kapı yüzüne kapandığından, hiçbir yere girmeye çalışmıyordu; aylak aylak dolaşıyordu. Dostları birçok kez onu kurtarmaya çalıştılar; uğraşıyorlar, onu İtalya’ya götürüyorlardı... Wilde kısa süre sonra kaçıyor; yine Paris’e düşüyordu. En uzun zaman sadık kalmış dostlarından birkaçı “Wilde’ın görülecek halde olmadığını...” o kadar çok söylemişlerdi ki bana, onunla yeniden karşılaşmaktan, üstelik de o kadar çok insanın görebileceği bir yerde karşılaşmaktan, itiraf ederim ki biraz utandım. Wilde bir kafede, açık havada oturuyordu. G. ve bana iki kokteyl söyledi... Ben Wilde’ın karşısına, yani geçenlere sırtımı verecek biçimde oturmak üzereydim ki Wilde, gülünç bir utancın neden olduğunu düşündüğü (ne yazık ki tümüyle

yanılmıyordu) bu hareketime kırılarak yanındaki sandalyeyi gösterdi: “Şuraya, yanıma oturun,” dedi. “O kadar yalnızım ki artık!”

Wilde’ın giyimi hâlâ özenliydi ama artık şapkası eskisi kadar pırıl pırıl değildi; takma yakasının biçimi aynıydı ama eskisi kadar temiz değildi; redingotunun kolları hafifçe kırışmıştı.

Gururlu olmaya çalışarak sözlerini sürdürdü: “Ben bir zamanlar Verlaine’le karşılaştığımda ondan utanmazdım. Zengindim, mutluydum, ünlüydüm ama onun yanında görünmek benim için bir şerefti; Verlaine sarhoş olduğunda bile...” Sonra, sanırım G.nin canını sıkmamak için birden farklı bir havaya büründü; esprili olmayı, şakalaşmayı denedi; iç karartıcıydı. Bu karşılaşmanın anısı bana müthiş acı veriyor. Sonunda G. ve ben kalktık. Wilde hesabı ödemekte diretti. Tam kendisiyle vedalaşacakken beni bir kenara çekti ve alçak sesle, çekinerek, “Bakın, bir şey söyleyeceğim; hiç param yok,” dedi.

Birkaç gün sonra, onu son kez gördüm. Konuşmamızın yalnızca birazını aktaracağım. Bana derdini anlatmış, bir çalışmaya devam etmenin, hatta başlamanın olanaksızlığından söz etmişti. Hüzünle, bir oyun bitirmeden Paris’e gelmeyeceğine ilişkin verdiği sözü anımsattım kendisine.

“Ah! Niçin Berneval’den bu kadar çabuk ayrıldınız? O kadar uzun süre kalmayı düşünüyordunuz. Size kızdığımı söyleyemem ama...”

Sözümü kesti, elini elimin üzerine koydu, en hazin bakışıyla konuştu.

“Zaten sille yemiş birine kızmamalısınız,” dedi.

Oscar Wilde, Beaux-Arts Sokağı’ndaki sefil bir otelde öldü. Cenazeye yedi kişi katıldı; üstelik hepsi mezarlığa kadar gitmedi. Tabutun üzerine konan çiçekler, çelenkler arasında yalnızca birinin üzerinde bir yazı varmış; otel sahibinin gönderdiği çelengin üzerinde şu söz yazılıymış:

“KİRACIMA”

ANDRÉ GIDE
Aralık, 1901

1. Daha sonra bu öyküyü kaleme aldığında, şaşılacak şey, mükemmel bir eser çıktı ortaya; dostumuz H. Davray’nin *Revue Blanche*’ta yayımlanan çevirisi de öyleydi.

2. Villiers de l’Isle-Adam ifşa ettiğinden beri maalesef kilisenin muazzam sırrını herkes biliyor: “Araf yoktur.”

3. Cezayir’deki son akşamlardan birinde, Wilde sanki ciddi bir tek söz söylememeye kendi kendine ant içmiş gibiydi. Sonunda, aşırı esprili paradokslarına epeyce sinirlendim.
“Söyleyeceğiniz, şakadan daha iyi şeyler olmalı,” dedim. “Bu akşam benimle halkla konuşur gibi konuşuyorsunuz. Bunun yerine halkla, dostlarınızla konuştuğunuz gibi konuşmalıydınız. Niçin daha iyi oyunlar yazmıyorsunuz? En güzel düşüncelerinizi konuşurken tüketiyorsunuz, niçin yazmıyorsunuz?”
Hemen müdahale etti: “Tabii, oyunlarım hiç iyi değil! Ama ne kadar eğlenceli şeyler, bir bilseniz! Hemen hepsi, bir bahis sonucu yazıldı. *Dorian Gray’in Portresi* de öyle; dostlarımdan biri asla roman yazamayacağımı iddia ettiği için birkaç günde yazdım onu. Yazmak o kadar canımı sıkıyor ki!” Sonra birden bana doğru eğilip devam etti: “Hayatımın en büyük dramı nedir, biliyor musunuz? Ben bütün dehamı yaşamıma harcadım; yapıtlarıma yalnızca yeteneğimi harcadım.”

Söylediği fazlasıyla doğruydu. En iyi yazıları bile, parlak konuşmasının soluk bir yansımasıydı ancak. Onun konuşmasını duymuş olanlar, yapıtlarını okuyunca düş kırıklığına uğrarlar. *Dorian Gray'in Portresi* ilk başta fevkalade bir öyküydü; *Tılsımlı Deri*'den kat kat üstün, kat kat anlamlıydı! Heyhat! Kâğıda geçirildiğinde becerilememiş bir şaheser oldu! En güzel öykülerine çok fazla edebiyat karışır; ne kadar zarif olsalar da fazla yapmacıktırlar; özenticilik, öykülerdeki ilk buluşun güzelliğini gizler; yapıtın yaratılış sürecindeki üç ayrı dönem ister istemez hissedilir: İlk düşünce çok güzel, yalın, derin ve yüzde yüz etkilidir; gizli bir zorunluluk, bölümleri sıkıca bir arada tutar ama burada yetenek biter; bölümlerin gelişimi sahtedir; iyi düzenlenmemiştir, daha sonra da, Wilde tek tek cümleleri ele alıp işlerken yapıt, duygunun tümüyle yok olduğu parlak düşüncelerle, hoş ve tuhaf ufak tefek buluşlarla inanılmaz derecede yüklenir; öyle ki, yüzeyin parıltısı, temeldeki derin duyguyu gözden saklar, unutturur.

4. Aktardığım bu son konuşmada hiçbir şeyi uydurmadım, hiçbir şeyi değiştirmedim. Wilde'ın sözleri zihnimde, neredeyse kulağımda canlı. Wilde'ın, kendisini hapishanenin beklediğini açıkça gördüğünü iddia etmiyorum; ama şundan eminim ki Londra'yı afallatan ve çalkalayan, Oscar Wilde'ı bir anda davacıdan davalıya dönüştüren büyük sarsıntı, aslında Wilde'ı şaşırtmamıştı. Artık Wilde'ı yalnızca bir soytarı olarak görmeye kararlı olan gazeteler, savunmasındaki tavrı saptırmak için ellerinden geleni yaptılar; sonunda tümüyle anlamsız hale getirdiler. Belki ileride bir gün bu iğrenç davayı çirkeften kurtarmak mümkün olur.

5. İngiliz yazar, şair, çevirmen Lord Alfred Douglas'ın lakabı. (Ç.N.)

6. Ailesinin avukatları, Lord Alfred'le hiç görüşmemek de dahil, birtakım koşulları yerine getirdiği takdirde Wilde'a iyi bir gelir vaat ediyorlardı. Bu koşulları kabul edemedi ya da etmek istemedi.

De Profundis[7]

"Epistola: In Carcere et Vinculis"[8]

Reading Hapishanesi

Sevgili Bosie,

Senden üzücü haberler dışında ne bir tek satır ne de bir mesaj almadan hapiste iki uzun yıl geçirmiş olmak düşüncesinin yarattığı hoşnutsuzlukla, uzun süren boşuna bir bekleyişten sonra, hem senin hem de kendi iyiliğim için ben sana yazmaya karar verdim.

Şanssız ve son derece acıklı dostluğumuz benim için felaket ve rezaletle sonuçlandığı halde, eski yakınlığımız sık sık anılarımda canlanıyor; yüreğimde bir zamanlar sevginin tuttuğu yeri hep tiksinti, acı ve küçümsemenin alacağı düşüncesi bana üzüntü veriyor. Vicdanına kulak verirsen, ben hapishane hayatının yalnızlığında yatarken benden izinsiz mektuplarımı yayımlamaktan, fikrimi sormadan bana şiirler ithaf etmektense bana mektup yazmanın, dünya senin bana hangi keder ya da tutku, pişmanlık ya da kayıtsızlık sözleriyle yanıt vereceğinden ya da yalvaracağından habersiz olsa da, daha iyi olduğunu kabul edersin sanırım.

Hiç kuşkum yok ki, bu, yazmak zorunda olduğum, senin ve benim yaşamımıza, geçmişe ve geleceğe, acıya dönüşen güzelliklere ve sevince dönüştürülebilecek acılara ilişkin mektupta, gururunun en hassas noktalarını incitecek çok şey olacaktır. Gerçekten öyle olursa mektubu tekrar tekrar, gururunu öldürünceye kadar oku. Mektupta haksız yere suçlandığını düşündüren bir şey olursa insanın haksız yere suçlanabileceği bir hatanın bulunmasına şükretmesi gerektiğini hatırla. Mektubun bir tek bölümünde bile gözlerin dolarsa ağla; tıpkı bizlerin, gündüzlerin de geceler gibi gözyaşına tahsis edildiği hapishanede ağladığımız gibi. Seni ancak bu kurtarabilir. Robbie'ye yazdığım mektupta sana ilişkin küçümseyici sözlerimi öğrenince yaptığın gibi, seni iltifata boğup kendini

beğenmişliğine, kibrine kavuşturması için yana yakıla annene koşarsan, tümüyle mahvolursun. Kendini haklı çıkarmak için bir tek haksız bahane ararsan, çok geçmeden yüzlercesini bulur, başlangıçta olduğun noktaya dönersin. Robbie'ye yazdığın yanıtta dediğin gibi, seni "aşağılık amaçlar gütmek"le suçladığımı söylüyor musun hâlâ? Ah! Senin hayatta hiçbir amacın olmadı! Yalnızca heveslerin vardı. Oysa amaç, zihinsel bir hedeftir. Dostluğumuz başladığında "çok genç" olduğunu söylüyor musun? Senin kusurun, hayatı çok az tanıman değil, çok fazla tanımandı. Delikanlılığa uyanışın zarif tazeliğini, ışıltılı, saf aydınlığını, masum ve umutlu neşesini çoktan geride bırakmıştın. Hızlı ve iri adımlarla "romantizm"den "realizm"e geçmiştin. Batak ve batakta yaşayanlar seni büyülemeye başlamıştı. Benden yardım istemeni gerektiren dertlerin kaynağı buydu; ben, bu dünyanın mantığına göre ahmakça, sana acıyarak, iyiliğimden, senden bu yardımı esirgemedim. Her kelimesi nazik teni yakan, kanatan bir neşter gibi gelse de, bu mektubu baştan sona oku. Unutma ki tanrıların gözünde ahmak olan kişi, insanların gözünde ahmak olan kişiden çok farklıdır. Sanattaki devrimlerden, düşüncenin evriminden, Latince dizelerin görkeminden, seslileri bol Yunancanın zengin ezgisinden, Toscana mimarisinden, Elizabeth Dönemi şiirinden tümüyle habersiz biri, büyük bir bilgeliğe ulaşmış olabilir. Tanrıların alaya alıp çamura batırdığı gerçek ahmaklar, kendini bilmeyenlerdir. Ben çok uzun zaman boyunca onlardan biriydim. Sen de çok uzun zaman boyunca onlardan biri oldun. Artık ahmaklığı bırak. Korkma. Kötülüklerin en büyüğü sığlıktır. Anlaşılan her şey doğrudur. Şunu da unutma ki, okuması sana işkence olan ne varsa yazması benim için daha büyük işkence. "Görünmeyen güçler" sana çok cömertçe davrandılar. Tıpkı bir kristalde görünen gölgeler gibi, "yaşam"ın tuhaf ve trajik biçimlerini görmene izin verdiler. Canlıları taşa döndüren Medusa başına, senin bir aynada bakmana izin verildi. Sen çiçekler arasında özgürce dolaştın. Bense rengin ve hareketin güzel dünyasından koparıldım.

Kendimi son derece suçlu gördüğümü söyleyerek söze başlayacağım. Bu karanlık hücrede mahkûm kıyafetiyle, düşmüş, mahvolmuş bir adam olarak otururken kendimi suçluyorum. Huzursuz, hummalı ıstırap gecelerinde, uzun, tekdüze acı günlerinde suçladığım kişi, benim. Zihinsel olmayan bir dostluğun, başlıca amacı güzel şeyler yaratmak ve düşünmek olmayan bir dostluğun tüm yaşamımı hükmü altına almasına fazla izin verdiğim için suçluyorum kendimi. Başından beri aramızda çok derin bir

uçurum vardı. Sen okul yıllarını haylazlıkla geçirdin, üniversite yaşamın daha da kötüydü. Bir sanatçının, özellikle benim gibi, eserlerinin niteliği, kişiliğinin yoğunlaşmasına doğrudan bağlı olan bir sanatçının, sanatını geliştirebilmek için düşüncelerle çevrili olmaya, entelektüel bir ortama, sessizlik, sükûnet ve yalnızlığa ihtiyacı olduğunu kavrayamadın. Yapıtlarımı, bittiğinde takdir ettin; galalarımın parlak başarılarını ve onları izleyen parlak şölenleri paylaştın; böylesine sivrilmiş bir sanatçının yakın dostu olmaktan, haklı olarak, gurur duydun; ama sanat yapıtının yaratılması için gerekli koşulları anlayamadın. Sana, edebî bir abartma yapmadan, gerçeğe harfiyen bağlı kalarak anımsatmak isterim ki, birlikte olduğumuz süre boyunca bir tek satır bile yazmadım. Torquay'de, Goring'de, Londra'da, Floransa'da, nerede olursa olsun, sen yanımda oldukça yaşamım tümüyle kısır ve yaratıcılıktan uzaktı. Ve maalesef şunu da belirtmek zorundayım ki, pek az sayıdaki birkaç aralık dışında, hep yanı başımdaydın.

Sayısız olaydan bir örnek verecek olursam: 1893 Eylülü'nde, yalnızca rahatsız edilmeden çalışabilmek amacıyla bir büro tuttum (John Hare'le sözleşmemizi bozmuştum, yazmaya söz verdiğim oyun konusunda beni sıkıştırıyordu). İlk hafta boyunca ortalıkta görünmedin. Yaptığın *Salomé* çevirisinin sanat değerine ilişkin görüşlerimiz, doğal olarak, ayrıydı; bu nedenle, ilk hafta bana bu konuda sersemce mektuplar göndermekle yetindin. Bu süre boyunca, ben, *İdeal Bir Koca*'nın ilk perdesini, en ufak ayrıntısına kadar, sonunda sahneye konduğu biçimiyle yazdım, tamamladım. İkinci hafta, geri geldin; çalışmamdan vazgeçmek zorunda kaldım. Her sabah saat 11.30'da, çok sessiz ve huzurlu olan evimde bile kaçınılmaz olan bölünmelere uğramadan düşünebilmek ve yazabilmek için St. James Meydanı'ndaki büroma gidiyordum. Ama çabalarım boşunaydı. Saat 12.00'de bir arabayla çıkıp geliyor, 13.30'a kadar sigara içip gevezelik ediyordun; o saatte de seni Café Royal ya da Berkeley'e yemeğe götürmem gerekiyordu. Likörlerle noktalanan öğle yemeği, 15.30'a kadar sürüyordu. Sonra bir saatliğine White's Kulübü'ne çekiliyordun. Çay saatinde yine boy gösteriyor, akşam yemeği için hazırlanma zamanı gelinceye kadar kalıyordun. Akşam yemeğini benimle birlikte ya Savoy'da ya da Tite Caddesi'nde, evimde yiyordun. Kural olarak gece yarısından önce ayrılmıyorduk; çünkü böyle büyüleyici bir günü, Willis'te gece yarısı bir şeyler atıştırarak noktalamak gerekiyordu. O üç ay boyunca, senin yurtdışında olduğun dört gün hariç, her günüm böyle geçti. O dört günün

sonunda da seni karşılamak için Calais'ye gitmek zorunda kaldım tabii. Benim yapımda, yaradılışımda biri için hem gülünç, hem de trajik bir durumdu.

Artık bunu kavrıyorsundur herhalde. Yalnız başına kalamayışının; sürekli olarak başkalarının ilgisini ve zamanını tekeline almak konusundaki ısrarının; asla sürekli bir zihinsel konsantrasyon gösteremeyişinin; ne yazık ki rastlantıyla –yalnızca bir rastlantı olduğuna inanıyorum– zihinsel konularda henüz "Oxford tutumu"nu benimseyememiş olmanın, yani zarif bir biçimde düşüncelerle oynamayı kesinlikle beceremeyip yalnızca düşüncenin şiddetine sahip oluşunun; tüm bunların, istek ve ilgilerinin "sanat"ta değil, "yaşam"da odaklandığı gerçeği de üzerine eklenince hem senin kültür gelişimin hem de benim sanat çalışmalarım için ne kadar yıkıcı olduğunu anlamışsındır umarım. Seninle dostluğumu, John Gray ve Pierre Loüys gibi daha da genç kişilerle olan dostluğumla karşılaştırdığımda utanç duyuyorum. Gerçek yaşamımı, üst düzeydeki yaşamımı, onlarla, onlar gibi kişilerle birlikteyken yaşadım.

Seninle dostluğumun dehşet verici sonuçlarından söz etmiyorum şu anda. Yalnızca sürdüğü sıradaki niteliğini dikkate alıyorum. Zihinsel alanda, dostluğumuz benim için onur kırıcıydı. Sende sanatçı ruhunun filizleri, gelişmemiş biçimiyle vardı. Ama seninle tanışmakta ya çok geç kalmıştım ya da fazlaca erkendi, bilemiyorum. Sen yanımdan uzaklaştığında iyiydim. Sözünü ettiğim yılın aralık ayının başlarında, seni İngiltere dışında bir yere göndermesi konusunda anneni ikna etmeyi başardığım an, hayal gücümün paramparça ağını yeniden toparladım, yaşamımı yeniden ele geçirdim ve *İdeal Bir Koca*'nın geriye kalan üç perdesini bitirmekle kalmayıp tümüyle farklı türden iki oyun –*A Florentine Tragedy* ve *La Sainte Courtisane*– tasarladım; neredeyse tamamlıyordum ki, birdenbire, istenmeyen, davetsiz bir konuk olarak, mutluluğumu mahvetmek üzere döndün. O sırada yarım kalan iki yapıtımı bir daha ele alamadım. Onları yaratmış olan ruh halini sonradan asla yakalayamadım. Burada söylediğim her şeyin gerçekliğini artık bir şiir kitabın yayımlandığına göre, sen de şimdi anlayabilirsin. Anlasan da, anlamasan da bu çirkin gerçek, dostluğumuzun can alıcı bir noktasında duruyor. Benimle birlikte olduğun sürece "sanat"ım için mutlak yıkım demektin ve ben, sürekli olarak senin "sanat"la arama girmene izin verdiğim için kendimi hiç acımadan ayıplıyor ve suçluyorum. Sen bilemezdin, anlayamazdın, takdir edemezdin. Senden bunu beklemeye hiç

hakkım yoktu. Senin ilgi alanların, yemeklerin ve kaprislerinle sınırlıydı. İsteklerinse yalnızca eğlenceye, sıradan ve biraz daha sıra dışı zevklere yönelikti. O anda canın neyi çekiyorsa neyi çektiğini sanıyorsa isteğin o oluverirdi. Seni özellikle davet ettiğim zamanların dışında evime ve büroma gelmeni yasaklamalıydım. Zaafım yüzünden kendimi acımasızca suçluyorum. Yalnızca bir zaaftı. Sanatla geçirdiğim bir yarım saat, benim için her zaman seninle geçirdiğim bir mevsimden daha anlamlıydı. Hayatımın hiçbir döneminde, “sanat” karşısında hiçbir şeyin benim için en ufak bir önemi olmamıştır gerçekte. Ama bir sanatçı için zaaf, hayal gücünü felce uğratan bir zaaf, cürüm demektir.

Beni onur kırıcı, kesin bir mali iflasa sürüklemene izin verdiğim için de yine kendimi suçluyorum. 1892 Ekimi’nin başlarında bir sabah, annenle birlikte, yaprakların sararmaya başladığı Bracknell Korusu’nda oturduğumuzu hatırlıyorum. O sıralarda senin gerçek kişiliğin hakkında çok az şey biliyordum. Bir cumartesiden pazartesiye Oxford’da konuğun olmuştum. Sen de on gün boyunca Cromer’da benim konuğum olmuş, golf oynamıştın. Bir ara senden söz açıldı, annen bana senin gerçek kişiliğini anlatmaya başladı. Senin iki büyük kusurundan, gururundan ve onun deyişiyle “para konusunda çok yanlış” düşündüğünden söz etti. Nasıl güldüğümü çok iyi hatırlıyorum. Birinci kusurunun beni hapse, ikincisinin de iflasa sürükleyeceği aklımın ucundan bile geçmemişti. Gurur benim gözümde, bir delikanlının zarif bir çiçek misali, yakasına iliştiriverdiği bir şeydi; savurganlığa gelince –annen savurganlıktan söz ediyor sanıyordum– zaten tutumluluk ve ölçülülük gibi erdemler benim yapımda ve ailemde de yoktu. Ama daha aradan bir ay geçmeden, annenin aslında ne demek istediğini anlamaya başladım. Pervasızca bir bolluk içinde yaşamak konusundaki ısrarın; bitmez tükenmez para istemelerin; seninle olsam da, olmasam da tüm eğlencelerinin karşılığını benim ödemem konusunda diretmen, bir süre sonra benim için ciddi mali zorluklar doğurdu. Yaşamım üzerindeki hâkimiyetin güçlendikçe savurganlıklarını en azından benim için öylesine tekdüze ve sıkıcı kılan, aslında paranın neredeyse tamamının, yeme, içme ve benzeri zevklere harcanmasıydı. İnsan ara sıra sofrasını güller ve şaraplarla kıpkırmızı donatmaktan haz duyar ama sen zevk sınırlarını aştın, ölçüyü tümüyle kaçırdın. Ne isteyişinde zarafet ne de kabul edişinde minnet vardı. Tüm harcamalar bana ait olmak üzere, hiç alışık olmadığın ve bu yüzden de iştahını kamçılayan bir bolluk ve lüks içinde

yaşama hakkına sahip olduğunu düşünmeye başladın ve sonunda, Cezayir'de bir kumarhanede para kaybettiğinde ertesi sabah bana, Londra'ya telgraf çekip kaybettiğin tutarı banka hesabına yatırmamı isteyip bir daha da bu konuda hiç kafa yormayacak duruma geldin.

1892 sonbaharından hapse girdiğim tarihe kadar geçen sürede, seninle ve senin için, nakit olarak, borçlanmaları hesaba katmadan, 5.000 sterlinden fazla para harcadığımı söylersem, yaşamakta ısrar ettiğin hayat konusunda bir fikir edinebilirsin. Abarttığımı mı düşünüyorsun? Seninle Londra'da sıradan bir günde ortalama harcamalarım öğle yemeği, akşam yemeği, gece yarısı atıştırmaları, eğlence, araba parası ve diğerleri 12 sterlinle 20 sterlin arasında değişiyor, haftalık harcamalar da buna göre 80 sterlinle 130 sterlin arasında oynuyordu. Goring'de geçirdiğimiz üç ay boyunca yaptığım toplam harcama (kira dahil tabii) 1.340 sterlindi. Hayatımdaki her kalemi iflas memuruyla birlikte tek tek ele almak zorunda kaldım. Korkunçtu. "Yaşayışta sadelik, düşüncede ihtişam", o sıralar senin takdir edemeyeceğin bir idealdi kuşkusuz ama böylesine müsriflik, ikimiz için de yüz karasıydı. Hayatımda hatırladığım en hoş akşam yemeklerinden biri, Robbie'yle birlikte, Soho'da küçük bir kafede, seninle yediğim akşam yemeklerine ödediğim sterlin kadar şilin karşılığı yediğimiz bir yemekti. Robbie'yle akşam yemeğim, bütün diyaloglarımın ilkini ve en iyisini doğurdu. Fikir, başlık, tarz ve biçim dahil, hepsi üç buçuk franklık bir tabldot. Seninle yediğim, pervasızca para harcanan akşam yemeklerinden geriye kalan tek şey ise, çok fazla yiyip içmiş olmanın anısı. İsteklerine boyun eğmem senin için de kötüydü. Artık bunu sen de biliyorsun. Bu yüzden genellikle haris, bazen oldukça vicdansız ve her zaman kaba oldun. Seni konuk etmek, ne yazık ki çoğu kez, bir sevinç kaynağı, bir ayrıcalık olmaktan epeyce uzaktı. Nezaket kurallarına uygun bir teşekkür bile etmezdin demeyeceğim, çünkü nezaket kuralları yakın dostlukları incitir; ama sen tatlı bir arkadaşlığın zarafetinden, Yunanlıların τερπνὸν κακόν dediği hoş sohbetlerin sevimliliğinden, yaşamı güzelleştiren, müzik gibi hayata eşlik eden, her şey arasında uyum kuran, sert ve sessiz aralıkları ezgiyle dolduran bütün basit insanlıklardan uzaktın. Şu anda içinde bulunduğum korkunç durumda, bir yüz karasını öbürüne tercih etmem sana tuhaf gelse de, şunu açıkça itiraf etmek isterim ki, senin uğruna bu kadar parayı havaya savurmuş ve hem benim hem de senin kendi zararına servetimi çarçur etmene izin vermiş

olmam, gözümde “iflas”ıma bayağı bir nitelik kazandırıyor ve utancımı iki katına çıkarıyor. Ben başka şeyler için yaratılmış bir insandım.

En çok da beni kesin bir ahlaki çöküşe sürüklemene izin verdiğim için suçluyorum kendimi. Kişiliğin temel taşı iradedir; benim iradem kesinlikle seninkinin hâkimiyetindeydi. Söylediğim gülünç gelebilir ama ne yazık ki doğru. Neredeyse fiziksel bir ihtiyaç sonucu, beynin ve vücudun çarpılmış, hem dinlenmesi hem de bakması korkunç bir halde, durmadan olay çıkarmaların; babandan miras kalan o korkunç tutkun, iğrenç ve aşağılık mektuplar yazma tutkun; uzun süreli somurtkan suskunluklarla açığa vurduğun alınganlık krizlerin ve sara nöbeti gibi birdenbire parlayan öfke nöbetlerinde görüldüğü gibi, duygularını zerrece denetlememen; tüm bunlar, gün geçtikçe artan isteklerine kaçınılmaz biçimde boyun eğmeme yol açtı. Senin tarafından Savoy ya da başka bir otelde ortalıkta unutularak babanın avukatı tarafından mahkemeye sunulan bir mektubumda, bu konulara ilişkin oldukça dokunaklı ricalarda bulunmuştum senden; ama sen o sırada dokunaklılığın ne özünü ne de ifadesini anlayacak durumda değildin. Karşındakini yoruyor, usandırıyordun. Zayıf kişiliğin üstün kişiliğe karşı zaferiydi bu. Oyunlarımdan birinde “kalıcı olan tek zorbalık” diye tanımladığım türden bir zorbalıktı; zayıfın güçlüyü ezişiydi.

Ve kaçınılmazdı. Kişi, hayatta başkalarıyla girdiği ilişkilerin hepsinde bir *moyen de vivre*[9] bulmak zorundadır. Seninle ilişkide insan ya her şeyi sana feda etmek ya da seni feda etmek zorundaydı. Başka seçenek yoktu. Sana beslediğim yersiz ama derin sevecenlik; huyundaki, yaradılışındaki kusurların bende uyandırdığı sonsuz acıma duygusu; dillere destan iyi yürekliliğim ve Keltlere özgü tembelliğim; bir sanatçı olarak kaba sahnelerden ve çirkin sözlerden iğrenmem; o sıralar en belirgin özelliğim olan, gücenikliğe katlanamamam; gözlerim aslında başka şeylere yöneldiğinden, bana bir anlık bir düşünce ya da ilgiden fazlasına layık olmayan, önemsiz ayrıntılar gibi gelen şeyler yüzünden, yaşamın acı ve yakışıksız bir hale geldiğini görmekten duyduğum hoşnutsuzluk; basit de görünse tüm bu nedenler, her zaman her şeyi sana feda etmeme yol açtı. Bunun doğal sonucu olarak isteklerin, hâkim olma çabaların, zorlamaların giderek mantıksızlaştı. En alçakça emellerin, en kaba zevklerin, en bayağı tutkuların, senin gözünde her zaman başkalarının yaşamını yönlendiren ve gerekirse uğruna hiç duraksamadan bu yaşamların feda edileceği kurallar

haline geldi. Olay yaratarak her zaman istediğini elde edeceğini bildiğinden, sanırım farkına bile varmadan, adi şiddetin her türlü aşırılığına başvurman doğaldı. Sonunda, hangi amacın peşinde koştuğunu, hangi niyetle yola çıktığını bilemez hale geldin. Dehamı, irademi ve servetimi ele geçirmiştin; gözlerini körelten tükenmez hırs, bütün varlığımı ele geçirmeni gerektiriyordu. Bunu da başardın. Tüm yaşamımın en can alıcı, trajik noktasında, tam abes dava başlamadan önceki acılı anda, bir yandan baban kulübüme korkunç kartlar bırakarak bana saldırıyor, öte yandan sen, bir o kadar iğrenç mektuplarla saldırıya geçiyordun. Babanın tutuklama kararı için gülünç bir başvuruda bulunmak üzere beni polis mahkemesine sürüklemene izin verdiğim günün sabahı senden aldığım mektup, yazdığın en kötü mektuplardan biriydi; yazış nedenlerinse utanç vericiydi. İkinizin arasında serseme döndüm. Düşünme yeteneğim beni terk etti. Yerini korku aldı. Açıkça söylemek gerekirse ikinizden de kaçmak için bir yol bulamıyordum. Mezbahaya götürülen bir öküz gibi gözlerim bağlı, sendeleyerek ilerliyordum. Müthiş bir psikolojik hata yapmıştım. Ufak tefek meselelerde sana boyun eğmemin bir anlamı olmadığını, önemli bir anda irademi doğal üstünlüğüne kavuşturabileceğimi düşünmüştüm hep. Öyle olmadı. Önemli an gelip çattığında, iradem tümüyle yok olmuştu. Hayatta önemli ve önemsiz şeyler yoktur aslında. Her şey eşit değerde, eşit önemdedir. Her konuda sana boyun eğme alışkanlığım, başlangıçta daha çok ilgisizlikten kaynaklanan bir alışkanlık, giderek kişiliğimin ayrılmaz bir parçası haline gelmişti. Ben farkına varmadan, huyumu bir tek ölümcül ruh halinde sabitlemişti. Pater, işte bu nedenle, denemelerinin ilk basımının incelikli önsözünde, “Başarısızlık, alışkanlıklar edinmektir,” der. Bunu söylediğinde, kavrayışı kıt Oxfordlular, bu cümlenin, Aristoteles’in biraz sıkıcı *Ethika* metninin bilerek bir tersine çevrilmesinden ibaret olduğunu sandılar; ama cümlede gizli olağanüstü, korkunç bir gerçek var. Senin, kişilik gücümü tüketmene izin vermiştim; benim için alışkanlık edinmek, yalnızca “başarısızlık” değil, tam bir “yıkım” anlamına geliyordu. Ahlaki anlamda beni uğrattığın yıkım, sanatsal anlamda uğrattığın yıkımdan daha da büyüktü.

Tutuklama kararı çıkınca, tabii her şey senin iraden tarafından yönetilmeye başlandı. Londra’da kalıp aklı başında öğütler dinleyerek içine düştüğüm korkunç tuzağı –babamın hâlâ dediği gibi gizli tuzağı– düşünmem gereken bir zamanda, seni bu dünyadaki en iğrenç yerlerden

birine, Monte Carlo'ya götürmem için ısrar ettin; gazino açık olduğu sürece, gece gündüz kumar oynayabilesin diye.

Bana ise –bakaranın gözümde hiçbir çekiciliği olmadığından– dışarıda tek başıma durmak düşüyordu. Senin ve babanın beni düşürdüğü durumu beş dakikalığına olsun tartışmayı reddettin. Benim görevim yalnızca senin otel giderlerini ve kumar borçlarını ödemekti. Beni bekleyen felakete yaptığım en ufak bir değinme bile canını sıkıyordu. Önerilen yeni bir şampanya markası seni daha çok ilgilendiriyordu. Londra'ya döndüğümüzde, gerçekten iyiliğimi isteyen bazı dostlarım, yurtdışına gitmem, kazanılması olanaksız bir davaya girmemem için yalvardılar. Bu öğütleri verdikleri için onları kötü niyetlilikle, onları dinlediğim için de beni korkaklıkla suçladın. Tanık kürsüsünde işi pişkinliğe vurup yalan, gülünç ve aptalca şeyler söylemem için beni zorladın. Sonunda, doğal olarak ben tutuklandım, baban günün kahramanı oldu, günün kahramanı olmakla da kalmadı aslında; şu anda aileniz ne tuhaftır ki, "ölümsüzler"in yanında yer alıyor; çünkü baban, tarihte sanki Gotik bir unsur olan ve Kleio'yu Musaların en ciddiyetsizi haline getiren o kaba görünümüyle, sonsuza dek kilise edebiyatının iyi yürekli, saf fikirli babaları arasında yaşayacak; sen Bebek Samuel'in yanında yer alacaksın; bense Gilles de Retz ile Marquis de Sade arasında, Malebolge[10] batağının dibindeyim.

Senden kurtulmalıydım tabii; insan kendisini sokan bir şeyi üstünden nasıl silkelerse, öyle silkelemeliydim seni hayatımdan. Aiskhylos, en harika oyununda bize yüce efendinin evinde aslan yavrusunu λέοντος ινιν nasıl büyüttüğünü, çağırınca gözleri parlayarak geldiği, yemek versin diye yanaşıp yalvardığı için yavruyu nasıl sevdiğini anlatır. φαιδρωπὸς ποτι χεῖρα, σαίνων τε γαοτρὸς ἀνάγκαις. Yavru büyüdükçe türünün özellikleri ortaya çıkar ηθος τὸ πρὸσθε τοχήων, efendisini, evini, varını yoğunu parçalar. Kendimi ona benzetiyorum. Ama benim hatam, senden ayrılmamak değil, fazlasıyla ayrılmaktı. Anımsadığım kadarıyla, seninle dostluğumu, düzenli olarak her üç ayda bir noktaladım. Sen her defasında, ricalar, telgraflar, mektuplar, senin arkadaşların, benim arkadaşlarım aracılığıyla, buna benzer yollarla, seni yeniden kabul etmemi sağladın. 1893 Martı'nın sonunda, Torquay'deki evimden ayrılmadan önceki gece yarattığın olay öylesine çirkindi ki, bir daha asla seninle konuşmamaya, hangi şartlar altında olursa olsun benimle birlikte olmana izin vermemeye

kararlıydım. Bristol’ den mektup yazdın, telgraf çektin, seni affedip görüşmem için yalvardın. Torquay’de kalan hocan, zaman zaman söylediklerinden ve yaptıklarından sorumlu tutulamayacak kadar kendini kaybettiğin görüşünde olduğunu, Magdalen’dekilerin, hepsi olmasa da çoğunun aynı görüşü paylaştığını söyledi. Seninle görüşmeyi kabul ettim ve kuşkusuz bağışladım. Birlikte kente dönerken seni Savoy’a götürmemi rica ettin. Bu ziyaret gerçekten ölümcül oldu benim için.

Üç ay sonra, Haziran’da, Goring’deydik. Oxford’dan bazı arkadaşların, bir hafta sonu, cumartesiden pazartesiye bizde kaldılar. Gittikleri günün sabahı öylesine korkunç, acıklı bir olay çıkardın ki, sana ayrılmamız gerektiğini söyledim. Çok iyi anımsıyorum, çevremiz güzelim çimenlerle çevrili, düz kriket sahasında duruyorduk; sana birbirimizin hayatına yazık ettiğimizi, senin kesinlikle benim hayatımı mahvettiğini, benimse görünüşe bakılacak olursa seni mutlu edemediğimi, tek akıllıca çözümün, kesin, dönüşü olmayan bir ayrılık olduğunu söyledim. Öğle yemeğinin ardından, somurtarak gittin, gidişinden sonra bana verilmek üzere uşağa en hakaret dolu mektuplarından birini bıraktın. Aradan daha üç gün geçmemişti ki, Londra’dan telgrafla seni affetmem, dönmene izin vermem için yalvarıyordun. O evi seni hoşnut etmek için kiralamıştım. Senin isteğin üzerine hizmetkârlarını getirtmiştim. Kurbanı olduğun o korkunç sinir nöbetleri beni öteden beri üzerdi. Seni seviyordum. Bu yüzden dönmene izin verdim, seni affettim. Üç ay sonra, eylülde, yine kıyametler koptu; bu kez konu, giriştiğin *Salomé* çevirisindeki okul çocuğuna yakışır hataları sana göstermemdi. Şu andaki Fransızca bilgin, o çevirinin ne herhangi bir Oxfordlu olarak sana ne de aktarmaya çalıştığın yapıta yakışmadığını anlamana yeter sanıyorum. O zaman bunu anlamamıştın kuşkusuz, bu konuda bana yazdığın öfkeli mektupların birinde, bana karşı “herhangi bir zihinsel sorumluluk” taşımadığını söylüyordun. Bu cümleyi okuduğumda, dostluğumuz boyunca bana yazdığın gerçekten doğru tek şeyin bu olduğunu düşünmüştüm, anımsıyorum. Daha az kültürlü bir kişinin aslında sana çok daha uygun olacağını kavramıştım. Bunu acıyla, alayla değil, arkadaşlığa ilişkin bir gerçek olarak söylüyorum. Evlilikte olsun, dostlukta olsun, her tür arkadaşlığı ayakta tutan bağ, eninde sonunda karşılıklı konuşmadır. Konuşmanın olabilmesi için de, ortak bir temel gerekir; çok farklı kültürdeki iki insanın tek ortak temeliyse ancak en düşük düzey olabilir. Düşünce ve harekette uçarılık hoştur. Ben bunu oyunlarda ve paradokslarda

ifade bulan çok parlak bir felsefenin temel taşı haline getirmiştim. Ama sürdüğümüz yaşamın boşluğu ve çılgınlığı çoğu kez benim için yorucuydu; seninle ancak batağın dibinde buluşabiliyorduk; senin konuşmalarının değişmez biçimde çevresinde dolaştığı tek konu ise büyüleyici, müthiş büyüleyici olmakla birlikte, sonunda benim için epeyce tekdüzeleşti. Benim için çoğunlukla son derece sıkıcı olan bu durumu da, müzikhollere gitme tutkunu, yeme içme konularında saçma aşırılıklara düşkünlüğünü ve benim gözümde pek çekici olmayan özelliklerinin hepsini kabullendiğim gibi kabulleniyordum; bu, yalnızca katlanılması gereken bir şey, seni tanımanın ağır bedelinin bir parçasıydı. Goring'de ayrılıp iki haftalığına Dinard'a gittiğimde seni yanımda götürmediğim için küplere bindin, Albemarle Hoteli'nde bu konuda çok tatsız olaylar çıkardın; oradan ayrılıp birkaç günlüğüne bir kır evine gittiğimde de aynı derecede tatsız telgraflar gönderdin. Sana, bütün mevsimi ailenden ayrı geçirdiğinden, bir süre onlarla birlikte olmanın doğru olacağını söylediğimi hatırlıyorum. Ama aslında, tümüyle dürüst olmak gerekirse senin yanımda olmana hiçbir biçimde izin veremezdim. Yaklaşık on iki haftadır birlikteydik. Arkadaşlığının korkunç gerginliğinden kurtulmak, dinlenmek istiyordum. Bir süre kendi başıma olmam gerekiyordu. Zihinsel açıdan gerekliydi bu. İtiraf ediyorum ki, sözünü ettiğim mektubun, aramızda gelişen ölümcül dostluğu noktalamak, üç ay önce Goring'de o güneşli haziran sabahında gerçekten denediğim gibi gücenikliğe meydan vermeden noktalamak için çok iyi bir fırsat gibi göründü bana. Ne var ki, yardımını istediğin arkadaşlarımdan biri bana, çalışmanı bir okul çocuğunun egzersizleri gibi geri göndermemin seni çok inciteceğini, hatta utandıracağını, senden zihinsel açıdan çok fazla şey beklediğimi, tüm yazdıklarına ve yaptıklarına karşın bana bağlılığının mutlak ve tam olduğunu taraf tutmadan anlattı. Edebiyat dünyasındaki ilk adımlarında seni ilk durduran, cesaretini kıran kişi olmak istemiyordum; bir şair tarafından yapılmadığı sürece hiçbir çevirinin, eserimdeki rengi, ahengi gereği gibi aktaramayacağını çok iyi biliyordum; bağlılık ise bana kolayca yabana atılamayacak, müthiş güzel bir şey gibi geliyordu, hâlâ da öyle gelir; böylece, çeviriyi de, seni de kabul ettim. Tam üç ay sonra, çıkardığın olaylar dizisi, iki arkadaşınla birlikte büroma geldiğin bir pazartesi akşamı, her zamankinden daha iğrenç bir olayla doruğa ulaştı. Ertesi sabah, senden kaçabilmek için uçar gibi yurtdışına gidiyordum; ani gidişimi açıklamak için aileme abes bir neden

göstermiş, ilk trenle peşime düşmenden korktuğum için hizmetkârıma yanlış adres bırakmıştım. O öğleden sonra, Paris'e giden trende aklımdan geçenleri hatırlıyorum. Hayatım ne kadar inanılmaz, korkunç, hatalı bir yola girmişti; dünyaca ünlü bir kişi olarak ben, zihinsel ya da ahlaki açıdan iyi olan bütün özelliklerimi mahveden bir dostluktan kurtulabilmek için İngiltere'den resmen kaçmak zorunda kalıyordum; kaçtığım kişiyse lağımdan ya da çamurdan fırlayıp hayatıma karışan, başımı derde sokan korkunç bir mahluk değil, Oxford'da, benim kendi fakültemde okumuş, evimde sürekli konuk olan, benimle aynı sosyal düzey ve konumda bir genç adam olan sendin. Ardından her zamanki yalvaran pişmanlık mektupları geldi; hepsine kayıtsız kaldım. Sonunda, seninle görüşmeyi kabul etmediğim takdirde, Mısır'a gitmeye kesinlikle yanaşmayacağın tehdidini savurdun. Senin de onayınla, Londra'da hayatını harap ettiğin gerekçesiyle seni İngiltere'den uzağa, Mısır'a göndermesi için annene kendim yalvarmıştım. Gitmezsen annenin büyük bir hayal kırıklığına uğrayacağını biliyordum; onun hatırı için seninle görüştüm ve senin bile unutmuş olamayacağın bir duygu yükü altında, geçmişte olanları affettim; ne var ki geleceğe ilişkin hiçbir şey söylemedim.

Ertesi gün Londra'ya döndüğümde, hatırlıyorum, odamda oturup hüzünle, ciddiyetle düşündüm: Gerçekten benim gözümde olduğun gibi korkunç hatalarla bu kadar dolu, hem kendine, hem başkalarına bu kadar zararlı, tanıması ya da birlikte olunması bile bu kadar ölümcül biri miydin? Bütün bir hafta boyunca kafa yordum, yoksa seni değerlendirmemde haksızlık mı ediyordum, yanılıyor muydum, diye düşündüm. Bu haftanın sonunda annenden bir mektup geldi. Benim sana karşı beslediğim duyguların her birini tam tamına dile getiriyordu. Mektupta, senin aileni küçümsemene, ağabeyine o *candidissima anima*'ya[11] "cahil, görgüsüz" biriymiş gibi davranmana yol açan, abartılı, kör gururundan; sana hayatından, sürmekte olduğunu düşündüğü, emin olduğu hayattan söz etmekten korkmasına neden olan huysuzluğundan; birçok nedenle üzüldüğü, para konularındaki tutumundan; sendeki yozlaşma ve değişimden söz ediyordu. Kalıtımın sana korkunç bir miras yüklemiş olduğunun farkındaydı kuşkusuz, bunu açıkça, dehşetle itiraf ediyordu: "Ölümcül Douglas, huyunu kalıtım yoluyla edinmiş tek çocuğum," diyordu senin için. Mektubun sonunda, benimle dostluğunun, gururunu ölçüsüzce körükleyip

tüm hatalarının kaynağı haline geldiğini düşündüğünü söylemek zorunluluğunu hissettiğini belirtiyor, seninle yurtdışında buluşmamam için içtenlikle yalvarıyordu. Kendisine hemen bir yanıt yazarak söylediklerinin her sözcüğüne tümüyle katıldığımı belirttim. Daha da ileri gittim. Gidebileceğim kadar ileriye gittim. Dostluğumuzu, Oxford'da eğitim gördüğün sıralarda çok özel nitelikteki, çok ciddi bir dertten seni kurtarmam için gelip benden yardım isteyerek senin başlattığını belirttim. Hayatında bu derdin hep var olduğunu yazdım. Belçika'ya gidişinin nedeni olarak, birlikte gittiğin arkadaşını suçlamıştın, annen seni ona tanıştırdığım için bana sitem etmişti. Yanılgısını düzelterek suçun sende olduğunu söyledim. Sonunda da, seninle yurtdışında buluşmaya hiç niyetim olmadığı konusunda kendisini temin ederek, seni olabilirse gönüllü ataşe olarak, olamazsa çağdaş dil öğrenimi görmek üzere ya da kendi uygun bulacağı herhangi bir amaçla en az iki-üç yıl boyunca yurtdışında tutmaya çalışmasını hem senin hem de benim iyiliğim için rica ettim.

Bu sırada sen Mısır'dan denenebilecek her yoldan mektuplar gönderiyordun bana. Yazdıklarının hiçbirine en ufak bir tepki göstermedim. Okuyup yırttım. Artık seninle hiçbir ilişki kurmamaya kararlıydım. Kararım kesindi, senin gelişmesini engellemene izin verdiğim "sanat"ıma adadım kendimi. Üç ay sonra, annen, maalesef yenemediği ve hayatımın trajedisinde babanın şiddetinden daha az ölümcül olmayan bir rol oynamış o irade zayıflığıyla bana yazarak –kuşkusuz senin kışkırtmanla– endişeyle benden haber beklediğini belirtti ve sana yazmamaya bahane bulmamam için, çok iyi bildiğim Atina adresini gönderdi. İtiraf etmeliyim ki, mektubu beni tam anlamıyla afallattı. Bana aralık ayında yazdıklarından, benim de karşılık olarak kendisine yazdıklarımdan sonra nasıl olup da seninle kurduğum bahtsız dostluğu herhangi bir biçimde onarmaya ya da canlandırmaya çalışabildiğini anlayamıyordum. Mektubuna yanıt verdim tabii, bir kez daha, İngiltere'ye dönmeni engellemek amacıyla seni yurtdışında bir elçiliğe sokmaya çalışması için ısrar ettim; ama sana yazmadım, telgraflarına da, annenin mektubundan önceki gibi kayıtsız kaldım. Sonunda, karıma telgraf çekip sana yazmam konusunda bana baskı yapması için yalvaracak kadar ileriye gittin. Dostluğumuz karım için her zaman bir üzüntü kaynağı olmuştu; yalnızca senden hoşlanmadığı için değil, seninle sürekli arkadaşlığın beni nasıl değiştirdiğini, kötüye doğru değiştirdiğini de gördüğü için. Buna karşın, nasıl ki sana her zaman son

derece nazik ve konuksever davrandıysa benim herhangi bir dostuma kabalık etmeme de –o böyle yorumluyordu– dayanamazdı. Kabalığın benim kişiliğime yabancı olduğunu düşünüyor, daha doğrusu biliyordu. Onun ricası üzerine seninle ilişkiye geçtim. Telgrafımda yazdıklarımı oldukça iyi hatırlıyorum. Zamanın bütün yaraları kapadığını ama pek çok ay geçmeden sana yazmayacağımı, seni görmeyeceğimi söyledim. Bunun üzerine, hiç vakit geçirmeden Paris'e hareket ettin, yoldan telgraflar çekip hiç değilse bir kez seni görmem için yalvardın. Reddettim. Paris'e bir cumartesi gecesi geç saatte vardın ve otelinde, seni görmeyeceğimi belirten kısa mektubumu buldun. Ertesi sabah Tite Caddesi'ndeki evimde senden on-on bir sayfa uzunluğunda bir telgraf aldım. Telgrafında, bana yaptıklarına karşın, seninle görüşmeyi kesinlikle reddettiğime inanamadığını söylüyor; beni bir saat olsun görebilmek için, altı gün altı gece boyunca, yolda hiç durmadan Avrupa'yı bir baştan bir başa geçtiğini hatırlatıyor; kabul etmek gerekir ki son derece dokunaklı bir yakarıda bulunuyor ve bana epeyce örtük gibi görünen bir intihar tehdidiyle bitiriyordun. Soyunda ellerini kendi kanlarına bulayan ne kadar çok kişi bulunduğunu bana kendin anlatmıştın çok kez; amcanın intiharı kesindi, dedeninki olası; çılgın, kötü soyunda böyle daha birçok örnek vardı. Acıma, sana karşı eski sevgim, böylesine korkunç koşullarda ölmene dayanamayacak olan annene saygım, bu kadar taze ve bütün çirkin kusurlarına karşın gene de güzellik umudu taşıyan bir hayatın böyle iğrenç bir sonla noktalanacağı düşüncesinin yarattığı dehşet, her şey bir yana, insanlık... Tüm bunlar, eğer bir özür gerekiyorsa seninle son bir kez görüşmeyi kabul edişime neden olarak görülmelidir. Paris'e vardığımda, Voisins'da yemekle başlayıp Paillard'da gece yarısı yemeğiyle devam eden akşam boyunca tekrar tekrar boşalan, yanaklarından aşağıya yağmur gibi süzülen gözyaşların; uysal, masum bir çocuk gibi her fırsatta elimi tutarak açığa vurduğun, beni görmekten duyduğun yapmacıksız sevinç; o sıradaki son derece sade ve içten pişmanlığın, dostluğumuza yeniden başlamayı kabul etmeme neden oldu. Londra'ya dönüşümüzün ikinci günü, baban seni benimle birlikte Café Royal'de öğle yemeği yerken gördü; soframa konuk oldu, şarabımdan içti, aynı gün öğleden sonra sana yazdığı bir mektupla bana karşı ilk saldırısına geçti.

Tuhaf olabilir ama bir kez daha, senden ayrılma fırsatı diyemeyeceğim, zorunluluğu doğmuştu. 10-13 Ekim 1894 tarihleri arasında Brighton'da bana karşı takındığın tutuma değindiğimi hatırlatmama gerek yok sanırım.

Senin için üç yıl öncesi çok eskide. Ama hapiste yaşayan, hayatlarında kederden başka olay olmayan bizler, zamanı ıstırabın zonklamalarıyla ve acılı anların anısıyla ölçmek zorundayız. Düşünecek başka bir şeyimiz yok. Acı çekmek –sana tuhaf gelse de– bizim varoluş yolumuzdur, çünkü var olduğumuzun bilincine varmamız için tek yoldur; geçmişte çektiğimiz acıların anısı ise kimliğimizin sürekliliğinin garantisi, kanıtı olarak gereklidir bizim için. Neşenin anısıyla aramdaki uçurum, şu anda neşeyle aramdaki uçurum kadar derindir. Beraberken hayatımız dışarıdan sanıldığı gibi zevk, sefahat ve kahkahadan ibaret olsaydı, bir tek ânını bile anımsayamazdım. Bu hayat, trajik, acılı, uyarılarıyla uğursuz; bıktırıcı olayları ve çirkin şiddetiyle sıkıcı ya da korkunç anlarla, günlerle dolu olduğu içindir ki, tek tek her olayı ayrıntılı biçimde görebiliyor, işitebiliyorum, daha doğrusu başka pek bir şey göremiyor, işitemiyorum. İnsanlar burada ıstırapla öyle içli dışlı yaşıyorlar ki, seninle dostluğum, hatırlamaya mecbur olduğum biçimiyle, bana her zaman, her gün kavramak zorunda olduğum değişken azap ezgileriyle uyumlu bir prelüd gibi görünüyor. Hatta onları gerektiriyor; sanki yaşamım, bana ve başkalarına nasıl görünmüş olursa olsun, aslında hep bir “keder senfonisi” olmuş, uyumlu biçimde birbirine bağlanan bölümlerden tek tek geçip sanatta tüm büyük temaların işlenişinde görülen kaçınılmazlıkla finale ulaşmış gibi.

Üç yıl önce, üst üste üç gün boyunca bana karşı takındığın tutumdan söz ediyordum, değil mi? Worthing’de tek başıma, son oyunumu bitirmeye çalışıyordum. Bana yaptığın iki ziyaret sona ermişti. Birdenbire, üçüncü kez karşıma çıktın, yanında bir arkadaşın vardı, onun da evimde kalmasını açıkça teklif ettin. Bense (artık sen de kabul edersin ki haklı olarak) kesinlikle reddettim. Sizi ağırladım tabii, başka seçeneğim yoktu; ama dışarıda, evimde değil. Ertesi gün, pazartesi günü, arkadaşın mesleğinin gereklerini yerine getirmek üzere döndü, sen benimle kaldın. Worthing’den, kuşkusuz bundan da fazla, o sırada beni gerçekten ilgilendiren tek şey olan oyunuma bütün dikkatimi vermek konusundaki boşa çabalarımdan sıkıldığından, seni Brighton’daki Grand Hotel’e götürmem için ısrar ettin. Oraya vardığımız gece, o düşük ateşli grip hastalığına yakalandın, bu hastalığa ikinci ya da üçüncü yakalanışındı. Sana nasıl baktığımı, çeşitli çiçekler, meyveler, armağanlar, kitaplar ve paranın alabileceği her şeyi, her lüksü sunduğum gibi, sen öyle düşünmesen de parayla satın alınamayacak şefkat, bakım ve sevgiyi de senden esirgemediğimi hatırlatmam gereksiz.

Sabahları bir saatlik bir yürüyüş, öğleden sonraları da bir saatlik araba gezintisi dışında otelden dışarı çıkmadım. Oteldekileri beğenmediğin için sana Londra'dan özel üzümler getirttim; senin hoşuna gidecek şeyler icat ettim; ya yanında ya da bitişik odada kaldım, her gece seni sakinleştirmek ya da eğlendirmek üzere yanında oturdum.

Dört-beş gün sonra iyileştin, ben de oyunumu tamamlamak üzere bir daire tuttum. Sen de tabii peşimden geldin. Yerleştiğimiz günün ertesi sabahı hastalandım. Senin iş için Londra'ya gitmen gerekiyordu ama öğleden sonra döneceğine söz verdin. Londra'da bir arkadaşınla karşılaştın ve ancak ertesi gün geç saatte Brighton'a döndün; bu arada ben korkunç nöbetler geçiriyordum, doktor senden grip bulaştığını söyledi. Tuttuğum ev, hasta bir insan için olabilecek en rahatsız yerdi. Oturma odam birinci katta, yatak odam üçüncü kattaydı. Bir hizmetkâr, dışarıya haber götürebilecek, doktorun söylediklerini alabilecek biri bile yoktu. Ama sen gelmiştin. Telaşa kapılmadım. Bunu izleyen iki gün boyunca beni tümüyle yalnız, bakımsız, ilgisiz, hiçbir şeysiz bıraktın. Mesele üzümler, çiçekler, hoş armağanlar meselesi değildi; yalnızca ihtiyaçlar meselesiydi; doktorun içmemi öğütlediği sütü bile aldıramadım; limonata içmem bile olası değildi; senden kitapçıya gidip istediğim bir kitabı almanı, onu bulamazsan başka herhangi bir kitap seçmeni rica ettiğimde ise oraya gitme zahmetine bile katlanmadın. Sonuç olarak bütün günü okuyacak bir şeyim olmadan geçirdiğimde, istifini bozmadan, kitabı satın aldığını, göndereceklerine söz verdiklerini söyledin; bunun baştan sona yalan olduğunu ise daha sonra rastlantıyla öğrendim. Bu süre boyunca –tabii giderler bana ait olmak üzere– geziyor, Grand Hotel'de yemek yiyor, odama ancak para istemek üzere geliyordun. Cumartesi gecesi yemekten sonra gelip biraz yanımda oturmanı istedim; sabahtan beri yapayalnızdım. Sinirli bir ses tonu ve incelikten uzak hareketlerle gelmeye söz verdin. On bire kadar bekledim, ortada görünmedin. Bunun üzerine odana bir not bırakıp bana verdiğin sözü ve tutmadığını hatırlattım. Sabaha karşı saat üçte, uyku tutmadığından, susuzluktan perişan bir halde, biraz su bulurum umuduyla, karanlık ve soğukta oturma odasına indim. Seni buldum orada. Taşkın bir mizacın, disiplinsiz ve eğitimsiz bir kişiliğin düşündürebileceği her tür çirkin sözle üzerime çullandın. Bencilliğin korkunç simyasıyla vicdan azabını öfkeye dönüştürdün. Hastayken senin yanımda olmanı beklediğim için bencillikle suçladın beni; seninle eğlencelerinin arasına girmekle suçladın; seni

zevklerinden yoksun etmeye çalışmakla suçladın. Gece yarısı yalnızca giysilerini değiştirmek üzere eve uğradığını (doğru olduğunu biliyorum), sonra yeni eğlenceler bulma umuduyla çıkacağını; ama bütün gün ve gece boyunca beni ihmal ettiğini hatırlatan bir mektup bırakmakla sende daha çok eğlenme hevesi bırakmadığımı, hatta yeni zevkler konusundaki yeteneğini azalttığımı söyledin. Bezgin bir halde yukarıya çıktım ve şafak sökünceye kadar gözümü kırpmadım; şafak söktükten sonra çok uzun bir süre de, ateşin verdiği susuzluğu dindirecek bir şey bulamadım. Saat on birde odama geldin. Bir önceki olayda, mektubumla hiç değilse olağandan da fazla aşırıya kaçacağın bir gecede seni durdurduğumu düşünmeden edememiştim. Sabah, oldukça ayıktın. Doğal olarak, ileri süreceğin özürleri bekledim; ne yaparsan yap, mutlaka seni beklediğini çok iyi bildiğin bağışlamayı rica etmeni bekledim; seni her zaman bağışlayacağıma duyduğun mutlak güven, sende her zaman en çok hoşuma giden şey olmuştur gerçekten, belki de sende hoşlanılacak en iyi şey buydu. Ama sen af dilemek bir yana, daha güçlü, daha şiddetli biçimde bir gece öncesini yinelemeye başladın. En sonunda sana odadan çıkmanı söyledim; çıkarmış gibi yaptın ama başımı gömdüğüm yastıktan kaldırdığımda hâlâ oradaydın, acımasız kahkahalar ve isterik bir öfkeyle birdenbire bana doğru gelmeye başladın. Beni bir dehşet duygusu kapladı, tam nedenini bilemiyordum; hemen yataktan fırladım, yalınayak, olduğum gibi, iki kat merdiveni inip oturma odasına girdim; zille çağırdığım ev sahibi gelip de senin yatak odamdan çıktığını söyleyinceye ve gerekirse çağırdığımda geleceğine söz verinceye kadar oradan ayrılmadım. Bir saat sonra –bu arada doktor gelmiş ve beni doğal olarak tam bir sinirsel yorgunluk içinde, üstelik de başlangıçtan daha hasta bulmuştu– sessizce, para almaya geldin; şifoniyerin ve şöminenin üzerinde bulabildiğin parayı ve eşyalarını alıp gittin. Bunu izleyen, perişan, yalnız ve hasta geçirdiğim iki gün boyunca senin hakkında neler düşündüğümü söylemeye gerek var mı? Nasıl biri olduğunu ortaya koymuştun, böyle biriyle tanışıklığımın bile sürmesinin benim için şerefsizlik olacağını açıkça anladığımı belirtmeme gerek var mı? Son ânın geldiğini fark ettiğimi ve aslında büyük bir rahatlama duyduğumu söylemem gerekir mi? Benim için gelecekte “sanat” ve “hayat”ın daha özgür, daha iyi ve her anlamda daha güzel olacağını bildiğimi söylemem gerekli mi? Hastaydım ama içim rahattı. Bu ayrılığın geri dönüşü olmaması bana huzur veriyordu. Salı günü ateşim düştü, ilk kez aşağıda yemek yedim.

Çarşamba günü yaş günümdü. Masamdaki telgraf ve mektupların arasında senin elyazınla bir mektup duruyordu. Açarken içimi hüzün kaplamıştı. Güzel bir sözün, bir sevgi ifadesinin, üzüntü belirtisinin seni yeniden kabullenmeme yeteceği günlerin geride kaldığını biliyordum. Ama tümüyle yanılmıştım. Seni azımsamıştım. Yaş günümde bana gönderdiğin mektup, iki olayın ayrıntılı bir yinelenmesiydi, kurnazca, özenle kâğıda dökülmüştü! Bayağı esprilerle benimle alay ediyordun. Bütün olaydan sağladığın tek doyumun, Grand Hotel'e taşınıp şehre inmeden önce yediğin öğle yemeğini benim hesabıma yazdırmak olduğunu söylüyordun. Hasta yatağımı terk edip ansızın aşağıya kaçarak gösterdiğim temkinlilik yüzünden beni kutluyordun. "Senin için çirkin bir andı," diyordun, "hayal edebileceğinden de çirkin." Ah! Bunu fazlasıyla hissetmiştim. Söylediklerinin asıl anlamını bilmiyordum; babanı korkutmak üzere satın aldığın ve boş sanarak bir keresinde yanımda, bir restoranın ortasında ateşlediğin tabanca mı vardı yanında; elin aramızdaki masanın üzerinde rastlantıyla duran sıradan bir yemek bıçağına mı uzanıyordu; yoksa öfkeyle gözün dönmüş, çelimsizliğini ve zayıflığını unutarak hasta yatağımda üzerime çullanmaya, hatta saldırmaya mı niyetlenmiştin, bilemiyordum. Hâlâ da bilmiyorum. Tüm bildiğim, tam bir dehşete düştüğüm ve hemen odayı terk edip kaçmazsam senin için bile ömür boyu utanç kaynağı olacak bir şey yapacağını ya da yapmaya kalkacağını hissettiğimdir. Hayatımda daha önce yalnızca bir kez bir insan beni böylesine dehşete düşürmüştü: Tite Caddesi'ndeki çalışma odamda baban, bir saralı öfkesiyle küçük ellerini havada sallayarak aramızda kabadayı arkadaşı, pis zihninin düşünebildiği her türlü pis sözcüğü sarf edip daha sonra kurnazlıkla gerçekleştirdiği iğrenç tehditleri savurduğunda. Tabii o durumda odayı ilk terk etmek zorunda kalan, baban olmuştu. Onu kovmuştum. Seninle olan olayda ben gittim. Seni kendinden kurtarmak zorunda kaldığım ilk olay değildi bu.

Mektubunu şu sözlerle noktalıyordun: "Tahtından indiğinde ilginç değilsin. Bir daha hastalandığında hemen yanından ayrılacağım." Ah! Bu ne kaba bir kişiliğin işareti! Hayal gücünden nasıl bir yoksunluk! O sürede huyun nasıl nasırlaşmış, nasıl bayağılaşmış! "Tahtından indiğinde ilginç değilsin. Bir daha hastalandığında hemen yanından ayrılacağım." Gönderildiğim çeşitli hapishanelerin sefil hücrelerinde bu sözler ne kadar sık geldi aklıma. Kendi kendime birçok kez yineledim bu sözleri ve (yanıldığımı umuyorum) tuhaf sessizliğindeki esrara bir yanıt buldum bu

sözlerde. Senin bana, sana bakarken yakalandığım hastalık ve ateşle yanarken böyle bir mektup yazman, iğrenç bir kabalık ve çiğlikti mutlaka; ama dünya yüzünde herhangi bir kişinin bir başkasına bunları yazması da, affedilmesi olanaksız bir günah olurdu, affı olanaksız bir günah olsaydı tabii.

İtiraf etmeliyim ki, mektubunu okuyup bitirdiğimde kendimi sanki kirlenmiş hissettim, sanki bu yapıda biriyle ilişkide bulunmakla hayatımı temelli kirletmiş, utanca bulamışım gibi. Gerçekten de öyle yapmıştım ama bunun gerçek boyutlarını tam altı ay sonra görecektim. Cuma günü Londra'ya dönmeye karar verdim; gidip Sir George Lewis'le görüşecek ve kendisinden babana bir mektup yazıp bundan böyle hiçbir koşulda evime girmene, soframa oturmana, benimle konuşmana, yolda yanımda yürümene, herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda yanımda bulunmana izin vermemeye kararlı olduğumu belirtmesini rica edecektim. Bunun ardından da yalnızca sana kararımı bildirmek üzere bir mektup yazacaktım; kararımın nedenlerini senin anlamamana olanak yoktu. Perşembe akşamı tüm hazırlıklarım tamamlanmıştı ki, cuma sabahı, yola çıkmadan önce kahvaltı masasında gazeteyi açtım ve ağabeyinin, ailenin gerçek reisinin, asıl vârisin, evin direğinin, bir hendekte, yanında boşalmış silahıyla ölü bulunduğu haberini gördüm. Şimdi kaza olduğu bilinen ama o sırada daha karanlık bir olasılıkla gölgelenmiş trajedinin korkunç koşulları; kendisini tanıyan herkes tarafından öylesine sevilen bir kişinin, üstelik de neredeyse düğün arifesinde ansızın ölmesinin acıklılığı; senin içine gömüldüğün ya da gömülmen beklenen kederi düşünmem; hayatta hep kendisine teselli ve sevinç kaynağı olmuş, kendisinin de bir keresinde bana dediği gibi doğduğu günden beri bir damla gözyaşı akıtmasına yol açmamış olan oğlunu yitirmenin annene vereceği ıstırabı bilmem; senin kendi yalnızlığının bilincinde oluşum, öteki kardeşlerinin ikisi de Avrupa dışında olduğundan annenle kız kardeşinin tek dayanağı, yalnız acılarını paylaşmak üzere değil, "ölüm" ün her zaman beraberinde getirdiği, korkunç ayrıntılarıyla o üzücü sorumlulukları yerine getirmek üzere de tek güvenecekleri kişi olman; her şey bir yana, *sunt lacrimae rerum*'un,[12] dünyayı oluşturan gözyaşlarının, insana ait her şeyin hüznünün bilinci... Beynime üşüşen tüm bu düşünce ve duyguların birleşmesi, sana ve ailene karşı sonsuz bir merhametle doldurdu içimi. Kendi üzüntülerimi, sana olan kırgınlığımı unuttum. Senin bana

hastalığımda yaptığını, ben sana yaslı günlerinde yapamazdım. Hemen bir telgraf çekerek derin acını paylaştığımı bildirdim, bunu izleyen mektubumda da, ilk fırsatta evime gelmen için davette bulundum. Özellikle o sırada, hem de resmî olarak bir avukat aracılığıyla seni terk etmemin senin için korkunç olacağını düşünüyordum.

Çağrı üzerine gittiğin olay yerinden kente döndüğünde hemen bana geldin, tatlılık ve sadelikle, yas kıyafetinle, gözlerin yaşlı. Bir çocuk gibi avutulmaya ve yardıma ihtiyacın vardı. Sana evimi, yuvamı, yüreğimi açtım. Katlanmana yardımcı olabilmek için senin kederini kendi kederim bildim. Bana karşı tutumuna, çıkardığın iğrenç olaylara ve iğrenç mektubuna asla, tek sözle olsun değinmedim. Gerçek olan, acın, seni o güne kadar olduğundan çok daha fazla yaklaştırmıştı bana. Ağabeyinin mezarına götürmen için sana verdiğim çiçekler, yalnızca onun hayatının güzelliğini değil, bütün hayatlarda uykuya yatmış olan ve canlandırılabilecek güzelliği simgeleyecekti. Tanrılar tuhaftır. Bizi cezalandırmak için yalnızca kötü huylarımızı kullanmazlar. İyi, yumuşak, insancıl, şefkatli yanlarımızla da mahvederler bizi. Sana ve ailene beslediğim merhamet ve sevgi olmasa, şu anda bu korkunç yerde gözyaşı dökmeyecektim.

Tabii ki bütün ilişkilerimizde yalnızca “kader”i değil, “felaket”i de görüyorum; kan dökmeye gittiği için her zaman hızlı hareket eden “felaket”i. Sen babanın soyundansın, sizinle evlilik korkunç, dostluk ölümcüldür, sizin soyunuz, ya kendi hayatına ya da başkalarının hayatına şiddet getirir. Seninle yollarımız her kesiştiğinde; bana zevk için ya da yardım istemek için geldiğin, önemli ya da görünürde önemsiz her durumda; hayatın içinde, bir ışında dans eden toz zerreciği ya da ağaçtan düşen bir yaprak gibi görünen bütün küçük rastlantılarda, “yıkım” vardı; acı bir çığlığın yankısı gibi, yırtıcı bir hayvanın gölgesi gibi. Dostluğumuz, herkes için korkunç olabilecek, Oxford’da öğrenim gören bir delikanlı için daha da korkunç olan bir durumda, son derece acıklı ve sevimli bir mektupla benden yardım istemenle başladı aslında. İstediğin yardımı yaptım ve sonra Sir George Lewis’e benden dostun olarak söz etmen yüzünden onun gözündeki saygınlığımı ve on beş yıllık geçmişi olan dostluğumuzu yitirmeye başladım. Onun öğütlerinden, yardımından ve saygısından yoksun olmak, benim için hayatımdaki en büyük destekten yoksun olmak demekti.

Bana değerlendireyim diye, başlangıç için çok güzel bir şiir gönderdin; imgesel edebî benzetmelerle dolu bir mektupla yanıt verdim; seni Hyas ya da Hyakinthos'a, Jonquil ya da Narkissos'a ya da yüce Şiir tanrısının kayırdığı, sevgisiyle onurlandırdığı birine benzetiyordum. Mektup Shakespeare'in bir sonesinden alınıp minör perdeye aktarılmış bir bölüm gibidir. Ancak Platon'un *Şölen*'ini okumuş ya da güzelliği Yunan heykellerinde ifade bulmuş belirli bir ciddi yaradılışın ruhunu kavramış olanlar tarafından anlaşılabilir. Açıkça söylemem gerekirse bilerek de olsa neşeli bir ânımda, kendi yazdığı bir şiiri bana göndermiş olan herhangi bir zarif üniversiteli gence, imgesel ifadesini doğru yorumlayacak zekâ ya da kültüre sahip olduğunu varsayarak yazacağım bir mektuptu. O mektubun tarihçesine bir bak! Senden sonra nefret edilecek bir arkadaşının eline, oradan bir şantajcılar çetesine geçiyor; kopyaları Londra'daki arkadaşlarıma, eserimin oynandığı tiyatronun yöneticisine gönderiliyor; doğru olanın dışında her tür yorum yapılıyor hakkında; "Sosyete", sana ahlaksız bir mektup yazdığım için büyük paralar ödemek zorunda kaldığım gibi abes bir dedikoduyla çalkalanıyor; bu, babanın en feci saldırısının temelini oluşturuyor; gerçekte ne olduğunu kanıtlayabilmek için mektubun aslını "mahkeme"ye ben sunuyorum; babanın avukatı "masumiyeti baştan çıkarmak" amacı taşıyan iğrenç ve sinsice bir çaba diye niteliyor mektubu; sonuçta suçlamanın bir parçası oluyor; Ceza Mahkemesi'ne gidiyor, Yargıç, kıt bilgi ve aşırı ahlakçılıkla hüküm veriyor; mektup sonunda beni hapse düşürüyor. İşte sana sevimli bir mektup yazmanın sonucu.

Seninle Salisbury'de kaldığım sırada, eski bir arkadaşından gelen tehdit mektubu üzerine korkunç bir telaşa kapıldın; mektubu yazan kişiyle görüşüp sana yardım etmemi istedin; istediğini yaptım; sonuç benim için "yıkım" oldu. Bütün yaptıklarını ben üstlenip hesap vermek zorunda kaldım. Diplomanı alamayıp Oxford'dan ayrılmak zorunda kaldığında, Londra'ya telgraf çekip yanına gelmem için yalvardın. Hemen isteğini yerine getirdim; bu koşullarda eve gitmek istemediğin için seni Goring'e götürmemi rica ettin; Goring'de çok hoşuna giden bir ev gördün; evi senin için tuttum; sonuç benim için her bakımdan "yıkım" oldu. Bir gün bana gelip özel bir ricada bulundun; senin hatırın için, hayatımda görmediğim, bilmediğim bir arkadaşının yakında çıkaracağı bir Oxford öğrenci dergisine yazı yazmamı istedin. Hatırını kırmamak için –hatırını kırmamak için neler yapmadım– aslında *Saturday Review*'da yayımlanmak üzere yazdığım bir

sayfalık paradoksları gönderdim. Birkaç ay sonra, derginin niteliği yüzünden Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nin sanık yerinde buldum kendimi. Bu da bana karşı açılan ceza davasının bir parçası oldu. Arkadaşının yazısını, senin şiirini savunmam istendi. Arkadaşın için bir şey yapamadım; senin şiirini ise hem genç yaşına, hem de genç edebiyatına olan sonsuz bağlılığımla, şiddetle savundum; senin yakışıksız şeyler yazmış olmanı kabullenmem söz konusu değildi. Ama gene de arkadaşının dergisi ve "adını söylemeye cesareti olmayan Aşk" yüzünden hapse girdim. Noel'de, çok istediğini bildiğim, en fazla 40-50 sterlinlik, teşekkür mektubundaki açıklamanla "çok güzel bir armağan" verdim sana. Hayatımın büyük felaketi gelip çattığında, iflasım sırasında, icra memuru, o "çok güzel armağan"ın parasını ödeyebilmek için kitaplığıma el koyup sattı. Eve bu yüzden haciz kondu. Sonunda, babana dava açıp tutuklatmam için meydan okuyarak beni kışkırttığın o korkunç gün, olaydan kaçmak için gösterdiğim zavallı çabalar sırasında son tutunduğum dal, müthiş dava gideriydi. Olanağım olmadığını, bu korkunç gideri karşılayamayacağımı, hiç param kalmadığını senin yanında avukata söyledim. Bildiğin gibi, söylediklerim harfiyen doğruydu. Avondale Hoteli'nden ayrılabilseydim, o meşum cuma günü, Humphrey'in bürosunda çaresizlik içinde kendi yıkımıma göz yumacağıma, Fransa'da mutlu ve özgür, senden ve babandan uzakta, babanın iğrenç kartından habersiz, senin mektuplarına kayıtsız olacaktım. Ne var ki, otel görevlileri gitmeme kesinlikle izin vermemişlerdi. On gündür benim yanımda kalıyordun; hatta sonunda, kabul edersin ki haklı bir öfkeyle karşıladığım bir şey yapmış, benim yanımda kalmak üzere bir başka arkadaşını da getirmiştin; on günlük hesabım yaklaşık 140 sterlindi. Otel sahibi, hesabın tümünü ödemeden eşyalarımın otelden çıkmasına izin veremeyeceğini söyledi. Londra'da zorunlu kalışımın nedeni buydu. Otel hesabı olmasa, perşembe sabahı Paris'e gidecektim.

Avukata dev giderleri karşılayacak param olmadığını söylediğimde hemen araya girdin. Kendi ailenin, gerekli giderlerin tümünü seve seve karşılayacağını; babanın ailenin tüm üyeleri için bir kâbus olduğunu; ondan kurtulmak için bir akıl hastanesine kapatmanın olası olup olmayacağını birçok kez tartışmış olduklarını; annen ve diğerlerinin hepsi için babanın sürekli bir dert kaynağı olduğunu; babanı hapse attırmak için yalnızca bir adım atsam, ailenin beni bir koruyucu, velinimet olarak kabul edeceğini; annenin varlıklı akrabalarının, bu tür bir girişimin gerektireceği tüm

giderleri bizzat ödemekten şeref ve zevk duyacağını söyledin. Avukat hemen seni onaylayıp polis mahkemesine başvurmam konusunda beni sıkıştırdı. Artık hiçbir özrüm kalmamıştı. Çaresiz kalmış, köşeye kıstırılmıştım. Tabii ailen giderleri ödemedi; iflasım ise baban sayesinde ve harcamalar yüzünden –yaklaşık 700 sterlinlik küçük bir bilanço– gerçekleşti. Şu anda karım, geçinmek için haftada 3 sterlin mi, 3,10 sterlin mi almam gerektiği gibi önemli bir mesele yüzünden benden ayrılarak boşanma davası açıyor, tabii bunun için yeni kanıtlar, yeni baştan bir duruşma, belki ardından daha ciddi işlemler gerekecek. Doğal olarak, ayrıntılara ilişkin hiçbir bilgim yok. Yalnızca karımın avukatlarının tanıklığına bel bağladığı tanığın adını biliyorum. Kendisi, Goring'de geçirdiğimiz yaz, senin özel ricanla hizmetime aldığım, Oxford'daki hizmetkârın.

Her neyse, büyük küçük her olayda senin yüzünden uğradığım tuhaf "felaket"in örneklerini çoğaltmam gereksiz. Bazen bana öyle geliyor ki, sen korkunç olayları korkunç bir sona bağlamak üzere bilinmeyen, görünmeyen bir el tarafından oynatılan bir kuklaydın yalnızca. Ama kuklaların da tutkuları vardır. Temsil etmeleri gereken olaylar zincirini evirip çevirir, bir kapris ya da hevesleri uğruna değiştirirler. Tam anlamıyla özgür ve aynı zamanda tümüyle kuralların hâkimiyeti altında olmak: işte insan yaşamının, her an karşımıza çıkan, sonsuz çelişkisi. Senin kişiliğin de ancak böyle açıklanabilir, diye düşünüyorum çoğunlukla; eğer insan ruhunun derin ve korkunç sırlarına, bu bilinmezi daha da eşsiz kılan açıklama dışında bir açıklama bulunabilirse tabii.

Tabii ki senin de hayallerin vardı, hatta bu hayallerin içinde yaşıyordun; hayallerinin dalgalı sisleri ve renkli tülleri arkasından, her şeyi farklı görüyordun. Ailenin ve aile hayatının tümüyle dışında kalarak kendini bana adaman, senin gözünde bana beslediğin olağanüstü takdirin ve büyük sevginin kanıtıydı, çok iyi hatırlıyorum. Kuşkusuz sana öyle görünüyordu. Ama unutma ki benimle birliktelik, konfor, lüks hayat, bitmeyen eğlence, sınırsız harcama demekti. Aile hayatın seni sıkıyordu. Kendi deyiminle "soğuk, ucuz Salisbury şarabı" tatsızdı senin için. Oysa benim yanımda, zihinsel çekiciliğim bir yana, her tür lüks elinin altındaydı. Benimle birlikte olamadığın zamanlar, yerimi doldurmak üzere seçtiğin arkadaşlar pek gurur duyulacak türden kişiler değildi.

Babana avukat aracılığıyla bir mektup gönderip benim sonsuz dostluğumdan vazgeçmektense sana verdiği –Oxford borçlarını düşerek galiba– yılda 250 sterlinden vazgeçmeyi tercih ettiğini bildirmekle, gerçek dostluğa yaraşır bir cömertlikte, soylu bir fedakârlıkta bulunduğunu sandın. Ama gösterişsiz harçlığından vazgeçmen, en aşırı lükslerinden, en gereksiz giderlerin birinden bile vazgeçmeye hazır olduğun anlamına gelmiyordu. Aksine. Lüks içinde yaşama hevesin hiç bu kadar fazla olmamıştı. Paris'te sekiz gün boyunca kendim, sen ve İtalyan hizmetkârın için yaptığım harcama 150 sterlindi, bunun 85 sterlini tümüyle Paillard'a aitti. Senin sürdürmeyi istediğin hayatın üç haftalık harcamasını karşılamaya, yemeklerini tek başına yesen ve ucuz eğlenceler arasında son derece ekonomik seçimler yapsan bile, bir yıllık toplam gelirin, zor yeterdi. Mertlik gösterisinden ileri gitmeyen bir çıkışla cüzi harçlığından vazgeçmen, benim paramla yaşamanı haklı kılacak –senin gözünde haklı kılacak– bahaneyi sonunda sağlamıştı; eline fırsat geçtikçe bundan yararlandın, sonuna kadar kullandın; temelde benden ama bir ölçüde de annenden sürekli para sızdırman, daha önce hiç olmadığı kadar üzücüydü; çünkü, hiç değilse bana, en ufak bir teşekkür bile etmiyor, herhangi bir sınır tanımıyordun.

Kendi babana korkunç mektuplar, hakaret dolu telgraflar ve aşağılayıcı kartpostallarla saldırmakla, annen için savaştığını, onu koruduğunu, evliliğinin kuşkusuz korkunç haksızlık ve acılarının öcünü aldığını sanıyordun. İşte hayallerinin biri, en yanıltıcı hayallerinin biri de buydu. Eğer annenin uğradığı haksızlıkların öcünü babandan almayı bir evlatlık görevi sayıyorduysan, bunu yapmanın yolu, annene eskisinden daha iyi bir evlat olmaktı; seninle ciddi konularda konuşmasını engelleyecek biçimde onu korkutmamaktı; annenin ödemesi gereken faturaları imzalamamaktı; ona karşı daha şefkatli olmak, yaşamına acı katmamaktı. Ağabeyin Francis, çiçek gibi solup giden kısacık ömründe, iyi yürekliliği, uysallığıyla, annenin acılarını çok hafifletmişti. Onu kendine örnek almalıydın. Başarmış olsaydın, benim aracılığımla babanı hapse attırmanın, annen için büyük bir sevinç kaynağı olacağı konusunda bile yanılıyordun. Eminim yanılıyordun. Kocası, çocuklarının babası mahkûm giysileriyle hapishane hücresinde olan bir kadının gerçekten neler hissettiğini merak ediyorsan, karıma yazıp sor. O sana anlatsın.

Ben de hayaller içindeydim. Hayatın parlak bir komedi, senin de bu komedideki birçok zarif kişiden biri olacağını sanıyordum. Hayatın iğrenç, nefret edilesi bir trajedi, seninse felaketin uğursuz nedeni olduğunu gördüm; benim kadar seni de yanıltan ve yoldan çıkaran neşe ve haz maskesinden sıyrılmış, amaçlarını ve iradeni kötülükle yoğunlaştırmıştın.

Çektiğim acıları şimdi biraz olsun anlayabiliyorsun, değil mi? Bir gazetede, sanırım *Pall Mall Gazette*'te oyunlarımdan birinin kostümlü provası anlatılırken senin beni bir gölge gibi izlediğin söyleniyordu; burada beni izleyen gölge, dostluğumuzun anısı; beni bir an bile yalnız bırakmıyor; gece beni uyandırıp aynı öyküyü birçok kez anlatıyor, sonunda bu bıktırıcı yineleme yüzünden uyku şafağa kadar beni terk ediyor; şafakta yeniden çıkıyor ortaya; hapishane avlusunda peşime takılıyor, volta atarken kendi kendime konuşmama yol açıyor; her korkunç ânın her ayrıntısını anımsamak zorunda kalıyorum; beynin o ıstırap ve umutsuzluğa ayrılmış bölmesinde, o şanssız yıllarda olup biten her şeyi yeniden canlandırıyorum; sesinin her gergin tınısı, sinirli ellerinin her kasılışı, hareketi, her iğneli söz, her zehirli cümle aklıma geliyor; yürüdüğümüz sokağı ya da ırmak boyunu, çevremizdeki duvarı ya da ormanı, saatin kollarının tam konumunu, rüzgârın hangi yönde estiğini, ayın rengini ve biçimini anımsıyorum.

Biliyorum, bütün bu söylediklerimin bir tek yanıtı var, o da beni sevdiğin; yazgı tanrıçalarının, bölünmüş hayatlarımızın ipliklerini tek bir kırmızı kumaş halinde dokudukları o iki buçuk yıl boyunca beni gerçekten sevdiğin. Evet, sevdin, biliyorum. Bana karşı tutumun ne olursa olsun, aslında beni sevdiğini hep hissettim. Sanat dünyasındaki konumumun, kişiliğimin her zaman uyandırdığı ilginin, paramın, içinde yaşadığım lüksün, hayatımı çekici ve olağanüstü kılan binlerce şeyin hem tek tek hem de bir bütün olarak seni büyülediğini ve bana bağladığını açıkça gördüğüm halde, bunların dışında seni çeken tuhaf bir başkalık da vardı; beni, başkalarını sevdiğinden çok daha fazla seviyordun. Ama sen de benim gibi korkunç bir trajedi yaşadın hayatta, benimkine tam ters nitelikte de olsa. Ne olduğunu merak ediyor musun? Şuydu: Senin içinde "nefret" her zaman "sevgi"den güçlüydü. Babana olan nefretin öyle boyutlardaydı ki, bana olan sevgini tümüyle geride bırakıyor, gözden siliyor, gölgeliyordu. Aralarında hiçbir savaş yoktu ya da pek az bir savaş vardı; çünkü "nefret"in dev boyutlardaydı ve korkunç biçimde gelişiyordu. Bu iki tutkunun aynı ruhta barınamayacağını anlayamadın. İkisi bir arada, o güzel, oymalı evde

yaşayamazlar. Sevgiyi besleyen hayal gücüdür; hayal gücü bizi bildiklerimizden daha bilge, hissettiğimizden daha iyi, olduğumuzdan daha soylu kılar; bize “hayat”ı bir bütün olarak gösterir; başkalarını, hem gerçek hem de ideal ilişkilerinde anlamamızı yalnızca hayal gücü sağlar. Sevgiyi yalnızca güzel şeyler, incelikli düşünceler besler. Ama “nefret”i herhangi bir şey besleyebilir. Bütün o yıllar boyunca içtiğin her kadeh şampanya, yediğin her güzel yemek “nefret”ini besledi, semirtti. Sen de onu memnun etmek için tıpkı paramla olduğu gibi hayatımla da kumar oynadın, kayıtsızca, umursamadan, sonuçlara aldırmadan. Kaybedersen, kaybın sana ait olmayacağını düşündün. Kazanırsan, övüncün de zaferin de sana ait olacağını biliyordun.

Nefret insanı köreltir. Sen bunun farkında değildin. Sevgi en uzak yıldızda yazılı olanları bile okuyabilir ama nefret seni öylesine köreltmişti ki, bayağı arzularının dar, sınırlı, zaten şehvetle solmuş bahçesinden ötesini göremiyordun. Hayal gücünden tümüyle yoksun olman, kişiliğinin bu gerçekten ölümcül kusuru, içindeki “nefret”in sonucuydu. “Nefret” kurnazca, sessizce, gizlice, tıpkı likenin solgun bir bitkinin köküne dadanması gibi, kişiliğini kemirdi, sonunda en küçük çıkarlardan, en aşağılık amaçlardan başka şey göremez oldun. Sevgiyle gelişebilecek iyi özelliklerini “nefret” zehirleyip felce uğrattı. Babanın bana ilk saldırısı, senin özel dostun olarak, bana yazdığı özel bir mektupla başladı. Yakışıksız tehditlerle, kaba bir şiddetle dolu mektubu okuduğum anda, dertli günlerimin ufkunda korkunç bir tehlike belirdiğini gördüm; ikinizin eskiye dayanan, karşılıklı nefretine alet olmayacağımı sana söyledim; baban için benim Londra’da, doğal olarak Hamburg’daki bir “dışişleri sekreteri”nden daha büyük bir av olduğumu, bir an için de olsa beni böyle bir konuma oturtmanın bana haksızlık olacağını, yaşamımı, onun gibi ayyaş, yoz ve ahmak bir adamla dalaşmaktan daha iyi şeylere harcayabileceğimi anlattım. Bunları anlamadın. Nefret gözlerini köreltmişti. Kavganın aslında benimle hiçbir ilgisi olmadığı konusunda ısrar ediyordun; babanın özel dostluklarını yönetmesine izin vermeyecektin; benim araya girmem haksızlık olurdu. Bu konuyu benimle konuşmadan önce zaten babana karşılık olarak aptalca ve bayağı bir telgraf çekmiştin. Tabii bu, aptalca ve bayağı bir yol tutmaya zorunlu kıldı seni. Hayatın kritik hataları, mantıksızlığın sonucu değildir; mantıksız bir an, insan hayatının en iyi ânı olabilir. Bu hatalar mantıklılığın sonucudur. Arada büyük fark vardır. O telgraf, babanla daha sonraki

ilişkilerinin bütününü, dolayısıyla da benim tüm yaşamımı yönlendirdi. İşin tuhafı, en sıradan sokak çocuğunu bile utandıracak bir telgraf olmasıydı. Küstahça telgraflardan doğal bir gelişmeyle ukalaca avukat mektuplarına geçildi; avukatın babana gönderdiği mektuplar da tabii babanı iyice kışkırttı. Babana, tuttuğu yolu sürdürmekten başka seçenek bırakmadın. Hareketini vurgulamak için, bir şeref, daha doğrusu şerefsizlik meselesi yaparak babanı zorladın. O da bana bir dahaki saldırısını, senin özel bir arkadaşın olarak özel bir mektup aracılığıyla değil, ünlü bir kişi olarak, herkesin önünde gerçekleştirdi. Onu evimden kovmak zorunda kaldım. Restoran restoran dolaşıp beni aradı, herkesin önünde hakaret edebilmek için; öyle ki, karşılık versem mahvolurdum, karşılık vermesem, yine mahvolurdum. İşte senin tam o sırada devreye girip senin yüzünden böylesine korkunç saldırılara, utanç verici kışkırtmalara maruz kalmama izin vermeyeceğini, bunun yerine dostluğumdan vazgeçmeyi göze aldığını söylemen gerekmez miydi? Sanırım şimdi bunları anlıyorsun. Ama o sırada bunlar aklından bile geçmiyordu. Nefret gözlerini köreltmişti. Tek düşünebildiğin (ona hakaret mektupları ve telgrafları yazmak dışında tabii), senin kulağına asla gelmeyecek boyutta bir skandal yaratacak koşullarda, Berkeley'de patlayıveren tabancayı satın almak gibi bir saçmalıktı. Aslında babanla benim konumumdaki bir adam arasında korkunç bir kavganın konusu olmak düşüncesi, sana büyük haz veriyordu. Gururunu okşaması, kendi gözündeki değerini artırması doğaldı sanıyorum. Babanın, beni ilgilendirmeyen bedene sahip çıkıp bana kendisini ilgilendirmeyen ruhunu bırakması, olayın senin gözünde çok tatsız biçimde çözümlenmesi anlamına gelirdi. Sen büyük bir skandalın kokusunu almış ve bu fırsatın üzerine atılmıştın. Senin güvende olacağın bir savaş olasılığı çok hoşuna gidiyordu. O mevsimin geri kalanı boyunca seni hiç görmediğim kadar mutluydun. Tek hayal kırıklığın, somut hiçbir şey olmaması, yeni bir karşılaşma, yeni bir patırtı çıkmamasıydı sanki. Hayal kırıklığının üstesinden gelmek için ona öyle telgraflar çektin ki, sonunda zavallı adam sana mektup yazıp hizmetkârlarına, ne olursa olsun, kesinlikle hiçbir telgrafı kendisine getirmemeleri için talimat verdiğini bildirdi. Bu mektup seni yıldırmadı. Açık kartpostalların sunduğu büyük olanağı fark edip onları sonuna kadar kullandın. Kovalamacayı sürdürüp kışkırtmaları artırdın. Bana kalırsa baban aslında hiç pes etmeyecekti. Onun aile içgüdüleri güçlüydü. Onun sana nefreti de senin ona nefretin kadar inatçıydı, bense ikiniz için de bir

siperdim, hem saldırı, hem sığınma biçimiydim. Babanın kötü ün tutkusu kişisel olmakla kalmayıp aileviydi de. Buna karşın, bir an için ilgisi azalsa mektupların ve kartpostalların onu eski ateşliliğine kavuştururdu. Nitekim öyle oldu. Baban da doğal olarak biraz daha ileri gitti. Daha önce özel bir bey olarak kişiliğime, ünlü bir kişi olarak da herkesin gözü önünde saldırmıştı, son ve büyük saldırısını ise bir sanatçı olarak, "sanat"ımın temsil edildiği yerde gerçekleştirmeye karar verdi. Oyunlarımdan birinin açılış gecesine, bir dolap çevirip bilet buldu ve bir komplo tasarladı. Oyunu ortada kesecek, seyircilere benimle ilgili çirkin bir konuşma yapacak, oyuncularıma hakaret edecek, oyunun sonunda sahneye çağrıldığımda aşağılayıcı, yakışıksız laflar atacak, sonuçta işimden yararlanarak korkunç biçimde mahvedecekti beni. Şans eseri, her zamankinden daha içkili bir ânında, kısa süren rastlantısal bir içtenlikle, başkalarının yanında niyetini övünerek anlattı. Polise haber verildi ve baban tiyatrodan içeri alınmadı. Bu, senin eline geçen bir fırsattı. O sırada bunu fark edip devreye girerek ne olursa olsun, senin yüzünden "sanat"ımın kirletilmesine göz yummayacağını söylemen gerektiğini şimdi anlıyor musun? Benim için sanatımın neler ifade ettiğini biliyordun; kendimi önce kendime, sonra da başkalarına açıklamamı sağlayan temel taşımdı; hayatımın gerçek tutkusuydu, büyük aşkıydı; kırmızı şarabın yanında çamur gibi, ayın büyülü aynasının yanında çamurdaki ateşböceği gibi, öbür aşklarım da "sanat"ımın yanında hiç kalırdı. Hayal gücünden yoksun oluşunun, kişiliğinin gerçekten ölümcül bir kusuru olduğunu şimdi anlamıyor musun? Yapman gereken şey oldukça basitti ve açıkça ortadaydı; ama "nefret" gözlerini köreltmişti, hiçbir şey göremiyordun. Yaklaşık dokuz aydır bana hakaret ettiği, son derece çirkin davranışlarda bulunduğu için babandan özür dileyemezdim. Senden kurtulamıyordum. Birçok kez denemiştim. Senden kaçabilme umuduyla İngiltere'den ayrılıp yurtdışına gitmeyi bile denemiştim. Hepsi boşunaydı. Herhangi bir şey yapabilecek tek kişi sendin. Durumun anahtarı tümüyle senin elindeydi. Sana gösterdiğim tüm sevgiye, şefkate, iyiliğe ve cömertliğe bir küçük karşılıkta bulunmak için büyük bir fırsat geçmişti eline. Benim sanatçı olarak değerimin onda birini olsun takdir edebilseydin, bir şey yapardın. Ama nefret gözlerini köreltmişti. "Başkalarını, hem gerçek, hem de ideal ilişkilerinde anlamamızı sağlayan" tek şey sende yoktu. Tek düşündüğün, babanı nasıl hapse attırabileceğindi. Kendi deyişinle onu "sanık sandalyesi"nde görmek, tek düşüncendi. Bu deyiş

günlük konuşmalarının çok sayıdaki nakaratlarından biri haline geldi. Her yemekte bunu dinliyorduk. Sonunda istediğin oldu. Nefret bütün isteklerini tek tek yerine getirdi. Hoşgörülü bir "efendi" gibi davrandı sana. Gerçekte, kendisine hizmet eden herkese öyle davranır. İki gün boyunca polislerle birlikte tepede oturup babanı Ağır Ceza Mahkemesi'nin sanık sandalyesinde görmenin tadını çıkardın. Üçüncü gün, onun yerini ben aldım. Ne olmuştu? O korkunç nefret oyununuz sırasında her ikiniz de benim ruhum üzerine kumar oynamış, sen kaybetmiştin. Hepsi buydu.

Görüyorsun ki sana kendi yaşamını yazmak zorundayım, sen de anlamak zorundasın. Birbirimizi dört yılı aşkın bir süredir tanıyoruz. Bu sürenin yarısını birlikte geçirdik; diğer yarısını ben, dostluğumuzun sonucu olarak hapiste geçirmek zorunda kaldım. Bu mektup eline geçtiğinde –eğer sana ulaşabilirse tabii– nerede olacağını bilmiyorum. Roma'da, Napoli'de, Paris'te, Venedik'te; hiç kuşkum yok ki deniz ya da ırmak kıyısında güzel bir kenttesin. Benimleyken sahip olduğun bütün gereksiz lüksler olmasa da, göze, kulağa ve damağa hoş gelebilecek her şey var çevrende. Hayat senin için oldukça güzel. Yine de, akıllılık etmek, "hayat"ı bir başka anlamda çok daha güzel bulmak istiyorsan, bu korkunç mektubu –öyle olduğunu biliyorum– okumayı hayatının dönüm noktası haline getir, tıpkı yazmanın benim için olduğu gibi. Solgun yüzün şaraptan, hazdan kolayca kızarırdı. Bu yazdıklarımı okudukça zaman zaman utançtan fırına girmiş gibi kavrulursa senin için çok iyi olur. Kötülüklerin en büyüğü sığlıktır. Anlaşılan her şey doğrudur.

Tutukevine kadar gelmiştim, değil mi? Polis karakolunda bir gece geçirdikten sonra arabayla oraya götürüldüm. Sen son derece ilgili ve kibardın. Yurtdışına gidinceye kadar aşağı yukarı her öğleden sonra arabaya binip Holloway'e beni görmeye gelme zahmetine katlandın. Çok tatlı, güzel mektuplar da yazdın. Ama beni babanın değil, senin hapse attırdığın, başından sonuna tek sorumlu kişi olduğun, senin yüzünden, senin sayende ve senin aracılığınla hapiste olduğum bir an bile aklından geçmedi. Tahta bir kafesin parmaklıkları ardındaki görüntüm bile o ölü, hayal gücünden yoksun ruhu harekete geçiremedi. Pek dokunaklı bir oyunun seyircisinin duygusallığı, duyarlılığıydı seninki. İğrenç trajedinin asıl yazarının sen olduğu aklına hiç gelmiyordu. Yaptıklarının hiçbirini kavramadığını görüyordum. Kendi yüreğinin sana söylemesi gereken şeyi, aslında onu "nefret"le taşlaştırıp duygusuzlaştırmasaydın, yüreğinin söyleyeceği şeyi

sana söyleyen kişi olmak istemiyordum. İnsana her şey kendi benliğinden gelmelidir. Hissetmediği, anlayamayacağı bir şeyi söylemenin yararı yoktur. Şimdi sana bunları yazıyorsam, uzun hapisliğim sırasında senin suskunluğun ve tutumun bunu gerekli kıldığı içindir. Ayrıca, olaylar öyle gelişmişti ki, kabak yalnızca benim başıma patlamıştı. Bu, benim için bir mutluluktu. Birçok nedenden ötürü, acı çekmekten memnundum; sana baktığımda, mutlak ve inatçı körlüğünde epeyce aşağılık bir yan gördüğüm halde. Ucuz gazetelerden birinde yayımlattığın, benimle ilgili mektubunu büyük bir gururla gösterişini hatırlıyorum. Çok temkinli, ılımlı, hatta bayağı bir yazıydı. "Düşmüş bir adam" adına, "İngiliz tarafsızlık duygusu"na ya da bu tür pek sıkıcı bir şeye sesleniyordun. Şahsen tanışmadığın saygın bir kişi hakkında üzücü bir hüküm verilmiş olsa, yazabileceğin türden bir mektuptu. Ama sen mektubu harika buluyordun. Neredeyse bir donkişotluk örneği olarak görüyordun yazını. Başka gazetelere, yayımlamadıkları başka mektuplar yazdığının farkındayım. Ama onlar da yalnızca babandan nefret ettiğini dile getirmek amacıyla yazılmış şeylerdi. Nefret edip etmemen kimsenin umurunda değildi. Öğrenmen gereken bir şey var; "nefret", entelektüel anlamda ele alındığında "sonsuz yadsıma"dır. Duygular bağlamında değerlendirildiğinde bir körelme biçimidir ve kendinden başka her şeyi öldürür. Birisinden nefret ettiğini bildirmek için gazetelere yazı yazmak, gizli ve utanç verici bir hastalığı olduğunu bildirmek için gazetelere yazı yazmaya benzer. Nefret ettiğin kişinin öz baban olması ve bu duygunun karşılıklı olması, "nefret"ine hiçbir soyluluk ya da üstünlük kazandırmıyordu. Olsa olsa, hastalığın kalıtımsal olduğunu gösteriyordu.

Yine hatırlıyorum, evime haciz konulup kitaplarımla eşyalarımın satılacağı ilan edildiğinde, "iflas" tehlikesiyle karşı karşıya kaldığımda, doğal olarak haber vermek üzere sana yazdım. Senin defalarca yemek yediğin eve, icra memurlarının, benim sana aldığım kimi hediyelerin parasının ödenebilmesi için girdiklerini söylemedim. Böyle bir haberin seni biraz üzeceğini düşündüm; belki yanılıyordum, belki haklıydım. Sana yalnızca somut olayı yazdım. Bilmen gerektiğini düşündüm. Boulogne'dan yazdığın yanıt, neredeyse lirik bir sevinç ifadesiydi. Babanın "dar"da olduğunu bildiğini, mahkeme giderleri için 1.500 sterlin toplamak zorunda kaldığını, benden hiçbir giderin karşılığını alamayacağına göre de iflasımın onun için "şahane bir bozgun" olduğunu söylüyordun! Bir insanın gözlerini kör eden "nefret"in ne olduğunu şimdi anlıyor musun? "Nefret"i

kendisinden başka her şeyi yok eden bir “körelme” olarak tanımladığımda, bir psikolojik gerçeği bilimsel olarak açıkladığımı şimdi kavrıyor musun? Bütün o büyüleyici eşyalarımın; Burne-Jones desenlerimin; Whistler desenlerimin; Monticelli’min; Simeon Solomons’ımın; Çin porselenlerimin; Hugo’dan Whitman’a, Swinburne’den Mallarmé’ye, Morris’ten Verlaine’e, çağdaşım olan hemen tüm şairlerin özel nüshalarını içeren koleksiyonuyla, babamın ve annemin eserlerinin o güzelim ciltli nüshalarıyla, olağanüstü üniversite ve okul ödülleri dizisiyle, *édition de luxe*’leriyle[13] bütün “kütüphanemin” satılacağı haberi senin için hiçbir şey ifade etmiyordu. Ne sıkıcı, diyordun; hepsi bu. Senin için olayın özü, sonunda babanın birkaç yüz sterlin kaybetmesi olasılığıydı ve bu anlamsız düşünce seni kendinden geçirecek ölçüde sevindiriyordu. Mahkeme giderlerine gelince; babanın, kendisine 20.000 sterline bile mal olmuş olsa, bu paraya değeceğini, bütün bu olaydan öylesine haz ve gurur duyduğunu Orleans Club’da açıkça söylediğini bilmek ilgini çekebilir. Beni iki yıllığına hapse attırmakla kalmayıp bir öğleden sonra dışarı çıkartarak halkın önünde iflasımın açıklanmasını sağlaması, beklemediği, fazladan bir zevkti. Benim utancımın, onunsa mutlak ve kusursuz zaferinin doruk noktasıydı. Babanın giderleri benden istemeye hakkı olmasa, bir edebiyatçı için yeri doldurulmaz bir kayıp, uğradığım maddi kayıplar arasında benim için en hazini olan kütüphanemi kaybetmeme, biliyorum, hiç değilse lafta üzülürdün. Senin için fütursuzca harcadığım paraları ve yıllarca seni geçindirdiğimi hatırlayıp kitaplarımın bazılarını benim için satın alma zahmetine bile katlanabilirdin. En değerli parçalar toplam 150 sterlinden az bir paraya satıldı: yaklaşık olarak, senin için bir haftada yaptığım olağan harcama. Ama babanın birkaç penilik zarara gireceği düşüncesinin verdiği bayağı zevk, o kadar kolaylıkla, fazla para harcamadan, bana küçücük bir karşılık olarak yapabileceğin, o kadar ortada görünen ve o kadar makbule geçebilecek bir davranışı bile akıl etmeni engelledi. Nefretin insanları köreltttiğini söylemekte haklı mıyım? Şimdi anlıyor musun? Anlamıyorsan, anlamaya çalış.

Benim bunu, o zaman da şimdiki kadar açıkça gördüğümü söylememe gerek yok. Ama şöyle diyordum kendi kendime: “Ne pahasına olursa olsun, yüreğimde Sevgi olmalı. Hapse Sevgisiz girersem Ruhum ne hale gelir?” O sırada Holloway’den sana yazdığım mektuplar, sevgiyi kişiliğimin temel

taşı olarak korumak için gösterdiğim çabalardı. İsteseydim, acı sitemlerle seni paramparça edebilirdim. Beddualarla ufalayabilirdim. Yüzüne bir ayna tutabilir, öyle bir görüntünü gösterirdim ki, senin dehşet ifadelerini taklit ettiğini fark edinceye kadar tanıyamaz, o zaman da görüntünün kime ait olduğunu anlayıp hem ondan hem de kendinden sonsuza dek nefret ederdin. Bu kadarla da kalmazdı. Bir başkasının günahları bana yüklenmişti. İsteseydim, her iki duruşmada da onu feda edip kendimi kurtarabilirdim; utançtan değil tabii, hapisten. Karşı tarafın tanıklarının –en önemli üçünün– hem suskunluklarının, hem de onaylarının, başkasının eylemlerini kasıtlı, planlanmış ve çalışılmış biçimde bana yüklemelerinin, baban ve avukatları tarafından dikkatle yönlendirilmiş olduğunu kanıtlamak isteseydim, yargıcın hepsini tek tek tanıklık kürsüsünden atmasını sağlayabilirdim, üstelik zavallı yalancı tanık Atkins'in atıldığından da büyük bir hızla. Mahkemeden dışarı ellerim cebimde, ıslık çalarak özgür bir insan olarak çıkabilirdim. Öyle yapmam için bana çok baskı yapıldı. Yalnızca benim ve ailemin iyiliğini düşünen kişiler, bana bunu içtenlikle öğütledi, rica etti, yalvardı. Ama ben reddettim. Bu yolu seçmedim. Kararımdan bir an olsun pişman olmadım, hapisteki en acı günlerimde bile. Bu tür bir davranış bana yakışmazdı. Tenin günahları bir hiçtir. Doktorların tedavi edeceği birer hastalıktır; tedavi edilmeleri gerekiyorsa. Utanç verici olan, yalnızca ruhun günahlarıdır. Bu tür yollardan özgürlüğümü sağlamak benim için yaşamım boyunca sürecek bir işkence olurdu. Ama sence gerçekten sana o sırada gösterdiğim sevgiye layık mıydın? Bir an için olsun, layık olduğunu ben düşündüm mü sence? Dostluğumuzun herhangi bir noktasında, sana gösterdiğim sevgiye layık mıydın sence gerçekten? Bir an için olsun layık olduğunu ben düşündüm mü sence? Olmadığını ben biliyordum. Ama "sevgi" pazarda alınıp satılan bir mal değildir, tartıya vurulmaz. Sevginin verdiği mutluluk, zihnin mutluluğu gibidir, canlı olduğunu hissetmenin mutluluğudur. Sevginin amacı sevmektir; yalnızca sevmek, sonuna kadar sevmek. Sen benim düşmanımdın; hiç kimsenin böyle bir düşmanı olmamıştır. Ben sana hayatımı verdim, sense insanın en aşağılık, en alçak tutkularını, "nefret", "gurur" ve "hırs"ı doyurmak için benim hayatımı harcadın. Üç yıldan az bir zamanda beni her bakımdan mahvettin. Benim için seni sevmekten başka yapılacak şey yoktu. Senden nefret etmek konusunda kendime izin versem, üzerinde yol almak zorunda olduğum, hâlâ da yol aldığım hayat çölünde her kayanın gölgesinin kaybolacağını, her

hurma ağacının kuruyacağını, her kuyunun kaynağının zehirli çıkacağını biliyordum. Şimdi biraz anlamaya başladın mı? Hayal gücün derin uykusundan uyanıyor mu? Nefretin ne olduğunu zaten biliyorsun. Sevginin ne olduğunu, nasıl bir şey olduğunu sezebiliyor musun? Öğrenmek için gecikmiş sayılmazsın, sana bunu öğretebilmek için hücreye tıkılmış olsam da.

Korkunç karardan sonra, üzerimde mahkûm giysisiyle, kapalı kapılar ardında, olağanüstü hayatımın yıkıntıları arasında otururken ıstırapla ezilmiş, dehşete düşmüş, acıyla serseme dönmüştüm. Ama senden nefret etmemeye kararlıydım. Her gün kendi kendime şunu söylüyordum: “Bugün yüreğimde sevgi olmalı, yoksa günün sonunu nasıl getiririm?” Kendi kendime, aslında senin kötülük etmek istemediğini, hiç değilse bana kötülük etmek istemediğini hatırlatıyordum. Senin rastgele bir ok attığını ve okun kralın koşumuna saplandığını düşünmeye zorluyordum kendimi. Seni acılarımın en hafifiyle, kayıplarımın en değersiziyle tartmak, haksızlıktı gözümde. Seni de acı çeken biri gibi görmeye karar verdim. Ne zamandır görmeyen gözlerinin önündeki perdenin sonunda kalktığına inanmaya zorladım kendimi. Oluşturduğun korkunç yapıtı düşündüğünde nasıl bir dehşete kapıldığını hayal eder, üzülürdüm. O karanlık günlerde, hayatımın o en karanlık günlerinde bile, seni teselli etmek istediğim anlar vardı. Sonunda yaptıklarını kavradığından öylesine emindim.

Kötülüklerin en büyüğüyle, sığlıkla damgalanmış olabileceğini düşünemiyordum o sıralar. İlk mektup alma hakkımı aile sorunlarımda kullanmak zorunda olduğumu sana haber vermek, benim için büyük bir üzüntü kaynağı olmuştu. Kayınbiraderim mektubunda, eğer bir mektup yazarsam, karımın hem benim hem de çocukların iyiliği için boşanma davası açmayacağını yazıyordu. Yazmam gerektiğini düşünüyordum. Her şey bir yana, o güzel, şefkatli, sevimli çocuğumdan, en iyi arkadaşımdan, en yakınımdan, küçük başındaki altın tellerin bir tekine bile, yalnızca tepeden tırnağa senden değil, dünyanın bütün yeşil zebercetlerinden daha çok değer vermem gereken, çok geç fark etmiş olsam da aslında hep daha çok değer verdiğim Cyril’den ayrılmanın düşüncesi bile dayanılmazdı.

Başvurundan iki hafta sonra senden haber aldım. Robert Sherard, o son derece cesur, mert insan beni görmeye geldi ve başka haberlerin yanı sıra, edebî yozlaşmanın gerçek merkezi olan gülünç *Mercure de France*’ta, senin, hakkımda bir yazı ve mektuplarımdan örnekler yayımlamak üzere

olduğunu söyledi. Bunun gerçekten benim isteğim üzerine mi yayımlandığını sordu. Tam anlamıyla afalladım ve çok sinirlendim, bu işin hemen durdurulması için talimat verdim. Mektuplarımı ortalıkta bırakmıştın, şantajcı arkadaşların çalsın diye, otel hizmetkârları yürütsün diye, hizmetçiler satsın diye. Bu yalnızca sana yazdıklarım konusundaki dikkatsizliğini, değer bilmezliğini gösteriyordu. Ama geri kalan mektuplardan bir seçkiyi yayımlamayı ciddi olarak düşündüğüne inanamıyordum bir türlü. Bunlar hangi mektuplarımdı? Hiçbir bilgi alamadım. Senden aldığım ilk haber buydu. Hoşuma gitmedi.

İkinci haber kısa süre sonra geldi. Babanın avukatları hapishaneye gelmiş ve vergisiyle birlikte giderlerinin toplamı olan 700 sterlin gibi cüzi bir meblağdan kaynaklanan iflas duyurusunu bizzat tebliğ etmişlerdi. Müflis hükmü giymiştim ve mahkemeye çağrılıyordum. Bu giderlerin ailen tarafından ödenmesi gerektiği konusunda ısrarlıydım, hâlâ da öyleyim; bu konuya ileride de değineceğim. Giderleri ailenin ödeyeceğini bildirme sorumluluğunu sen üstlenmiştin. Avukatın davayı yürütme biçimini belirleyen de bu olmuştu. Tüm sorumluluk sendeydi. Ailen adına söz vermiş olmasan bile, mahvıma sen neden olduğuna göre, hiç değilse “iflas” rezaletinden (üstelik de Goring’de geçirdiğimiz üç kısa yaz ayında sana harcadığım paranın yarısından az bir meblağ için) beni esirgemen gerekirdi. Bu konuyu şimdilik bir yana bırakalım. İtiraf etmem gerekir ki, avukatın kâtibi aracılığıyla, senden bu konuyla ilgili, daha doğrusu bu konu nedeniyle, bir mesaj aldım. Yazılı ifademi almaya geldiği gün, masanın üzerinden eğilerek –gardiyan başımızda bekliyordu– cebinden çıkardığı bir kâğıt parçasına bakıp alçak sesle şöyle dedi: “Prens Fleur-de-Lys size selamlarını gönderdi.” Anlamadan yüzüne baktım. Mesajı yineledi. Ne dediğini anlamıyordum. Gizemli bir tavırla, “Beyefendi şu sırada yurtdışında,” diye ekledi. Birden her şey aydınlandı ve hapiste kaldığım süre boyunca ilk ve son kez güldüm. O kahkahada müthiş bir aşağılama vardı. Prens Fleur-de-Lys! Bütün olup bitenlerin sana hiçbir şey öğretmediğini anladım – daha sonraki olaylar düşüncemde haklı olduğumu kanıtladı. Kendini hâlâ bir trajedinin karanlık kişisi gibi değil, hafif bir komedinin zarif prensi gibi görüyordun. Bütün olup bitenler, dar bir kafayı süsleyen şapkanın tüyünden, yalnızca “nefret”in sızabildiği, yalnızca “sevgi”ye soğuk bir kalbi saklayan yeleği renklendiren çiçekten farksızdı. Prens Fleur-de-Lys! Kuşkusuz benimle haberleşmek için takma ad

kullanmakta haklıydın. Benim o sırada hiç adım yoktu. Hapsedildiğim büyük cezaevinde, uzun bir koridordaki küçük hücrelerden birinin üzerindeki rakam ve harftim yalnızca, binlerce cansız sayıdan biriydim, binlerce cansız canlıdan biri. Ama sana çok daha uygun, seni hemen tanıyabileceğim, tarihten alabileceğin birçok gerçek isim vardı mutlaka. Eğlenceli bir kıyafet balosuna yaraşır allı pullu bir maskenin ardında seni bulacağımı düşünmemiştim. Ah, ruhun eğer acıyla yaralanmış, pişmanlıkla bükülmüş, üzüntüyle yumuşamış olsaydı –ki kendini düzeltmek için de olsa, öyle olmalıydı– “Istırap Evi”ne girebilmek için böyle bir kılığın gölgesine sığınmazdı! Hayatta önemli olan şeyler göründükleri gibidirler, bu yüzden de, sana tuhaf gelse bile, yorumlanmaları genellikle zordur. Oysa önemsiz şeyler, birer simgedir. Acı dersleri en kolay onlardan alırız. Takma ad konusundaki, görünürde rastlantısal seçimin aslında bir simgeydi ve bir simge olarak kalacak. Senin ne olduğunu açıklayan bir simge.

Altı hafta sonra yeni bir haber aldım. Perişan, hasta yattığım “hastane koğuşu”ndan, “hapishane müdürü” aracılığıyla senden özel bir mesaj almak üzere çağrıldım. Kendisine yazdığın mektubu bana okudu; *Mercure de France*’ta (“Bizim İngiliz *Fortnightly Review* dergisine benzer bir dergi,” diye eklemiştin nedense), “Mr. Oscar Wilde davası üzerine” bir yazı yayımlamayı düşündüğünü ve mektuplarımdan alıntılar yapmak için sabırsızlıkla benden izin beklediğini yazıyordun. Hangi mektuplardan? Sana Holloway Hapishanesi’nden yazdığım mektuplar! Senin için kutsal, dünyadaki her şeyden daha gizli olması gereken mektuplar! Yorgun Dekadan şaşırsın, açgözlü dedikodu sütunu yazarı yayımlasın, *Quartier Latin*’in küçük aslanları ağızlarını açıp surat ekşitsin diye yayımlamayı ciddi olarak düşündüğün mektuplar bunlardı! Böylesine bayağı bir saygısızlığa karşı kendi yüreğinden bir itiraz yükselmese bile, hiç değilse John Keats’in mektuplarının Londra’da açıkartırmayla satılışını üzüntü ve küçümsemeyle izledikten sonra yazılan soneyi hatırlayabilir, sonunda dizelerimin gerçek anlamını kavrayabilirdin:

> ... Sanatı sevmiyor bence
> Küçük, hastalıklı gözler kamaşsın, parlasın diye.
> Şairin yüreğindeki billuru kıranlar

Makalen neyi kanıtlayacaktı ki? Senden fazlasıyla hoşlandığımı mı? Parisli genç serseriler bunun zaten farkındaydı. Hepsi gazete okur, çoğu da gazetelere yazı yazar. Benim bir dâhi olduğumu mu? Fransızlar hem bunu hem de dehamın niteliğini senden, senin anlayabileceğinden çok daha iyi anlamışlardı zaten. Tutku ve arzularda tuhaf bir sapkınlığın dehaya genellikle eşlik ettiğini mi? Mükemmel; ama senden çok Lombroso'ya yaraşır bir konu. Ayrıca söz konusu patolojik olay, dâhi olmayanlarda da görülüyor. Babanla aranızdaki nefret savaşında her ikiniz için de aynı anda hem kalkan, hem de silah işlevi gördüğümü mü? Hatta daha da fazlası, savaş bittikten sonra hayatımı tuzağa düşürmek için giriştiğiniz korkunç av sırasında, senin ağların zaten ayağımın dibinde olmasa, babanın beni asla ele geçiremeyeceğini mi? Doğru; ama duyduğuma göre Henri Bauër zaten büyük bir başarıyla gerçekleştirmiş bunu. Ayrıca, onun görüşlerini doğrulamak için mektuplarımı, en azından Holloway Hapishanesi'nden yazdıklarımı yayımlaman gerekmiyordu.

Sorularıma karşılık olarak, Holloway'den yazdığım mektuplardan birinde, dünyanın küçük bir bölümünün gözünde elinden geldiğince beni biraz haklı çıkarmanı senden benim istediğimi mi söyleyeceksin? Tabii ki bunu istedim. Şu anda nasıl, niçin burada bulunduğumu anımsa. Duruşmadaki tanıklarla ilişkim yüzünden mi buradayım sanıyorsun? O tür insanlarla gerçek ya da hayalî ilişkilerim ne "devlet"in ne de "toplum"un ilgisini çekmiyordu. Onlardan haberleri bile yoktu, umurlarında da değildi zaten. Ben babanı hapse attırmaya çalıştığım için buradayım. Çabam boşa çıktı tabii. Kendi avukatlarım savunmamdan vazgeçtiler. Baban durumu tümüyle tersine çevirip "beni" hapse attırdı, hâlâ da burada tutuyor. İşte bu yüzden aşağılanıyorum. Bu yüzden insanlar benden nefret ediyor. Bu yüzden korkunç cezamın her gününü, her saatini, her dakikasını çekmek zorundayım. Bu yüzden dilekçelerim geri çevrildi.

Kendisini hiçbir biçimde tehlikeye atmayacak, aşağılanma ve suçlamaya hedef olmayacak biçimde bütün meselenin rengini değiştirebilecek, konuyu bir başka yönüyle aydınlatabilecek, bir ölçüde işin aslını gösterebilecek tek kişi sendin. Pek tabii, Oxford'da başın derde girdiğinde, benden nasıl ve niçin yardım istediğini, yaklaşık üç yıl boyunca nasıl ve eğer bir nedeni varsa niçin hemen hiç yanımdan ayrılmadığını açıklamanı beklemiyordum, zaten istemiyordum da. Bir sanatçı olarak, belirli konumdaki biri olarak, hatta toplumun bir üyesi olarak beni

mahveden bir dostluğu noktalamak için ardı ardına gösterdiğim çabaları, burada ele alınan ayrıntı ve kesinlikte kaydetmen gerekmezdi. Neredeyse tekdüze denebilecek bir sıklıkta çıkardığın olayları anlatmanı; bana gösterdiğin, o tuhaf romantizm-materyalizm karışımı, olağanüstü telgraflar dizisini bastırmanı; benim yapmak zorunda kaldığım gibi mektuplarının çirkin ve acımasız bölümlerinden alıntılar yapmanı da istemezdim. Bununla birlikte, babanın dostluğumuz konusunda, zehirli olduğu kadar abes olan, beni aşağıladığı kadar seni de gülünçleştiren yorumuna bir biçimde karşı çıkman, hem benim hem senin için iyi olurdu. Bu yorum artık resmen tarihe geçmiş bulunuyor; inanılan, alıntılanan ve kaydedilen yorum bu; vaizlerin gündemine girdi, ahlakçıların kısır konusu haline geldi; tüm çağlara seslenen ben, bir maymunun, bir soytarının verdiği hükmü kabullenmek zorunda kaldım. Bu mektupta, ne tuhaftır ki, babanın kilise edebiyatının sayfalarında, senin Bebek Samuel'in yanında, benimse Gilles de Retz'le Marquis de Sade arasında yer alacağımızı itiraf ederim ki sitemle söylemiştim. Böyle olması en iyisi aslında. Yakınmaya niyetim yok. İnsanın hapiste öğrendiği sayısız şeyden biri de şu: Her şey neyse odur, ne olacaksa olacaktır. Ortaçağ'ın cüzamlısının ve *Justine*'in "yazarı"nın[14] insana *Sandford and Merton*'dan[15] daha iyi arkadaş olacaklarından da kuşkum yok.

Ama sana yazdığım sırada, babanın, avukatı aracılığıyla cahiller dünyasını bilgilendirmek üzere sunduğu yorumu kabul etmemenin ikimiz için de daha iyi, daha uygun, daha doğru olacağı görüşündeydim; işte bu yüzden de senden gerçeğe daha yakın olabilecek bir şey düşünüp yazmanı istemiştim. Hiç değilse Fransız gazetelerine annenle babanın özel yaşamlarını karalamandan daha iyi olurdu. Annenle babanın mutlu bir evlilikleri olup olmadığından Fransızlara ne? Onların daha az ilgisini çekecek bir konu bulmak zor. Onları ilgilendiren, benim kadar seçkin bir sanatçının, Fransız düşüncesinin yönünü belirleyecek kadar etkili bir ekolün, hareketin temsilcisinin böyle bir yaşam sürdükten sonra nasıl olup da böyle bir davaya karıştığıdır. Makalende, sana hayatımı mahvettiğini söylediğim, kölesi olduğun, ikimize de zarar veren öfke nöbetlerinin çılgınlığına değindiğim, benim için her bakımdan ölümcül olan bu dostluğu bitirmek isteğimden, hatta kararımdan söz ettiğim, korkarım ki sayısız mektubumu kullanmayı düşünseydin, bu mektupların yayımlanmasına izin

vermez ama seni anlayabilirdim. Babanın, benim bir çelişkimi yakalama sevdasındaki avukatı duruşmada Mart 1893 tarihli, çıkarmaktan sanki zevk duyduğun korkunç olayların yinelenmesine katlanmaktansa "Londra'daki bütün şantajcılar tarafından tehdit edilmeyi" tercih ettiğimi yazdığım mektubumu ansızın ortaya çıkardığında, seninle dostluğumun bu yönünün rastlantıyla gözler önüne serilmesi beni gerçekten üzmüştü. Ama "sevgi"nin ruhunu canlı tutabilmek için, bedenimin katlanacağı uzun utanç yılları boyunca o bedenin içinde "sevgi"yi yaşatabilmek için yazdığım mektupları yayımlamayı düşünecek kadar anlayışı kıt, her tür duyarlılıktan yoksun, ender, zarif ve güzel olanı takdirden aciz olman, benim için en derin acı, en keskin hayal kırıklığıydı, hâlâ da öyle. Niye böyle yaptığını korkarım ki çok iyi biliyorum. Gözlerini körelten "nefret"se, gözkapaklarını çelik tellerle bağlayan "gurur"du. "Başkalarını hem gerçek hem de ideal ilişkilerinde anlamayı" sağlayacak özelliği bencilliğin köreltmiş, uzun süre kullanmaman da işe yaramaz hale getirmişti. Hayal gücü tıpkı benim gibi hapsedilmişti. Gurur pencerelere parmaklıklar takmıştı, gardiyanın adı "nefret"ti.

Tüm bunlar iki yıl önce kasım ayı başlarında olup bitti. Seninle bu kadar eski bir tarih arasında geniş bir hayat ırmağı uzanıyor. Bu kadar büyük bir boşluğun karşı yakasını görsen bile belli belirsiz görebilirsin. Ama bana sanki olanlar dünmüş gibi diyemeyeceğim, bugünmüş gibi geliyor. Acı çekmek uzun süren bir andır. Onu mevsimlere bölemeyiz. Yalnızca ruh hallerini saptayıp yineleni̇şini kaydedebiliriz. Bizim için zaman ilerlemez. Döner. Bir ıstırap merkezinin etrafında döner sanki. Her ayrıntısı değişmez bir kalıba göre düzenlenmiş, yememizin, içmemizin, yürümemizin, uzanmamızın, dua etmemizin, hiç değilse dua için diz çökmemizin bile demirden bir formülün katı kurallarıyla belirlendiği bir yaşamın insanı felce uğratan durağanlığı; her korkunç günü en küçük ayrıntısına kadar bir öncekinin eşi kılan bu durağanlık niteliği, yaşama nedeni sürekli değişim olan dış güçlere kendini iletir sanki. Ekimden, hasattan, mısırların üzerine eğilen çiftçilerden, asmaların arasında üzüm toplayan bağcılardan, meyve bahçelerinde yere düşen tomurcuklarla beyazlanmış, meyvelerle kaplanmış çimenlerden hiç haberimiz olmaz, olamaz. Bizim için bir tek mevsim vardır, "keder" mevsimi. Güneşle ay bile bizden uzaklaştırılmıştır sanki. Dışarıda günün maviliği ve altın ışıltısı hüküm sürebilir; ama altında oturduğumuz küçük, demir parmaklıklı

pencerenin kalın camından içeri süzülen ışık gri ve soluktur. Mahkûmun hücresinde hep alacakaranlık hüküm sürer, tıpkı kalbinde hep gece yarısının hüküm sürdüğü gibi. Zaman evreninde olduğu gibi düşünce evreninde de hareket yoktur. Senin uzun zaman önce unuttuğun ya da rahatça unutabileceğin şey, bana şu anda olmakta, yarın da olacak. Bunu anımsa, o zaman sana niçin yazdığımı, niçin bu biçimde yazdığımı biraz anlayabilirsin.

Bir hafta sonra buraya nakledildim. Aradan üç ay geçti, annem öldü. Onu ne kadar derinden sevdiğimi, saydığımı sen de bilirdin. Benim için ölümü öyle korkunçtu ki, bir zamanlar dilin efendisi olan ben, çektiğim acıyı ve utancı ifade edecek söz bulamıyorum. Böylesine aziz bir yükü taşıyabilecek, kimseye aktaramayacağım kederimin morlara bürünmüş geçit töreninde gereğince gururlu ve uyumlu hareket edecek sözcükleri asla, bir sanatçı olarak gelişimimin en mükemmel günlerinde bile bulamazdım. O ve babam bana, yalnızca “edebiyat”, “sanat”, “arkeoloji” ve “bilim” alanlarında değil, ülkenin bir ulus olarak gelişmesinin tarihinde de onurlu ve saygın kıldıkları bir isim bırakmışlardı. Ben o ismi sonsuza dek lekeledim. Aşağılık kimselerin aşağılık deyişi haline getirdim. Çamura buladım. Hayvanlara verdim, hayvanlaştırdılar, sersemlere verdim, sersemliğe eşanlamlı kıldılar. O zaman çektiğim, şimdi çekmekte olduğum acıyı kalem yazamaz, kâğıt kaydedemez. O sıralar bana şefkatle, iyilikle yaklaşan karım, haberi ilgisiz, yabancı bir ağızdan duymayayım diye, bu yeri doldurulamaz büyük kaybın haberini bizzat vermek için, hasta hasta Cenova’dan İngiltere’ye geldi. Beni hâlâ sevenlerden başsağlığı mesajları aldım. Beni şahsen tanımayan kişiler bile, parçalanmış yaşamıma giren yeni kederi duyup mektup yazdılar, başsağlığı dileklerinin bir biçimde bana iletilmesini rica ettiler. Yalnız sen uzak durdun, ne bir mesaj ilettin ne bir mektup yazdın. Bu tür hareketlerle ilgili söylenecek en iyi söz, Vergilius’un Dante’ ye, hayatı soylu amaçlardan yoksun, emelleri sığ olmuş insanlarla ilgili olarak söylediği sözdür:

“Non ragioniam di lor, ma guarda, e passa.”[16]

Aradan üç ay daha geçti. Adımın ve cezamın yazılı olduğu hücremin dış kapısında asılı günlük hal-gidiş ve çalışma cetvelim “mayıs” ayını gösteriyordu. Arkadaşlarım yine beni görmeye geldiler. Her zamanki gibi

seni sordum. Napoli'deki villanda olduğun ve bir şiir kitabı çıkaracağın söylendi. Görüşmenin sonunda, laf arasında şiirlerini bana ithaf edeceğinden söz edildi. Bu haber sanki hayata karşı bir bulantı uyandırdı içimde. Bir şey demedim, sessizce ama yüreğimde küçümsemeyle hücreme döndüm. Önceden benim iznimi almadan bana bir şiir kitabı ithaf etmeyi nasıl hayal edebildin? Hayal etmek mi diyorum? Böyle bir şeyi yapmaya nasıl cüret ettin? Yanıt olarak, ünlü ve saygın olduğum günlerde ilk şiirlerini bana ithaf etmene izin verdiğimi mi söyleyeceksin? Tabii ki izin vermiştim; zor ve güzel edebiyat sanatına yeni başlayan herhangi bir gencin saygı ifadesi olarak vereceği bir armağanı kabul ederdim. Bir sanatçı için her armağan hoştur, gençlikten gelince, iki kat hoştur. Defne yaprağı, yaşlı eller tarafından koparıldığında solar. Bir sanatçıya ancak gençlik taç giydirebilir. Genç olmanın gerçek ayrıcalığı budur, bir de gençlik bunu bilebilseydi! Ama aşağılanma, küçümsenme günleri şöhret günlerinden farklıdır. "Refah", "haz" ve "başarı"nın kaba iplikle dokunabileceğini, oysa en hassas yaratının keder olduğunu henüz bilmiyorsun. Düşünce ya da hareket evreninde kımıldayan hiçbir şey yoktur ki, "keder"i zarif ama korkunç biçimde titreştirmesin. Gözün göremediği güçlerin yönünü kaydeden incecik, dövülmüş altın varak bile onunla karşılaştırıldığında kaba kalır. "Keder", "sevgi" nin eli dışında hangi el değse kanayan bir yaradır; "sevgi" nin eli değdiğinde bile kanar ama ıstırap vermez.

Mektuplarımı "bizim İngiliz *Fortnightly Review* dergisine benzer bir dergi"de, *Mercure de France*'ta yayımlamak için benden izin almak üzere Wandsworth Hapishanesi müdürüne mektup yazabilmiştin. Şiirlerini, onlara ne gibi hayalî bir tanım yakıştırıyorsan, bana ithaf etme izni almak için neden Reading Hapishanesi müdürüne mektup yazmadın peki? İlk olayda, söz konusu dergiyi, pek tabii çok iyi bildiğin gibi yayın hakları bende olan mektupları yayımlamaktan men ettiğim, ikinci olayda ise benim müdahale edebileceğim bir zamanda haber alamayacağımı, böylece kendi istediğini yapabileceğini düşündüğün için mi? Yapıtının ilk sayfasına benim adımı yazmak istiyorduysan, salt düşmüş, mahvolmuş ve hapiste bir adam olmam bile, bunu benden bir hatır, onur, ayrıcalık gibi rica etmeni gerektirirdi. Acı ve utanç içinde olanlara bu biçimde yaklaşılır.

Kederin var olduğu her yer kutsaldır. Bunun ne demek olduğunu bir gün gelecek, anlayacaksın. Anlayıncaya kadar yaşam hakkında hiçbir bilgin olmayacak. Robbie ve onun gibiler bunu anlayabilir. Hapishaneden, İflas

Mahkemesi’ne iki polisin arasında götürüldüğümde, Robbie uzun, kasvetli koridorda bekliyordu; ellerim kelepçeli, başım öne eğik yanından geçerken sade ve zarif hareketiyle susturduğu bir kalabalığın gözleri önünde gururla şapkasını çıkarıp beni selamlayabilmek için bekliyordu. Bundan daha küçük şeyler bile insanların cennete gitmesini sağlamıştır. Yoksulların ayaklarını yıkamak için diz çöken, cüzamlıları yanağından öpmek için eğilen azizler işte bu ruhu, bu tür bir sevgiyi taşıyorlardı. Kendisine bu hareketiyle ilgili tek kelime bile söylemedim. Şu anda bile, yaptığının farkında olduğumu bilip bilmediğinden habersizim. İnsan böyle bir şeye, alışılmış sözlerle olağan biçimde teşekkür edemez. Bu olayı bir hazine gibi kalbime kilitledim. Ödemesi mümkün olmadığı için sevindiğim, gizli bir borç olarak orada saklı tutuyorum. Sayısız gözyaşı, mürrüsafi ve sinameki kokularıyla sarmalıyor onu. Bilgeliğin yararını göremediğim, “felsefe”yi kısır bulduğum anlarda, beni teselliye çalışanların sözleri, deyişleri tozdan, külden farksızken o küçük, alçakgönüllü, sessiz “sevgi” işaretinin anısı benim için bütün şefkat pınarlarını fışkırttı, çölleri bir gül gibi tomurcuklandırdı, beni sürgünün acı yalnızlığından kurtarıp dünyanın yaralı, kırık, kocaman yüreğiyle uzlaştırdı. Robbie’nin hareketinin yalnız ne kadar güzel olduğunu değil, neden benim için bu kadar değerli olduğunu ve hep öyle olacağını anlayabildiğin zaman, belki, dizelerini ithaf etme izni almak konusunda bana nasıl, hangi ruhla yaklaşman gerektiğini de anlayabilirsin.

İthafı hangi şartlar altında olursa olsun kabul etmezdim, bunu söylemem gerekir. Başka koşullarda bu tür bir rica hoşuma gitse de, kendi duygularımdan bağımsız olarak, “senin” için ricanı geri çevirirdim. Genç bir delikanlının, erkekliğinin baharında dünyaya sunduğu ilk şiir kitabı, bir bahar tomurcuğu, bahar çiçeği gibi, Magdalen çayırlarındaki alıçlar, Cumnor tarlalarındaki çuhaçiçekleri gibi olmalıdır. Korkunç, iğrenç bir trajedinin, korkunç, iğrenç bir rezaletin yükünü taşımamalıdır. Kitabın benim adımla sunulmasına izin vermem, sanat açısından ciddi bir hata olurdu. Bütün eseri yanlış bir estetiğe büründürürdü, oysa çağdaş sanatta estetik çok şey ifade ediyor. Çağdaş yaşam karmaşık ve göreceli. Bunlar ayırt edici özellikleri. İlk özelliği aktarabilmek için nüans, anıştırma ve tuhaf perspektifler gibi incelikleriyle estetiğe, ikinci özelliği aktarabilmek için de fona ihtiyacımız var. İşte bu yüzden “heykel” artık temsilî bir sanat olmaktan çıktı; bu yüzden “müzik” temsilî bir sanat; bu yüzden “edebiyat”

hem günümüzde, hem geçmişte, hem de gelecekte, temsilî sanatların en yetkini.

Küçük kitabın, bir Sicilya, Arkadia havası estirmeliydi, tutuklular koğuşunun mikroplu pisliğini, mahkûm hücresinin havasızlığını değil. Tasarladığın ithaf, “sanat” zevki bakımından bir hata olmakla kalmayıp başka açılardan da uygunsuz kaçacaktı. Tutuklanmamdan önceki ve sonraki davranışlarının bir devamı gibi görünecekti. Aptalca bir kahramanlık gösterisi, utanç sokaklarında ucuza alınıp satılan türden bir cesaret örneği izlenimi verecekti. Dostluğumuz açısından bakıldığında, Nemesis ikimizi de birer sinek gibi ezdi. Ben hapisteyken bana şiirler ithaf etmen, saçma bir hazırcevaplık uğraşısı izlenimi verecekti; hazırcevaplık, korkunç mektuplar yazmaya meraklı olduğun eski günlerde –senin açından bu günlerin hiç geri gelmemesini içtenlikle dilerim– açıkça gurur duyduğun, övünme nedeni yaptığın bir yetenekti. İthafın, aslında yaratmayı umduğun –öyle sanıyorum, hatta eminim– ciddi, güzel etkiyi yaratmayacaktı. Bana danışmış olsaydın, şiirlerini yayımlamayı bir süre ertelemeni önerirdim sana. Ertelemek istemediğin takdirde de, başlangıçta adını değiştirerek yayımlamanı söylerdim; daha sonra, şiirlerin sana âşıklar kazandırınca –ancak bu tür âşıklar gerçekten kazanılmaya değerdir– dünyaya dönüp şöyle diyebilirdin: “Hayran kaldığınız bu çiçekleri ben ektim, şimdi de onları toplumdışına ittiğiniz, parya gibi gördüğünüz kişiye, kendisinde sevdiğim, saydığım, takdir ettiğim şeylerin karşılığı olarak sunuyorum.” Ama sen yanlış bir yol ve yanlış bir zaman seçtin. Aşkta da, edebiyatta da incelik vardır, sen ikisine karşı da duyarsızdın.

Bu konudaki uzun açıklamamın nedenine gelince: Davranışlarının sonuçlarını tam olarak kavramanı, Robbie’ye hemen yazdığım yanıtta senden niçin aşağılamayla söz ettiğimi, şiirleri bana ithaf etmeni niçin kesinlikle yasakladığımı ve sana ilişkin sözlerimi özenle kâğıda geçirip sana göndermesini niçin rica ettiğimi anlamanı istedim. Yaptıklarının birazını olsun sana göstermenin, anlatmanın zamanı sonunda geldi, diye düşündüm. Körlük öyle bir noktaya gelebilir ki, sonunda gülünçleşir; hayal gücünden yoksun bir yaradılış ise eğer harekete geçirilmezse taşlaşarak mutlak bir duyarsızlığa düşer. Öyle ki, beden yiyip içer, çeşitli hazlar tadarken barındırdığı ruh, Dante’nin Branca d’Oria’sının ruhu gibi ölmüş olabilir. Mektubum hiç de erken gitmemiş anlaşılan. Anladığım kadarıyla yıldırım gibi çarpmış seni. Robbie’ye yazdığın yanıtta kendini, “Her türlü düşünce

ve ifade yeteneğinden yoksun," diye tanımlıyorsun. Öyle görünüyor ki, gerçekten de tek düşünebildiğin, annene yazıp yakınmak olmuş. Elbette annen, maalesef hem kendine, hem de sana zarar veren o körlüğüyle, oğlu için neyin iyi olacağını bilemeyerek seni avutmak amacıyla elinden geleni yapmış ve sanırım eski şanssız, sefil durumuna dönmeni sağlamış. Öte yandan, dostlarıma, seninle ilgili sert sözlerime "çok sinirlendiğini" bildirmiş. Bu öfkesini yalnızca dostlarıma değil, dostum olmayan –anımsatmama gerek yok, çok fazla sayıda– kişiye de iletmiş; bunun sonucunda, üstün deham ve çektiğim korkunç acılar nedeniyle zaman içinde bana duyulan ve yavaş yavaş da olsa artan yakınlığın artık tümüyle ortadan kalktığını, sana ve ailene çok yakın kimselerden öğrendim. Herkesin düşündüğü şu: "Ah! Önce zavallı babayı hapse attırmaya çalıştı, beceremedi; şimdi başarısızlığının öfkesini masum oğlundan çıkarıyor, onu suçluyor. Ondan nefret etmekte ne kadar haklıymışız! Ne kadar aşağılansa yeridir!" Bana öyle geliyor ki, annen adımı duyduğunda, eğer yuvamın yıkılmasına yaptığı –hatırı sayılır– katkıya ilişkin bir pişmanlık, bir üzüntü belirtmeyecekse sessiz kalması daha yerinde olur. Sana gelince: Yakınmak için "ona" yazacağına, doğrudan "bana" yazmanın, vereceğin yanıtı bana söyleme cesaretini göstermenin, senin için her bakımdan daha iyi olacağını şimdi anlıyor musun? O mektubu yazalı neredeyse bir yıl oldu. Bütün bu süre boyunca "her türlü düşünce ve ifade yeteneğinden yoksun" kalmış olamazsın. Niçin bana yazmadın? Davranışının beni nasıl yaraladığı, öfkelendirdiği, mektubumdan açıkça anlaşılıyordu. Yalnız bu değil; seninle dostluğumuz, olduğu gibi, yanılmaya yer vermeyecek biçimde, bütün çıplaklığıyla gözlerinin önüne seriliyordu sonunda. Eski günlerde, hayatımı mahvettiğini söylerdim sana sık sık. Her seferinde gülüp geçerdin. Dostluğumuzun ta başında, senin uğradığın Oxford felaketi konusunda akıl danıştığımız, yardım istediğimiz Edwin Levy, olayın yükünü, sıkıntısını ve hatta harcamalarını nasıl benim omuzlarıma aktardığını görünce tam bir saat boyunca seni tanımadığımı söyleyerek beni uyarmış, sense onunla yaptığımız uzun ve etkileyici konuşmayı Bracknell'de sana aktardığımda, gülmekle yetinmiştin. En sonunda benimle sanık sandalyesini paylaşan o zavallı gencin, birkaç kez beni uyardığını, tanımak gafletine düştüğüm bayağı delikanlılardan çok, mahvıma senin neden olacağını söylediğini sana anlattığımda bile güldün; gülüşün pek eğleniyormuşsun hissini vermese de. Tedbirli ya da biraz mesafeli arkadaşlarım seninle dostluğum yüzünden beni

uyardığında ya da terk ettiğinde, horgörüyle güldün. Baban bana ilişkin ilk hakaret mektubunu sana yazdığında, aranızdaki korkunç kavgaya beni alet edeceğinizi, aranızda harcanacağımı bildiğimi sana söylediğim zaman çılgınlar gibi güldün. Ama her olay, sonuçlara bakıldığında, önceden yaptığım öngörülere tıpatıp uyuyordu. Olayların nasıl geliştiğini görmemeni affettirecek bir özrün yoktu. Bana niçin yazmadın? Korkaklık mıydı? Aldırışsızlık mıydı? Neydi? Sana öfkelenmiş ve bu öfkemi belirtmiş olmam, yazmamanı değil, aksine yazmanı gerektirirdi. Mektubumu haklı buluyorduysan, yazman gerekirdi. En ufak bir haksızlık bulduğun takdirde, yine yazman gerekirdi. Senden bir mektup bekledim. Eski yakınlık, çok karşı çıkılmış sevgi, üzerine yağdırdığım, karşılıksız kalan binlerce iyilik, bana ödemediğin binlerce gönül borcu tüm bunlar senin gözünde bir hiç olsa da, iki insan arasındaki en anlamsız bağ olan görev duygusu bile, yazmanı gerektirirdi. Ailemle iş konularındaki yazışmalar dışında mektup almamı yasakladıklarını sandığını ileri süremezsin. Robbie'nin üç ayda bir bana edebiyat haberleri yazdığını pekâlâ biliyordun. Esprili, akıllıca, özlü eleştirilerle dolu, keyifli mektupları dünyanın en hoş şeyleri; gerçek mektuplar onlar; sanki karşılıklı konuşurmuş gibi; bir Fransız *causerie intime*'inin[17] havasında. Robbie kâh fikirlerime, kâh mizah anlayışıma, kâh güzellik duyuma, kültürüme seslenerek yüzlerce incelikli yoldan, "sanat"ta üslup konusunda birçoklarınca yetkili, kimilerince en yetkili kişi sayıldığımı hatırlatarak bana olan saygısını ince üslubuyla belirterek hem edebiyatta hem de sevgide inceliği çok iyi bildiğini ortaya koydu. Mektupları, o güzel, gerçekdışı "sanat" dünyasıyla, bir zamanlar "kral" olduğum, hatta kaba, tamamlanmamış tutkuların, bayağı heveslerin, sınırsız isteklerin ve biçimsiz hırsların kusurlu dünyasına sürüklenmeseydim "kral" olmayı sürdüreceğim "sanat" dünyasıyla benim aramdaki küçük habercilerdi. Tüm bunlara karşın, yalnızca psikolojik merak açısından bile olsa, Alfred Austin'in bir şiir kitabı yayımlama çabasında olduğunu, Street'in *Daily Chronicle*'a oyun eleştirileri yazdığını, bir övgüyü bile kekelemeden dile getirmeyi beceremeyen birinin Mrs. Meynell'i "üslubun yeni kâhini" ilan ettiğini öğrenmektense senden haber almanın benim için daha ilginç olacağını anlayabilirdin ya da hiç değilse kendin düşünebilirdin.

Ah! Hapiste olan sen olsaydın –benim yüzümden demeyeceğim, çünkü bunu düşünmek bile benim için katlanılamayacak kadar korkunç– kendi

suçun, hatan yüzünden, değersiz bir dosta inandığın, şehvet çamuruna düştüğün, yanlış kişiye güvendiğin, sevgi gösterdiğin için, bunların herhangi biri ya da hepsi yüzünden ya da başka bir nedenle hapse düşmüş olsaydın, sanır mısın ki karanlık ve yalnızlık içinde yüreğini kemirmene izin verirdim, düştüğün rezaletin acı yükünü biraz olsun hafifletmeye çalışmazdım? Sen acı çekiyorsan benim de acı çektiğimi, ağlıyorsan benim de gözlerimin yaşlı olduğunu, sen parmaklıklar ardına kapatılmış, insanlarda nefret uyandırmışsan benim de sen gelinceye kadar acılardan yaptığım eve kendimi kapatacağımı, döndüğünde seni iyileştirmek için insanların sana yasakladığı her şeyin yüzlercesini biriktireceğimi sana haber vermez miydim sanıyorsun? Acı bir zorunluluk ya da bence daha da acı olan tedbirlilik, senin yakınında olmamı engelleseydi, hapishane parmaklıklarının ardından, sefil bir durumda da olsa seni görme zevkinden beni yoksun kılsaydı bile, zamanlı zamansız, bir tek cümlenin, bir tek sözcüğün, hatta boğuk bir sevgi seslenişinin sana ulaşacağı umuduyla yazardım. Mektuplarımı kabul etmesen de, hiç değilse her zaman seni bekleyen mektupların olduğunu bilmen için yine de yazardım. Birçok kişi bana yaptı bunu. Üç ayda bir birileri mektup yazıyor ya da yazmayı öneriyor. Mektupları, haberleri saklanıyor. Hapisten çıktığımda verilecekler bana. Orada olduklarını biliyorum. Mektupları yazanların adlarını biliyorum. Yakınlık, sevgi ve iyilik dolu olduklarını biliyorum. Bu bana yetiyor. Daha fazlasını bilmeme gerek yok. Suskunluğun korkunç oldu benim için. Yalnızca haftalar, aylar süren bir suskunluk değil, yıllarca süren bir suskunluk; senin gibi mutluluk içinde, hızlı yaşayan, dans eder gibi geçip giden günlerin yaldızlı ayaklarını zor fark eden, zevk peşinde koşmaktan soluk soluğa kalan insanların bile yıllarca, diye adlandırdıkları bir sürenin suskunluğu. Özrü olmayan bir suskunluk; bahanesiz bir suskunluk. Senin mayanın bozuk olduğunu biliyordum. Benden iyi kim bilebilirdi? Aforizmalarımdan birinde, resmin yaldızını değerli kılan şeyin yalnızca mayası bozuklar olduğunu yazarken aklımda sen vardın. Ama senin çizdiğin, mayası bozuk, yaldızlı bir resim olmadı. Boynuzlu varlıkların toynaklarıyla ezilip çamura dönüşen adi şoselerin tozundan oluşturdun görünüşünü sen; öyle ki, tıpatıp sana benzeyen bu görünüşüne baktığımda, gizli arzularım ne olursa olsun, artık senin için horgörü ve aşağılamadan başka bir duygu beslemem olanaksız, kendim için de horgörü ve aşağılamadan başka duygu besleyemem. Diğer nedenlerin hepsi bir yana,

kayıtsızlığın, dünyevi bilgeliğin, aldırışsızlığın, temkinliliğin, adına her ne dersen de, düşüşümle çakışan ve onu izleyen özel koşullarda bana iki kat acı verdi.

Başka zavallılar hapse düştüğünde, dünya güzelliklerinden yoksun kılınsalar da hiç değilse dünyanın en öldürücü oklarından, taşlarından korunmuş olurlar bir ölçüde. Hücrelerinin karanlığına gizlenip yüz karalarını bir sığınak haline getirebilirler. İsteğine kavuşan dünya kendi yoluna gider, onlar da rahatsız edilmeden acılarını çeker. Benim için durum farklı oldu. Birbiri ardına acılar gelip hapishanenin kapısını çaldı. Kapılar ardına kadar açılıp acılar içeri alındı. Dostlarımın beni görmesine neredeyse hiç izin verilmedi. Ama düşmanlarım her zaman, istedikleri an bana ulaşabildiler. İflas Mahkemesi'nde halka açık iki duruşmamda, bir hapishaneden ötekine yine halka açık iki aktarılışımda anlatılması olanaksız bir utanç içinde insanların karşısına çıkarıldım, alaylarına maruz bırakıldım. Ölüm ulağı bana haber getirip yoluna gitti; annemin anısının omuzlarıma yüklediği dayanılmaz acıya ve vicdan azabına kesin bir yalnızlık içinde, beni avutabilecek, biraz olsun rahatlatacak her şeyden uzakta, katlanmak zorunda kaldım. Zaman bu yarayı kapamak şöyle dursun, daha acısını bile dindiremeden, avukatı aracılığıyla karımdan şiddet ve acıyla yüklü, sert mektuplar gelmeye başladı. Bir anda yoksulluk tehdidiyle karşı karşıya kaldım. Buna katlanabildim. Kendimi daha fazlasına da alıştırabilirdim. Ama iki çocuğum, yasal yollardan elimden alındı. Bu benim için sonsuz sıkıntı, sonsuz acı, sınırsız üzüntü kaynağı oldu, hep de öyle kalacak. Yasaların, benim kendi çocuklarımla birlikte olmamı sakıncalı bulması, böyle bir şeye yasalarla karar verilebilmesi benim için korkunç bir şey. Hapse düşmenin yüz karası bunun yanında hiç kalır. Yanı başımda avluda volta atan öteki adamlara imreniyorum. Çocuklarının onları beklediğinden, özlediğinden, görüştüklerinde sevgiyle yaklaşacaklarından eminim.

Yoksullar bizden daha bilge, daha cömert, daha iyi yürekli ve daha duyarlıdırlar. Onların gözünden hapis, insan yaşamında bir trajedi, bir şanssızlık, bir kaza, başkalarında acıma uyandıran bir şeydir. Onlar hapisteki insana yalnızca “başı dertte” biri gözüyle bakarlar. Hep bu ifadeyi kullanırlar; bu ifade “sevgi”nin kusursuz bilgeliğini içerir. Bizim sınıfımızın insanları için durum farklıdır. Bizde hapse girmek, insanı parya durumuna düşürür. Ben ve benim gibilerin hava almaya, güneşi görmeye bile hakkı yoktur neredeyse. Bizim varlığımız başkalarının keyfini kaçırır. Yeniden

yaşama döndüğümüzde istenmeyen insanlar oluruz. Ayı yeniden seyretmeye hakkımız yoktur. Çocuklarımız bile uzaklaştırılır bizden. İnsanlıkla bu güzel bağlarımız koparılır. Çocuklarımız yaşıyorken yalnızlığa mahkûm ediliriz. Yaralarımızı iyileştirebilecek, bize yardımcı olabilecek, ezik yüreğimizi hafifletebilecek, acı içindeki ruhumuzu inlendirebilecek tek şey yasaklanır bize.

Tüm bunlara katı, küçük bir gerçek daha eklendi: Davranışların ve suskunluğunla, yaptıkların ve yapmadıklarınla uzun hapis döneminin her gününü yaşamamı biraz daha güçleştirdin. Hapiste verilen ekmeği, suyu bile tutumunla değiştirdin. Biri acı, öteki buruk oldu. Paylaşman gereken acıyı iki katına çıkardın, hafifletmen gereken ıstırabı azaba dönüştürdün. Bunu bilerek yapmadın kuşkusuz. Bilerek yapmadığından eminim. Yalnızca "kişiliğinin gerçekten ölümcül olan kusurunun, hayal gücünden tümüyle yoksun oluşu"nun sonucuydu.

Tüm bunların sonucunda, seni affetmem gerekiyor. Affetmek zorundayım. Bu mektubu senin yüreğine acı vermek için değil, kendi yüreğimden acıyı sökmek için yazıyorum. Kendi iyiliğim için affetmeliyim seni. İnsan sürekli olarak koynunda bir yılan besleyemez, her gece kalkıp ruhunun bahçesine diken tohumları ekemez. Bana birazcık yardım edersen seni affetmem hiç de zor olmayacak. Eski günlerde bana tüm yaptıklarını hep kolayca affettim. O sırada bunun sana bir yararı olmadı. Ancak yaşamında hiçbir leke olmayan insan günahları affedebilir. Ama utanç ve yüz karası içinde bulunduğum şu sırada durum farklı. Şimdi seni affetmem sana çok şey ifade etmeli. Bir gün ne demek istediğimi kavrayacaksın. Bunu erken de fark etsen, geç de, yakında da fark etsen, hiç fark etmesen de, benim yolum açık. Yüreğinde benim gibi birini mahvetmiş olmanın yüküyle yaşamayı sürdürmene izin veremem. Bu düşünce seni aldırışsız bir kayıtsızlığa da itebilir, hastalık derecesinde bir hüzne de. Bu yükü senin omuzlarından alıp kendim üstlenmeliyim. Ne senin ne de babanın, binle çarpılsanız da benim gibi birini mahvedemeyeceğine, benim kendi kendimi mahvettiğime, küçük ya da büyük kimseyi kendinden başkasının mahvedemeyeceğine inandırmalıyım kendimi. İnanmaya hazırım. İnanmaya çalışıyorum, sana şu anda öyle gelmese de. Seni böylesine acımasızca suçluyorsam, kendimi suçlarken ne kadar acımasız olduğumu bir düşün. Senin bana yaptıkların korkunçtu ama benim kendime yaptıklarım daha da korkunçtu.

Ben, çağının sanatı ve kültürüyle simgesel ilişkiler içinde bir insandım. Ben bunu ergenlikten yetişkinliğe geçişimin henüz başındayken kavramış, daha sonra çağıma da zorla kavratmıştım. Yaşarken böyle bir konuma gelen ve böyle kabul gören kişilerin sayısı çok azdır. Genellikle bu konum, kişi ve çağı gerilerde kaldıktan çok sonra, tarihçiler tarafından fark edilir, kimi zaman hiç fark edilmez. Benim durumum farklıydı. Ben konumumu hissettim, başkalarına da hissettirdim. Byron simgesel bir kişiydi ama ilişkileri çağının tutkusuyla, tutku yorgunluğuyla doluydu. Benim ilişkilerim daha soylu, daha kalıcı, daha yaşamsal değer taşıyan, daha kapsamlı şeylerdi. Tanrılar hemen her şeyi bağışlamışlardı bana. Dehaya, saygın bir isme, yüksek bir sosyal yere, görkeme, zihinsel cesarete sahiptim; sanatı felsefe, felsefeyi sanat haline getirdim; insanların fikirlerini, olayların rengini değiştirdim; söylediğim her söz, yaptığım her şey insanları düşündürüyordu; bilinen en nesnel sanat biçimi olan tiyatroyu lirik şiir ya da sone kadar kişisel bir ifade biçimine dönüştürdüm, aynı zamanda kapsamını genişletip tiplemelerini zenginleştirdim; tiyatroya, romana, şiire, mensur şiire, diyaloğa, elimi attığım her şeye, yeni bir güzellik kattım; gerçekler kadar yalanlar evrenini de gerçeğin egemenliğine soktum, yalan ve gerçeğin yalnızca zihinsel varoluş biçimleri olduğunu gösterdim. Sanatı en üstün gerçeklik, yaşamı ise yalnızca bir kurgu biçimi olarak ele aldım; yüzyılımın hayal gücünü uyandırarak benim etrafımda bir mitos ve söylence yaratmasına yol açtım; tüm sistemleri bir deyişte, tüm varoluşu bir nüktede topladım.

Tüm bunların yanı sıra farklı şeylere de sahiptim. Kendimi uzun süreli, anlamsız, tensel gevşeklik nöbetlerine kaptırdım. Bir *flâneur*,[18] bir züppe, bir moda adamı olmaktan hoşlandım. Küçük insanlar, sıradan beyinlerle çevreledim kendimi. Kendi dehamı fütursuzca harcadım, sonsuz bir gençliği boşa harcamak tuhaf bir zevk verdi bana. Tepelerde olmaktan sıkılıp yeni heyecanlar peşinde, bile isteye, en derin çukurlara indim. Düşünce alanında paradoks benim için neyse tutku alanında da sapkınlık oydu. Sonunda arzu bir hastalığa, bir çılgınlığa, belki her ikisine birden dönüştü. Başkalarının yaşamına aldırmaz oldum. Keyfimin istediği yerde gönlümü eğlendirdim, sonra yürüyüp gittim. Sıradan bir gün içinde yapılan her küçük hareketin kişiliği oluşturduğunu ya da çökerttiğini, bu nedenle de insanın gizli odasında yaptıklarını bir gün çatılara çıkıp haykırmak zorunda

olduğunu unuttum. “Kendimin efendisi” olmaktan çıktım. Artık “ruhumun reisi” değildim; üstelik bundan habersizdim. Senin bana hükmetmene, babanın beni korkutmasına izin verdim. Korkunç bir yüz karasıyla son buldu tüm bunlar. Şimdi sahip olduğum bir tek şey var: mutlak “tevazu”; senin de sahip olman gereken tek şey bu: mutlak “tevazu”. Tozların arasına, yanıma çöküp bunu öğrenmen gerekiyor.

Yaklaşık iki yıldır hapisteyim. Vahşi umutsuzluklara; uzaktan bile acıklı görünen üzüntülere; korkunç, kısır öfkelere; alay ve katılığa; hıçkırıklı azaplara; dilsiz ıstıraplara; umarsız kederlere kapıldım. Acı çekmenin her türlü ruh halini yaşadım. Artık Wordsworth’ün ne demek istediğini Wordsworth’ten de iyi biliyorum:

Acı çekmek kalıcıdır, anlaşılmaz ve karanlıktır
Sonsuzluğun damgasını taşır.

Zaman zaman çektiğim acıların sonsuz olduğunu bilmek bana mutluluk verdiyse de, anlamsız olmalarına katlanamadım. Şimdi içimde gizli kalan bir yanım bana dünyada hiçbir şeyin, hele acı çekmenin kesinlikle anlamsız olamayacağını söylüyor. Tarlada gömülü bir hazine gibi içimde gizli kalan şey, “tevazu”.

İçimde kalan son ve en iyi şey o; son keşfim; yeni bir gelişme için başlangıç noktası. Bana kendi içimden çıkıp geldi, bu yüzden de doğru zamanda geldiğini biliyorum. Daha önce ya da daha sonra gelemezdi. Birisi bana ondan söz etmiş olsa reddederdim. Bana sunulsa geri çevirirdim. Kendim buldum onu; korumak istiyorum. Korumalıyım. Benim için yaşamın, yeni bir yaşamın, *Vita Nuova*’nın unsurlarını içeren tek şey o. Son derece tuhaf bir şey. İnsan onu başkasına veremiyor, başkasından alamıyor. Onu elde etmek için sahip olduğun her şeyden vazgeçmek şart. Ancak her şeyini kaybettikten sonra ona sahip olduğunu bilebiliyor kişi.

Artık ona sahip olduğumu kavradığım için ne yapmam gerektiğini, ne yapmak zorunda olduğumu açıkça görüyorum. Bu ifadeyi kullanırken dışarıdan gelen bir yaptırıma, buyruğa değinmediğimi söylememe gerek yok. Dışarıdan gelen emirleri kabul etmiyorum. Her zamankinden çok daha bireyciyim. İnsanın kendi içinden yarattıkları dışında hiçbir şeyin en ufak bir değeri yok gözümde. Kişiliğim yeni bir kendini gerçekleştirme biçimi arıyor. Tek uğraşım bu. Yapmam gereken ilk şey de, sana karşı her tür kötü

duygudan kurtulmak. Tam anlamıyla meteliksiz ve evsizim. Ama dünyada bundan kötü şeyler de var. Hapisten yüreğim sana ya da dünyaya karşı öfkeyle dolu çıkacağıma, bir lokma ekmek için kapı kapı dilenmeyi yeğlerim; söylediklerimde son derece içtenim. Zengin kapılarında bir şey bulmasam da yoksullardan bulurum. Çok şeye sahip olanlar genellikle haristir. Fazla şeyi olmayanlar her zaman ellerindekini paylaşır. Yüreğimde sevgi olduğu sürece, yazları serin çimlerin üstünde, kışları ılık, basık bir samanlıkta ya da koca bir ahırın sundurması altında uyumak umurumda bile olmaz. Artık yaşamın yüzeysel değerleri hiçbir önem taşımıyor benim için. Ne kadar yoğun bir bireyciliğe vardığımı, daha doğrusu, “dikenli yollardan yürüyerek” uzun bir yolculuk sonucu varacağımı görüyorsun.

Tabii ki yazgımın yollarda dilenmek olmayacağını, eğer gece serin çimlerin üzerine uzanırsam bunu aya soneler yazmak için yapacağımı biliyorum. Hapisten çıktığımda Robbie büyük demir kapının öteki tarafında beni bekliyor olacak; Robbie yalnız kendi sevgisinin değil, daha birçok kişinin de sevgisini simgeliyor. Sanırım hiç değilse on sekiz ay kadar süreyle geçinecek param olacak; güzel kitaplar yazamasam da en azından güzel kitaplar okuyabilirim, bundan büyük mutluluk olabilir mi? Ondan sonra da yaratıcı yeteneğimi yeniden yaratmayı umuyorum. Ama her şey farklı olsaydı, dünyada bir tek dostum kalmamış olsaydı, bana acıyıp kapısını açacak bir tek ev bile olmasaydı, mutlak yoksulluğa düşseydim de her tür nefret, katılık ve küçümsemeyi içimden atabildiğim sürece yaşamla sükûnet ve güven içinde yüzleşmem, mor, pahalı kumaşlarla kaplı bir beden ve içinde nefret dolu hasta bir ruh taşıyarak yüzleşmemden daha kolay olurdu. Seni affetmekte gerçekten hiçbir zorluk çekmeyeceğim. Ama bundan zevk duyabilmem için, affedilmeyi istemen gerek. Gerçekten istediğin zaman, göreceksin ki ben seni affetmeye hazırım.

Görevimin burada bitmediğini belirtmem gereksiz. Bitseydi, görece kolay bir görev sayılırdı. Önümde yapılacak çok şey var. Aşılacak çok daha yüksek tepeler, geçilecek çok daha karanlık vadiler var. Ve tüm bunları kendi içimde bulmalıyım. Bana ne “din” ne “ahlak” ne de “mantık” yardım edebilir. Ahlakın bana yararı yok. Ben doğuştan ahlakçılığa karşı biriyim. Kurallara değil, istisnalara göre yaratılmış insanlardanım. İnsanın yaptıklarında hata olamaz, bunun farkındayım ama geldiği yer hatalı olabilir, bunun da farkındayım. Bunu öğrendiğime seviniyorum.

Dinin bana yararı yok. Başkalarının görünmeyene beslediği inancı, ben elle tutulana, gözle görünene besliyorum. Benim tanrılarım insan eliyle yapılmış tapınaklarda oturuyorlar, gerçek deneyimlerden oluşan bir çerçeve içinde inancım kusursuzlaşıyor, tamamlanıyor. Belki de aşırı tamamlanıyor; çünkü “Cennet”i yeryüzünde bulanların birçoğu, belki tümü gibi ben de, bu dünyada yalnız “Cennet”in güzelliğini değil, “Cehennem”in dehşetini de buldum. Dine kafa yorduğum ender zamanlarda, içimden inanamayanlar için bir mezhep kurmak geliyor; adı “Pedersiz Kardeşler Cemiyeti ” olabilir, hiçbir mumun yanmadığı bir mihrap üzerinde, yüreğinde huzur olmayan bir rahip, kutsanmamış ekmek ve içinde şarap olmayan bir kadehle ayin yapabilir. Her şey, gerçek olabilmek için bir dine dönüşmek zorundadır. Agnostisizmin de, her inanç gibi ayini olmalı. O da şehitler verdi, onun da azizleri olmalı; kendini insanoğluna göstermediği için Tanrı’ya her gün şükretmeli. Ama ne inanç ne de agnostisizm, benim dışımda kalan şeyler olmamalı. Simgelerini ben yaratmış olmalıyım. Ancak kendi biçimini kendi yaratan bir şey tinsel olabilir. Eğer sırrına kendi içimde varamıyorsam, hiç varamayacağım demektir. Eğer zaten bulamamışsam, hiçbir zaman bulamayacağım demektir. Mantığın bana yararı yok. Mantığın sesi, beni yargılayan yasaların yanlış ve adaletsiz yasalar, beni ezen sistemin yanlış ve adaletsiz bir sistem olduğunu söylüyor. Ama bir biçimde bunların her ikisini de kendim için adil ve doğru kılmalıyım. Tıpkı “sanat”taki gibi kişiliğin ahlaki gelişiminde de insanın tek ilgilendiği şey, belirli bir nesnenin ya da olayın, belirli bir anda kendisine ne ifade ettiğidir. Başıma gelen her şeyi, bana çok şey ifade eder hale getirmek zorundayım. Tahta yatağı, iğrenç yemekleri, sert iplerin, parmak uçları acıdan hissizleşinceye kadar, üstüpü halinde parçalanmasını, başından sonuna her günü dolduran angaryaları, rutinin gerekli kıldığı sert emirleri, acıya gülünç bir görüntü kazandıran korkunç giyimi, sessizliği, yalnızlığı ve utancı ... tek tek bunların her birini ve toplu halde hepsini tinsel bir deneyime dönüştürmek zorundayım. Bedenin uğradığı her hakareti ruhun tinsel gücü haline getirmek zorundayım.

Yapmacığa kaçmadan, sadelikle şunu söyleyebileceğim noktaya gelmek istiyorum: Yaşamımın iki büyük dönüm noktası, babamın beni Oxford’a, toplumun da hapse göndermesi olmuştur. Başıma gelebilecek en iyi şeydi demeyeceğim, çünkü bu ifade kendime karşı aşırı bir şiddet içeriyor. Şunu söylemeyi ya da başkalarının hakkımda şunu söylemesini

yeğlerim: Çağımın o kadar tipik bir ürünüydüm ki, sapkınlığımla ve bu sapkınlığım uğruna, hayatımın iyi yanlarını kötülüğe, kötü yanlarını da iyiliğe dönüştürdüm. Ne var ki, benim ya da başkalarının söylediği şeylerin pek önemi yok. Önemli olan, eğer geri kalan sayılı günlerimi sakat, bozuk, eksik biri olarak geçirmek istemiyorsam yapmam gereken şey, bana yapılanların hepsini kişiliğimde eritmek, kişiliğimin bir parçası haline getirmek, yakınmadan, korkmadan, çekinmeden kabullenmek. Kötülüklerin en büyüğü sığlıktır. Anlaşılan her şey doğrudur.

Hapse ilk girdiğimde kimileri bana kim olduğumu unutmaya çalışmamı öğütledi. Berbat bir öğüttü. Ancak ne olduğumu kavrayarak ufak da olsa bir avuntu bulabildim. Şimdi de başka kişiler, serbest bırakıldığımda hapse girdiğimi unutmaya çalışmamı öğütlüyor. Bunun da aynı derecede hatalı olacağını biliyorum. Bu öğüde uyarsam, dayanılmaz bir utanç duygusu sürekli olarak karşıma çıkacak; herkes kadar benim de hakkım olan şeyler –güneşin ve ayın güzelliği, mevsimlerin geçit töreni, gündoğumunun müziği, büyük gecelerin sessizliği, yaprakların arasından yağan yağmur, çimenlere tırmanıp gümüşe bulayan çiy– gözümde lekelenecek, iyileştirici güçlerini, mutluluk iletme güçlerini yitireceklerdir. İnsanın kendi deneyimlerini reddetmesi, kendi gelişimini durdurması demektir. Deneyimlerini reddetmek, insanın kendi yaşamına yalan söyletmesi demektir. Ruhun reddedilmesi gibidir. Nasıl ki beden her şeyi, rahibin ya da bir hayalin temizlediği şeyler kadar bayağı ve kirli şeyleri de içinde eritir, onları hıza, güce, güzel kasların hareketine ve güzel tenin biçimlenmesine, saçın, dudakların, gözlerin eğrilerine ve renklerine dönüştürürse "ruh"un da kendi besleyici işlevleri vardır; kendi başlarına aşağılık, acımasız ve alçaltıcı olan şeyleri soylu düşüncelere, anlamlı tutkulara dönüştürebilir, hatta bunlarda en saygın kanıtlarını bulabilir, aslında yıkıcı, lekeleyici olan şeyler aracılığıyla kendini mükemmel biçimde dışa vurabilir.

Sıradan bir hapishanenin sıradan bir mahkûmu olduğum gerçeğini açıkça kabullenmem gerek; sana tuhaf gelse de, kendime öğretmem gerekecek şeylerden biri, bundan utanmamak. Bunu bir ceza olarak kabullenmeliyim; eğer insan cezalandırılmış olmaktan utanıyorsa boşuna ceza çekmiş demektir. Tabii ki mahkûmiyetime yol açan şeylerden birçoğunu yapmamıştım ama birçoğunu da yapmıştım, hayatımda yapıp da yapmakla suçlanmadığım şeylerin sayısı bundan da fazla. Bu mektupta

söylediğim gibi, tanrıların tuhaf olduğu ve bizi sapkın ve kötü yanlarımız yüzünden olduğu kadar iyi ve insanca özelliklerimiz yüzünden de cezalandırdıklarına gelince; kişinin yaptığı kötülükler yüzünden olduğu kadar, yaptığı iyilikler yüzünden de cezalandırıldığı gerçeğini kabul etmek zorundayım. Cezalandırılması gerektiğinden kuşku duymuyorum. Bu, insanın hem iyiliği, hem de kötülüğü anlamasına, her ikisi yüzünden gururlanmamasına yardımcı olur, yardımcı olmalı. Eğer o zaman umduğum gibi cezamdan utanç duymazsam, özgürce düşünebileceğim, yürüyebileceğim ve yaşayabileceğim.

Hapisten çıkanların birçoğu, hapisliklerini kendileriyle birlikte dışarıya taşır, yüreklerinde gizli bir utanç olarak saklar ve sonunda zavallı zehirlenmiş yaratıklar gibi bir deliğe girip ölürler. Bunu yapmak zorunda olmaları son derece aşağılık, toplumun onları buna zorlaması da yanlış, çok yanlış bir şey. Toplum bireyi müthiş cezalara çarptırma hakkını kendinde bulur; ama kötülüklerin en büyüğü olan sığlık, yaptığını anlamasına engel olur. Bireyin cezası bittiğinde onu tek başına bırakır; yani bireye karşı en önemli sorumluluğunun başladığı noktada, onu terk eder. Aslında kendi eylemlerinden utanır ve nasıl insan borcunu ödemediği alacaklıdan, onarılmaz biçimde incittiği kişiden kaçarsa toplum da cezalandırdığı bireyden kaçar. Ben diyorum ki, ben çektiğim acıyı anlıyorsam "toplum" da bana verdiği cezayı anlamalı, karşılıklı nefret ve şiddet ortadan kalkmalı.

Bir bakıma durumumun başkalarına oranla güçleştirileceğini, olayın niteliği yüzünden güçleştirilmesi gerektiğini biliyorum tabii. Burada benimle birlikte hapis yatan zavallı hırsız ve serseriler birçok açıdan benden daha şanslı. Gri kentte, yeşil tarlada onların günahını gören mesafe kısadır; yaptıklarından hiç haberi olmayan birilerini bulmak için, bir kuşun şafaktan önceki alacakaranlıkla şafak sökmesi arasında uçtuğu mesafeden fazla yol gitmeleri gerekmez. Ama benim için "dünya bir karışlık yere büzüşmüş" durumda; nereye dönsem kendi adımı görüyorum. Çünkü ben karanlıktan çıkıp suçun anlık kötü ününe kavuşmadım, ünün sonsuzluğundan rezaletin sonsuzluğuna geçtim ve bana bazen öyle geliyor ki, ünle rezalet arasında olsa olsa bir tek adım olduğunu kanıtladım, eğer bunun kanıtlanması gerekiyorduysa.

Yine de, her gittiğim yerde insanların beni tanıyacağı, tüm yaşamımı, hiç değilse çılgınlıkları açısından bilecekleri gerçeğinde bile, kendime yararlı bir yan buluyorum. Sanatçı olarak, olabilecek en kısa zamanda bir

kez daha kendimi kanıtlamaya zorlayacak bu beni. Bir güzel sanat eseri daha yaratabilirsem, kötülüğün zehrini, korkaklığın alaylarını etkisiz hale getirmiş, küçümsemenin çatallı dilini kökünden koparmış olacağım. Eğer "yaşam" benim için bir sorunsa ki mutlaka öyledir, ben de "yaşam" için bir sorunum. İnsanların bana karşı bir tutum takınmaları ve böylece hem kendilerini, hem beni yargılamaları gerekiyor. Belirli kişilerden söz etmediğimi söylememe gerek yok. Şu anda birlikte olmayı isteyebileceğim insanlar, sanatçılar ve acı çekmiş insanlar: yani "güzellik" ve "keder"i tanıyanlar; başka kimse ilgimi çekmiyor. Yaşamdan da bir beklentim yok. Tüm söylediklerimde, bir bütün olarak yaşama karşı kendi düşünsel tavrımla ilgiliyim yalnızca; kendimi mükemmel hale getirmek için ve mükemmellikten uzak olduğum için ilk ulaşmam gereken noktanın, cezalandırılmış olmaktan utanmamak olduğuna inanıyorum.

Sonra nasıl mutlu olunacağını öğrenmeliyim. Bir zamanlar mutlu olmayı sezgiyle bilirdim, bildiğimi sanırdım. Bir zamanlar yüreğimde hep bahar vardı. Yaradılışım sevince yatkındı. Bir kadehi silme şarap doldurur gibi hayatımı silme zevkle doldurdum. Şimdi hayata yepyeni bir açıdan yaklaşıyorum, çoğu zaman mutluluğu düşünmek bile benim için çok zor. Oxford'daki ilk sömestrimde Pater'in *Rönesans*'ında –hayatımı çok tuhaf bir biçimde etkileyen o kitapta– Dante'nin isteyerek hüzün içinde yaşayanları "Cehennem"in derinliklerine yerleştirdiğini okuyuşumu, bunun üzerine fakülte kütüphanesine gidip *İlahi Komedya*'nın "güzel havada somurtanların" iç çekip iç karartıcı bataklığın dibinde yattıkları bölümünü okuyuşumu anımsıyorum:

Tristi fummo
nell'aer dolce che dal sol s'allegra[19]

Kilisenin *accidia*'yı[20] yasakladığını biliyordum; ama fikir bana tümüyle mantıksız geliyordu; tam gerçek yaşamdan habersiz bir rahibin icat edebileceği bir günah diye düşünüyordum. "Keder bizi Tanrı'yla yeniden birleştirir," diyen Dante'nin nasıl olup da (gerçekten böyleleri varsa) hüzne tutkun olanlara karşı bu kadar sert olabildiğini de anlamıyordum. Günün birinde yaşamımın en dayanılmaz günah çağrısının bu olacağı aklımdan bile geçmiyordu.

Wandsworth Hapishanesi’nde bulunduğum sıralar ölmek istiyordum. Tek arzum buydu. Revirde iki ay geçirip buraya nakledildiğimde, beden sağlığımın zamanla düzeldiğini fark edince öfkeyle doldum. Hapisten çıktığım gün intihar etmeye karar verdim. Bir süre sonra bu kötücül ruh hali geçti; yaşamaya ama bir kralın morlara büründüğü gibi kasvete bürünmeye karar verdim; bir daha hiç gülümsemeyecektim; her girdiğim evi matem evine döndürecektim; dostlarımı yanımda ağır ağır, elem içinde yürütecektim; onlara hüznün yaşamın gerçek sırrı olduğunu öğretecektim; onları yabancı bir kederle sakatlayacaktım; kendi ıstırabımla harap edecektim. Artık çok farklı düşünüyorum. Surat asıp beni görmeye gelen dostlarımı, yakınlıklarını göstermek için benden çok surat asmaya zorlamanın, onları ağırlamak istediğimde, acı otlar ve cenaze yemekleriyle dolu bir sofraya sessizce oturmaya davet etmenin hem nankörlük, hem kabalık olacağını anladım. Neşeli ve mutlu olmayı öğrenmeliyim.

Dostlarımla görüşmeme izin verildiği son iki ziyaret sırasında, mümkün olduğunca neşeli olmaya, ta kentten buraya gelip beni ziyaret etme zahmetine katlanmalarının karşılığını biraz olsun verebilmek için neşemi göstermeye çalıştım. Çok küçük bir karşılık bu, biliyorum ama eminim onların en çok hoşuna giden karşılık da bu. Önceki cumartesi günü Robbie’yle bir saat görüştüm ve görüşmemizden duyduğum gerçek mutluluğu tam olarak ifade etmeye çalıştım. Burada oluşturmakta olduğum düşünce ve görüşlerimin doğru olduğunu da şuradan anlıyorum ki, hapse girdiğimden beri ilk kez gerçek bir yaşama isteği duyuyorum.

Önümde yapılacak öyle çok şey var ki, hiç değilse birazını tamamlamadan ölmek, bana müthiş bir trajedi gibi görünüyor. “Sanat” ve “hayat”ta, her biri yeni birer mükemmellik biçimi olan gelişmeler görüyorum. Benim için yeni bir dünya kadar anlamlı olan şeyi keşfetmeye ömrüm yetsin istiyorum. Bu yeni dünyanın ne olduğunu bilmek ister misin? Tahmin edebilirsin sanırım. İçinde yaşamakta olduğum dünya.

Yani “keder” ve insana tüm öğrettikleri, benim yeni dünyam. Eskiden tümüyle zevk içinde yaşardım. Her tür keder ve acıdan kaçardım. İkisinden de nefret ederdim. Onlardan mümkün olduğunca kaçınmaya, yani onları birer kusur gibi görmeye kararlıydım. Benim hayat programımın parçası değildiler. Felsefemde yerleri yoktu. Hayatı tümüyle tanıyan annem, Goethe’nin –anneme yıllar önce verdiği bir kitapta Carlyle’ın yazdığı ve

sanırım yine Carlyle'ın çevirmiş olduğu– şu dizelerini sık sık yinelerdi bana:

Ekmeğini keder içinde hiç yememiş,
Gecenin geç saatlerini ağlayarak,
Yarını bekleyerek hiç geçirmemiş
Olanlar, tanımaz sizi, Ey İlahî Güçler.

Napoléon'un acımasız bir kabalıkla davrandığı soylu Prusya kraliçesinin sürgünde, utanç içinde söylediği dizelerdi bunlar; annemin, hayatının son yıllarında, dertli günlerinde söylediği dizelerdi; bu dizelerde saklı muhteşem gerçeği kabul etmeyi kesinlikle reddederdim. Anlayamazdım. Çok iyi anımsıyorum, ekmeğimi keder içinde yemek istemediğimi, hiçbir geceyi ağlayarak, daha da acı bir şafağı bekleyerek geçirmek istemediğimi söylerdim anneme, "yazgı" tanrıçalarının bana hazırladığı şeylerden birinin bu olduğunu, hatta hayatımın bir yılı boyunca bundan başka pek bir şey yapmayacağımı hiç aklımdan geçirmemiştim. Ama payıma düşen bu oldu işte; son birkaç ayda, korkunç savaşım ve zorluklardan sonra, ıstırabın içinde saklı derslerden kimini anlayabildim. Din adamları ve deyişleri akılsızca kullanan insanlar, zaman zaman acı çekmekten bir bilinmez olarak söz eder. Oysa aslında bir keşiftir. İnsan daha önce hiç fark etmediği şeyleri fark eder. Tarihin bütününe farklı bir açıdan yaklaşır. Sanat konusunda içgüdüyle, belli belirsiz sezdiklerini, zihinsel ve duygusal olarak tam bir görüş açıklığıyla ve mutlak bir kavrama yoğunluğuyla anlar.

Şimdi anlıyorum ki insanın ulaşabileceği en üstün duygu olan "keder", gerçek "sanat"ın hem ideal örneği hem de ölçüsüdür. Sanatçının sürekli aradığı şey, ruh ve bedenin tek vücut olduğu, dışsalın içseli ifade ettiği, "biçim"in açıklayıcı olduğu varoluş biçimidir. Bu tür varoluş biçimleri birkaç taneyle sınırlı değildir; gençlik ve gençliğe eğilen sanatlar bir dönemde bize örnek olabilir; bir başka dönemde, çağdaş peyzaj sanatının, izlenim inceliği ve duyarlığıyla, nesnelerin bir ruh barındırdığını ima etmesiyle, hem toprak ve havadan, hem sis ve kentten giysilere bürünmesiyle, ruh hallerinin, ton ve renklerinin hastalıklı yakınlığıyla, Greklerin plastik sanatta mükemmel biçimde başardığı şeyi bize resim alanında sunduğunu düşünebiliriz. Konunun mutlaka ifadede eridiği ve

ifadeden ayrılamadığı müzik, söylemek istediğim şeyin karmaşık bir örneği, bir çiçek, bir çocuk ise basit bir örneğidir; ne var ki keder, hem "hayat"ta hem de "sanat"ta ideal örnektir. "Sevinç" ve "kahkaha"nın ardında kaba, sert ve aldırışsız bir yaradılış bulunabilir; ama kederin ardında hep "keder" vardır. Istırap, "haz"zın tersine maske takmaz. "Sanatta gerçek", özdeki fikirle rastlantısal varoluş arasındaki bir çakışma değildir; biçimin gölgeye benzerliği ya da aynada yansıyan şeklin, biçimin kendisine benzerliği değildir; boş bir tepeden dönen yankı olmadığı gibi, ayı aya, Narkissos'u Narkissos'a gösteren, vadideki gümüş pınar da değildir. "Sanatta gerçek", bir şeyin kendisiyle bütünlüğüdür; içseli ifade eden dışsaldır; cisimleştirilmiş ruhtur; ruhla dolu bedendir. Bu nedenle, "keder"le boy ölçüşebilecek bir gerçek yoktur. Tek gerçeğin "keder" olduğunu düşündüğüm zamanlar oluyor. Başka şeyler gözün ya da hevesin yanılgısı, gözü körelten, hevesi kaçıran bir yanılgı olabilir; oysa "keder" den dünyalar yaratılmıştır; bir çocuk ya da yıldız doğarken acı çekilir.

Tüm bunların dışında, "keder"de yoğun, olağanüstü bir gerçeklik vardır. Kendimle ilgili olarak, çağımın sanatı ve kültürüyle simgesel ilişkiler içinde olduğumu söylemiştim. Bu sefil yerde benimle birlikte bulunan sefiller arasında tek kişi yok ki yaşamın sırrıyla simgesel ilişkiler içinde olmasın. Çünkü yaşamın sırrı acı çekmektir. Her şeyin arkasında saklı olan odur. Yaşamaya başladığımızda bize hoş gelen şeyler öyle hoştur, acı gelen şeyler de öyle acıdır ki, kaçınılmaz olarak bütün isteklerimizi zevke yöneltir, yalnızca "bir-iki ay balla beslenmek" peşinde koşmayıp hayatımız boyunca ağzımıza başka şey koymamak ister, bu arada ruhumuzun aslında besinsizlikten öldüğünün farkına varamayız.

Bir keresinde bu konuda, hayatta tanıdığım en güzel insanlardan biriyle konuştuğumuzu hatırlıyorum; hem hapse düşmemden önce, hem de sonra bana tanımı olanaksız bir yakınlık, soylu bir incelik gösteren bir kadın; kendisi bilmese de, dertlerimi taşımamda bana dünyadaki herkesten çok yardımcı olmuş biri; tüm bunları yalnızca varlığıyla başarmış biri; kısmen bir ideal, kısmen bir etki, insanın ne olabileceğine bir örnek, aynı zamanda da bu örneğe varmada gerçek bir yardımcı, sıradan olanı güzelleştiren, tinsel şeyleri güneş kadar, deniz kadar yalınlaştırıp doğallaştıran, "güzellik"le "keder"i birlikte algılayan ve ikisinden aynı anlamı çıkaran bir kişi. Sözünü ettiğim konuşmada, çok iyi hatırlıyorum, Londra'nın bir tek dar sokağında bile Tanrı'nın insanı sevmediğini göstermeye yetecek kadar

acı olduğunu; küçük bir bahçede, işlediği ya da işlemediği bir suç yüzünden ağlayan bir çocuğun kederi bile olsa kederin bulunduğu her yerde evrenin tüm yüzünün tümüyle bozulduğunu söylemiştim. Kesinlikle yanılıyordum. Bana yanıldığımı söyledi ama ona inanamıyordum. Böyle bir inanca ulaşılabilecek bir dünyada değildim. Şimdi bana öyle geliyor ki, dünyada var olan olağanüstü miktardaki acının tek açıklaması bir tür "sevgi" olabilir. Başka herhangi bir açıklama bulamıyorum. Başka bir açıklaması olmadığına eminim ve dünyalar gerçekten de dediğim gibi "keder"den yaratılmışsa sevgi tarafından yaratılmıştır, çünkü uğruna dünyalar yaratılan insan "ruh"unun başka biçimde mükemmeliyetin sınırlarına ulaşması olanaksızdır. Güzel bedene "haz", güzel ruha "ıstırap" gerekir.

Bunlara emin olduğumu söylerken sözlerimde aşırı bir gurur yüklü. Tanrı'nın kenti, çok uzaklarda, kusursuz bir inci gibi görünür. O kadar harikadır ki, bir çocuk, bir yaz gününde oraya ulaşabilirmiş gibi görünür. Bir çocuk ulaşabilir gerçekten de. Ama ben ve benim gibiler için durum bambaşkadır. İnsan bir şeyi bir anlığına kavrayabilir ama ardından gelen uzun, ağır saatlerde kaybeder. "Ruhun erişebildiği yükseklikler"i korumak çok güçtür. Düşüncemiz "sonsuzluk"tadır ama "zaman" içindeki hareketimiz ağırdır; biz hapis yatanlar için zamanın ne kadar yavaş geçtiğinden, mahkûmun hücresine, yüreğinin hücresine tekrar tekrar dönüp gelen bitkinlik ve umutsuzluktan, tuhaf bir ısrarla insanın peşini bırakmayan bu istenmeyen konuğun, bu acımasız efendinin, rastlantıyla ya da isteyerek kölesi olunan bu kölenin gelişine, sanki evini süpürür, süsler gibi hazırlanmak gerektiğinden bir daha söz açmamın anlamı yok. Şu anda sana inanması zor gelse de, hiç kuşku yok ki özgürlük, aylaklık ve refah içinde yaşayan sen, güne diz çöküp hücremin yerlerini silerek başlayan benden çok daha kolaylıkla "tevazu" dersi alabilirsin. Çünkü hapishane yaşamının sonsuz sınırlamaları ve kısıtlamaları, insanı isyankâr kılar. En kötü yanı, insanın kalbini kırması değil –kalpler zaten kırılmak üzere yaratılmıştır– taşlaştırmasıdır. Bazen insana öyle gelir ki, akşamı getirebilmek için küstahlıkla zırhlanmaktan, küçümsemeyle dudak bükmekten başka yol yoktur. İsyan halindeki kişi, kilisenin –doğrusu haklı olarak– pek sevdiği bir deyişle, Tanrı'nın lütfuna mazhar olamaz; çünkü isyan duygusu ruha açılan yolları kapatır, göklerin soluğunu dışarıda bırakır. Ne var ki, bunları öğreneceksem burada öğrenmek zorundayım; defalarca çamura düşüp sislerde yolumu yitirsem de, ayaklarım doğru

yoldaysa yüzüm “güzel denilen kapı”ya dönükse mutlulukla dolmak zorundayım.

Dante’ye olan sevgimden dolayı bazen “yeni yaşamım” adını verdiğim bu hayat, kuşkusuz hiç de yeni bir hayat değil, yalnızca önceki hayatımın gelişen, ilerleyen bir devamı. Oxford’da bir arkadaşıma –mezuniyetimden önce bir haziran sabahı, Magdalen’in dar, kuşlarla dolu yollarında gezinirken– dünya bahçesinin tüm ağaçlarının meyvesini tatmak istediğimi ve dünyaya ruhum bu tutkuyla dolu olarak adım attığımı söylemiştim. Gerçekten de böyle atıldım hayata ve öyle yaşadım. Tek hatam, bahçenin bana güneş ışınlarıyla yaldıza bürünmüş gibi görünen tarafındaki ağaçlarla kendimi sınırlamam ve öteki tarafından, gölgeli, kasvetli olduğu için kaçmamdı. Başarısızlık, yüz karası, yoksulluk, keder, umutsuzluk, acı, hatta gözyaşı, ıstırabın dudaklarından dökülen kırık dökük sözler, insanı diken üstünde tutan pişmanlık, mahkûm eden vicdan, cezalandıran kendini alçaltma, pişman eden sefalet, çuvallara bürünüp kendi içkisine zehir katan azap ... tüm bunlar korkutuyordu beni. Onları hiç tanımamaya kararlı olduğum için, sırayla hepsini tatmak, onlarla beslenmek, hatta bir süre başka besin almamak zorunda kaldım. Zevk için yaşamış olmaktan bir an olsun pişmanlık duymadım. Zevk için yaşadımsa sonuna kadar yaşadım, eksiksiz yaşanan her şey gibi yaşadım. Tatmadığım zevk kalmadı. Ruhumun incisini bir kadeh şarabın içine attım. Flüt seslerinin peşinden zevk ve sefa yolunda koştum. Balla beslendim. Ama aynı hayatı sürdürmek hatalı olurdu, çünkü beni sınırlardı. Geçip gitmek zorundaydım. Bahçenin öbür yarısında da benim için bazı sırlar saklıydı.

Tabii sanatımda tüm bunlar önceden örtük olarak canlandırılmıştı. Bu bölümü *Mutlu Prens’*tedir; bir bölümü de *Genç Kral’*da, özellikle piskoposun diz çökmüş delikanlıya,“Sefaleti yaratan ‘O’, senden daha bilge değil mi?” dediği pasajda (yazdığım sırada benim için bir cümleden pek öteye gitmeyen bir cümle); büyük bir bölümü *Dorian Gray’*in altın kumaşını boydan boya geçen mor bir ipliğe benzeyen felaket noktasında gizlidir; *The Critic as Artist*’te rengârenk işlenmiştir; *The Soul of Man*’de basitçe, aşırı kolaylıkla okunabilecek harflerle yazılmıştır; yinelenen motifleriyle *Salomé*’yi bir besteye dönüştüren ve bir balad halinde toparlayan nakaratlardan biridir; “bir an” yaşayan “haz”ın tunçtan “yansı”sını “sonsuz”a dek yaşayan “keder”e dönüştürmek zorundaki adamın mensur şiirinde ise cisimleşmiştir. Başka türlüsü olamazdı.

Yaşamının her anında insan, geçmişte olduğu şey, kadar gelecekte olacağı şeydir. Sanat bir simgedir, çünkü insan bir simgedir.

Eğer ona tam anlamıyla ulaşabilirsem, sanat yaşamında varılabilecek en son nokta bu. Çünkü sanat yaşamı yalnızca kendini geliştirmedir. Sanatçıda “tevazu”, tüm deneyimlerin açıkça kabullenilişidir; tıpkı sanatçıda “sevgi”nin, dünyaya bedenini ve ruhunu ifşa eden güzellik duygusu olması gibi. *Marius the Epicurean*’da (Epikurosçu Marius) Pater sanat yaşamını, sözcüğün derin, hoş ve sade anlamıyla dinsel yaşamla birleştirmeye çalışır. Ama Marius yalnızca bir seyircidir; evet, ideal bir seyircidir, Wordsworth’ün şairin gerçek amacı olarak tanımladığı “yaşam gösterisini yerinde duygularla seyretmek” yeteneğine sahiptir; ama yalnızca bir seyircidir, belki de baktığı şeyin “keder tapınağı” olduğunu fark etmeyecek kadar tapınağın güzelliğine dalmıştır. Hazreti İsa’nın gerçek yaşamıyla sanatçının gerçek yaşamı arasında çok daha yakın ve dolaysız bir ilişki var bence. Keder, günlerime el koyup beni çarkına bağlamadan çok önce, *The Soul of Man*’de Hazreti İsa’ya benzer bir yaşam sürebilmek için, kişinin tümüyle ve yalnızca kendisi olması gerektiğini yazdığım, ayrıca kişilerime yalnızca dağdaki çobanla hücresindeki mahkûmu değil, dünyayı bir geçit töreni gibi gören ressamı ve bir şarkı gibi dinleyen şairi eklediğim için, büyük mutluluk duyuyorum. Paris’te bir kafede otururken André Gide’e şöyle dediğimi hatırlıyorum: “Metafiziğe duyduğum gerçek ilgi pek az, ‘ahlak’a ise tümüyle sıfır, ama Platon’un ve Hazreti İsa’nın her sözü, doğrudan ‘sanat’ ünyasına aktarılabilir ve orada tam ifadesini bulur.” Özgün olduğu kadar derin bir genellemeydi yaptığım.

Klasik ve romantik sanat arasındaki gerçek farkı oluşturan ve Hazreti İsa’yı hayatta romantik hareketin müjdecisi kılan, kişilikle mükemmeliyet arasındaki yakın ilişki Hazreti İsa’da mevcut olduğu gibi, Hazreti İsa’nın doğasının temeli de sanatçının doğasının temeli gibi yoğun ve ateşli bir hayal gücüdür. Hazreti İsa, sanat alanında yaratının tek sırrı olan, hayal gücüyle beslenmiş merhameti, insan ilişkileri alanının tümünde gerçekleştirmiştir. Cüzamlının cüzamını, körlerin karanlığını, zevk için yaşayanların dehşetli zavallılığını, zenginlerin tuhaf yoksulluğunu anlamıştır. Bana başım dertteyken, “Tahtından indiğinde ilginç değilsin. Bir daha hastalandığında hemen yanından ayrılacağım,” diye yazdığın sırada, gerçek sanatçı kişiliğinden çok uzakta, Matthew Arnold’ın deyişiyle “Hazreti İsa’nın sırrı”ndan uzakta olduğun kadar uzakta olduğunu şimdi

anlıyorsun, değil mi? Bir başkasının başına gelen her şeyin insanın kendi başına da geldiğini sana her ikisi de öğretebilirdi. İster şafakta, ister gece yarısı, zevk için ya da acı için okunabilecek bir cümle istiyorsan eğer, evinin duvarlarına, “Başkasının başına gelen her şey insanın kendi başına da gelir” cümlesini yaz, güneşle yaldızlansın, ay ışığıyla gümüşlensin; eğer bu cümlenin ne anlama geldiğini soran olursa “Hazreti İsa’nın yüreği ve Shakespeare’in beyni” anlamına geldiğini söyleyebilirsin.

Hazreti İsa’nın yeri gerçekten de şairlerin yanındadır. Hazreti İsa’nın bütün “insanlık” kavramı, doğrudan hayal gücünden fışkırmıştır ve ancak hayal gücüyle kavranabilir. Panteist için Tanrı ne idiyse Hazreti İsa için de insan oydu. Farklı ırkları bir bütün olarak gören ilk insan, Hazreti İsa’ydı. Ondan önce tanrılar ve insanlar vardı. Yaşam tepelerinde yalnızca “Tanrı” ve “insan” olduğunu yalnızca o gördü; merhametin mistisizmi aracılığıyla her ikisinin de kendinde cisimleştiğini hissederek, ruh haline göre kimi zaman “Tanrı’nın Oğlu” dedi kendine, kimi zaman “İnsanoğlu”. Romantizmin her zaman harekete geçirdiği merak hissini, tarihteki öteki kişilerin hepsinden çok Hazreti İsa uyandırır bizde. Celileli genç bir köylünün, tüm dünyanın yükünü kendi omuzlarında taşıyabileceğini hayal etmesi, benim için hâlâ neredeyse inanılmaz bir düşünce: tüm yapılanlar ve çekilmiş acılar, yapılacaklar ve çekilecek acılar; Neron’un, Cesare Borgia’nın, VI. Alexander’in, “Roma İmparatoru” ve “Güneşin Rahibi” olan kişinin günahları; adına “Lejyon” denen ve mezarlar arasında yaşayanların, ezilmiş ulusların, fabrika çocuklarının, hırsızların, hapistekilerin, toplumdışıların, baskı altında dilsizleşen ve sessizliği ancak “Tanrı” tarafından duyulanların acıları. Üstelik Hazreti İsa bu yükü taşımayı hayal etmekle kalmayıp başarmış da; öyle ki, şu anda kişiliğiyle ilişki kuran herkes, onun mihrabının önünde eğilip rahibinin önünde diz çökmese de, bir biçimde günahlarının çirkinlikten arındığını fark eder, kederindeki güzelliği görür.

Hazreti İsa’nın şairlerin katında yer aldığını söylemiştim. Öyledir. Shelley ve Sophokles onun dostudurlar. Ama aynı zamanda, tüm yaşamı da şiirlerin en güzelidir. Yunan tragedyasının hiçbir döneminde, “acıma ve korku” açısından ona ulaşabilecek bir yapıt çıkmamıştır. Kahramanın mutlak saflığı tüm olayı öyle bir romantik sanat düzeyine yükseltir ki, Thebaililerin ve Pelops’un soyunun acıları, korkunçlukları yüzünden yapıtın dışında kalır; Aristoteles’in, “tiyatro” konusundaki incelemesinde,

“Suçsuz birinin acı çektiğini seyretmek katlanılmazdır,” derken ne kadar hatalı olduğunu ortaya koyar. Dokunaklılığın yalınlığıyla trajik etkinin ulviyetinin birleşmesi açısından, Hazreti İsa’nın çarmıha gerilişinin son sahnesine erişebilecek, hatta yaklaşabilecek bir örnek, ne merhametin katı ustaları Aiskhylos ve Dante’de ne büyük sanatçıların en saf biçimde insan olanı Shakespeare’de ne de dünya güzelliklerinin bir gözyaşı perdesi ardından gösterildiği, insan yaşamının bir çiçeğin ömründen uzun olmadığı Kelt mitos ve söylencelerinin tümünde bulunabilir. Dostlarıyla, aralarından biri kendisini sattıktan sonra yediği akşam yemeği; ay ışığı vurmuş sessiz zeytinlikteki azap; onu bir öpücükle ele vermek üzere kendisine yaklaşan hain dost; kendisine hâlâ inanan, tıpkı bir kaya gibi üzerine “insan” için “sığınak” inşa etmeyi umduğu dostunun[21] şafağı selamlayan ilk horoz ötüşüyle onu inkârı; kendi müthiş yalnızlığı, boyun eğişi ve her şeyi kabullenişi; tüm bunların yanı sıra başkâhinin öfkeyle giysilerini parçalaması, kendisini “tarih”in kızıl kişisi haline getiren o masum kan lekesinden arınmak gibi boşuna bir umutla Vali’nin[22] su istemesi gibi sahneler; tarihin tümünün en muhteşem olaylarından biri olan “keder”in taç giyme töreni; masum kahramanın, annesinin ve sevdiği şakirdinin gözleri önünde çarmıha gerilişi; giysilerini paylaşmak için kumar oynayan, zar atan askerler; dünyada ölümün en ölümsüz simgesi haline gelen korkunç ölümü; tıpkı bir “kral” evladı gibi bedeni Mısır ketenine bürünmüş, pahalı kokularla zengin adamın mezarına gömülüşü ... insan tüm bunlara yalnızca sanat açısından baktığında, kilisenin en kutsal töreninin, trajedinin kan dökmeden oynanması, konuşmalar, kostüm ve hatta jestler aracılığıyla Hazreti İsa’nın “Çarmıha Gerilişi”nin mistik sahnelenişi olmasından ancak minnet duyabilir; ayrıca sanatta başka hiçbir örneği kalmamış Yunan korosunun ayin sırasında rahibe yanıt veren kul biçiminde yaşamayı sürdürmesi, benim için hep bir memnunluk ve hayret kaynağıdır.

Bununla birlikte, “keder” ve “güzellik”, anlam ve dışavurum olarak öylesine bütünleşir ki, Hazreti İsa’nın yaşamı, tapınağın perdesinin yırtılması, dünyaya karanlığın çökmesi ve taşın mezarın kapısına yuvarlanmasıyla son bulduğu halde, yaşamının bütünü bir idildir. Hazreti İsa akılda hep, kendisinin de dediği gibi, yanında arkadaşlarıyla genç bir damat, koyunlarıyla yeşil bir ova ya da serin bir pınar arayarak bir vadiden geçen bir çoban, Tanrı’nın kentinin duvarlarını müzikle örmeye çalışan bir

şarkıcı, sevgisi dünyaya sığmayan bir sevgili olarak kalır. Mucizeleri bana "bahar"ın gelişi kadar ince, bir o kadar da doğal görünür. Yalnızca varlığıyla ıstırap içindeki ruhlara huzur verecek, giysilerine, ellerine dokunanlara acılarını unutturacak kadar büyüleyici bir kişiliğe sahip olduğuna; hayat yolunda yürürken yanından geçip gidenlerin, yaşamın sırlarından habersiz insanların sırlara vâkıf olduklarına ve "zevk"ten başka her şeye sağır insanların ilk kez "sevgi"nin sesini duyup "Apollon'un liri kadar müzikal" bulduklarına; o yaklaşınca kötü tutkuların kaçıp gittiğine ve donuk, hayal gücünden yoksun yaşamları ölüme benzeyen insanların onun sesleniişiyle sanki mezardan kalktıklarına; o tepede vaaz verirken yığınların açlığı, susuzluğu ve bu dünyanın tasalarını unuttuğuna, birlikte yemek yediği dostlarına, onu dinleyince kötü yemeğin enfes, suyun güzel şarap gibi geldiğine ve çevreyi hintsümbülünün tatlı kokusunun kapladığına inanmak bana hiç zor gelmiyor.

Renan, *İsa'nın Hayatı* adlı yapıtında –Aziz Tomas'a göre İncil denebilecek o zarif Beşinci İncil'de– Hazreti İsa'nın, yaşarken sevildiği kadar öldükten sonra da kendini sevdirmiş olmasının, en büyük başarısı olduğunu söyler. Yeri şairlerin yanıysa bütün sevgililerin de önderi olduğu, su götürmez bir gerçektir. Bilgelerin aradığı o bulunamayan dünya sırrının sevgi olduğunu ve cüzamlının yüreğine ya da Tanrı'nın ayaklarına ancak sevgiyle ulaşılabileceğini anlamıştır.

Her şeyden en önemlisi, Hazreti İsa "bireyciler"in en büyüğüdür. Tevazu, tıpkı tüm deneyimlerin sanatçı tarafından kabullenilişi gibi, yalnızca bir dışavurum biçimidir. Hazreti İsa'nın hep aradığı şey, insanın ruhudur. O buna "Tanrı'nın Krallığı" –ή βασιλεία τοῦ θεοῦ – adını verir ve herkeste onu bulur. Onu küçük şeylerle, minicik bir tohumla, bir avuç hamurla, bir inciyle karşılaştırır. Çünkü insan, ruhunu ancak tüm yabancı tutkulardan, edinilmiş kültürden, iyi ya da kötü tüm maddi varlığından kurtularak anlayabilir. Dünyada Cyril hariç hiçbir şeyim kalmayıncaya kadar, biraz irademin inadıyla ve epeyce de doğamın isyankârlığıyla, her şeye dayandım. Adımı, konumumu, mutluluğumu, özgürlüğümü ve servetimi yitirmiştim. Bir mahkûmdum, yoksuldum. Ama güzel bir şeyim vardı yine de: büyük oğlum. Ansızın yasalar onu da elimden aldılar. Öylesine yıkıcı bir darbeydi ki bu, ne yapacağımı bilemeyerek dizüstü çöktüm, başımı önüme eğdim, ağladım ve, "Bir çocuğun bedeni Hazreti İsa'nın bedeni gibidir; ikisine de layık değilim," dedim. Beni kurtaran o an

oldu sanki. Benim için tek kurtuluşun, her şeyi kabullenmek olduğunu anladım o zaman. O zamandan beri –kuşkusuz sana tuhaf gelecek ama– daha mutluyum.

Ruhumun nihai özüne ulaşmıştım. Birçok yönden düşmanı olmuştum onun ama bir dost gibi beni bekler buldum. İnsan, ruhuyla ilişki kurunca, bir çocuk kadar yalın oluyor, Hazreti İsa'nın öğütlediği gibi tıpkı. Ölmeden önce "ruhuna sahip olan" insanların sayısı, trajik denecek kadar azdır. "İnsanda en ender rastlanan şey, kendine ait bir davranıştır," der Emerson. Büyük ölçüde doğrudur da. İnsanların çoğu, başka insanlardır aslında. Düşünceleri bir başkasının fikirleri, hayatları bir taklit, tutkuları birer alıntıdır. Hazreti İsa "bireyciler"in en büyüğü olduğu gibi, ilkiydi de. Onu on dokuzuncu yüzyılın korkunç filantropistlerine benzer, sıradan bir "filantropist" gibi göstermeye çalışanlar, bilimden uzak, duygusal kişilerin katında bir "altruist" olarak değerlendirenler olmuştur. Aslında o ne biri ne de ötekiydi. Acıma duygusuna sahiptir elbette, yoksullara, hapislere kapatılanlara, ayaktakımına, zavallılara acır; ama zenginlere, katı Hedonistlere, eşyanın kölesi olup özgürlüklerini boşa harcayanlara, yumuşak elbiseler giyip saraylarda oturanlara çok daha fazla acır. Onun gözünde "zenginlik" ve "zevk", "yoksulluk" ve kederden daha büyük trajedilerdir. Altruizme gelince; bizi iradenin değil, eylemin belirlediğini ve dikenden üzüm, devedikeninden incir toplanamayacağını ondan iyi kim bilebilirdi? Başkaları için yaşamayı belirli ve bilinçli bir amaç haline getirmek değildi onun inancı. İnancının temeli bu değildi. "Düşmanlarını affet," dediğinde, bunu düşmanın iyiliği için değil, insanın kendi iyiliği için ve "sevgi", "nefret"ten daha güzel olduğu için söyler. Görür görmez sevdiği delikanlıya, "Bütün varlığını sat ve yoksullara bağışla," diye yalvardığında, yoksulların durumunu değil, delikanlının ruhunu, servetin sakatladığı o güzelim ruhu düşünmektedir. Yaşama bakışı, sanatçının yaşama bakışıyla aynıdır: Alıçlar nasıl baharda açmak zorundaysa mısırlar hasat zamanı altına dönmek zorundaysa ay düzenli gezintileri sırasında hilalden dolunaya, dolunaydan hilale dönüşmek zorundaysa kendini mükemmelleştirmenin kaçınılmaz yasası da şairin dizeler söylemesini, heykeltıraşın bronzla düşünmesini, ressamın dünyayı kendi ruh hallerinin bir aynasına dönüştürmesini gerektirir. Ne var ki, Hazreti İsa insanlara, "Başkaları için yaşayın," demediği halde, başkalarının yaşamıyla insanın kendi yaşamı arasında bir fark olmadığını söylemiştir. Böylece insana

genişletilmiş bir Titan kişiliği kazandırmıştır. Hazreti İsa'dan sonra tek tek her bireyin öyküsü dünyanın tarihi olmuştur ya da dünyanın tarihine dönüştürülebilir. Hiç kuşku yok ki, kültür de insanın kişiliğini yoğunlaştırmıştır. Sanat bizi çok-zihinli hale getirmiştir. Sanatçı kişiliğine sahip olanlar, Dante'yle birlikte sürgün olup başkalarının ekmeğinin ne kadar acı, basamaklarının ne kadar dik olduğunu öğrenir; bir an için Goethe'nin sükûnetini, huzurunu kavrar ama Baudelaire'in Tanrı'ya yakarışının nedenini de çok iyi bilirler:

O Seigneur, donnez-moi la force et le courage
De contempler mon corps et mon coeur sans dégoût.[23]

Shakespeare'in sonelerinden, kendi zararlarına da olsa, sevgisinin sırrını bulup çıkarır, benimserler. Chopin'in noktürnlerinden birini dinledikleri ya da Yunan eserlerine dokundukları ya da ölü bir erkeğin, saçları altın tellere, dudakları nara benzer ölü bir kadına duyduğu tutkunun öyküsünü okudukları için modern yaşama yeni bir gözle bakarlar. Ama sanatçı kişiliği, mutlaka ifadesini bulmuş olan şeylere yakınlık duyar. Sanatçı ve mesajı, sözcükler ya da renklerle, müzikte ya da mermerde, bir Aiskhylos oyununun boyalı masklarının ardında ya da Sicilyalı bir çobanın delikli, boğumlu kavalı aracılığıyla ortaya konulmuş olmalıdır.

Sanatçı için, yaşamı algılamanın tek biçimi ifadedir. Onun gözünde dilsiz olan şey, ölüdür. Ama Hazreti İsa için öyle değildir. İnsanı neredeyse dehşete düşüren geniş ve meraklı bir hayal gücüyle, sessiz, dilsiz ıstırap dünyasını kendi krallığı ilan etmiş ve sonsuza dek bu dünyanın sözcüsü olmuştur. Kendine kardeş olarak, sözünü ettiğim kişileri, baskı altında dilsiz kalan, "sessizlikleri ancak Tanrı tarafından işitilen" kişileri seçmiştir. Körlerin gözü, sağırların kulağı, dilleri bağlananların dudaklarındaki çığlık olmaya çalışmıştır. İsteği, bir mırıltı bulamayan on binler için "gökyüzü"ne duyurabilecekleri bir borazan olmaktır. "Keder" ve "acı"yı, "güzellik" kavramını gerçekleştirebilecek biçimler olarak algılayan bir sanatçı ruhuyla, Hazreti İsa bir düşüncenin ancak cisimleştiğinde, imgeleştiğinde değer kazanacağını hissetmiş, kendisini "keder"lerin imgesi haline getirmiş ve böylece hiçbir Yunan tanrısının başaramadığı ölçüde "sanat"ı egemenliğine almış, büyülemiştir.

Aslında Yunan tanrıları, güzel, çevik uzuvlarından sanıldığı gibi saf, temiz, kanlı canlı yaratıklar değildiler. Apollon'un yay kaşları, şafak vakti dağın tepesindeki güneşi, ayaklarıysa sabah vaktinin kanatlarını andırırdı, ama Marsyas'a acımasızca davranmış, Niobe'yi çocuksuz bırakmıştı; Pallas'ın[24] çelik kalkanında Arakhne'ye karşı hiç merhamet olmamıştı; Hera'nın tek soylu yanı, görkemi ve tavuskuşlarıydı; "Tanrıların babası" Zeus'a gelince; o da insan kızlarına fazlasıyla düşkündü. Yunan mitolojisinin iki derin, düşündürücü kişisi, dinde, Olymposlulardan olmayan toprak tanrıçası Demeter ve sanatta, oğlunu doğururken can veren ölümlü bir kadının evladı olan Dionysos'tu.

Ama "yaşam"ın, en aşağı, en alçakgönüllü tabakasından bizzat yarattığı can, Proserpina'nın annesinden, Semele'nin oğlundan çok daha olağanüstüydü. Nasıra'daki marangoz dükkânından çıkan, mit ve söylencelerin yaratamadığı sonsuzluktaki yüce kişilik, ne tuhaftır ki, şarabın mistik anlamını ve kırzambaklarının gerçek güzelliğini, Kithairon'da, Enna'da kimsenin beceremediği biçimde dünyanın gözleri önüne serecekti. Yeşaya'nın sözleri; "İnsanlarca hor görüldü, yapayalnız bırakıldı. Acılar adamıydı, hastalığı yakından tanıdı. İnsanların yüz çevirdiği biri gibi hor görüldü. Ona değer vermedik."[25] Hazreti İsa'ya sanki kendisinin hayali gibi gelmiş ve kehanet Hazreti İsa'yla gerçekleşmişti. Bu tür bir deyişten korkmamalıyız. Her sanat eseri, bir kehanetin gerçekleşmesidir. Çünkü her sanat eseri bir düşüncenin imgeye dönüştürülmesidir. Her insan, bir kehanetin gerçekleşmesi olmalıdır. Çünkü her insan bir idealin gerçekleşmesi olmalıdır, ister Tanrı, ister insan gözünde. Hazreti İsa bu ideali bulup gerçekleştirdi. Babil ya da Kudüs'te Vergilius gibi bir şairin düşü yüzyıllar sonra, dünyanın beklediği kişide cisimleşti. "Onun görünüşü insanınkinden ve biçimi adamoğullarınınkinden o kadar bozulmuştu." Bunlar Yeşaya tarafından yeni idealin ayırıcı özellikleri olarak nitelendirilir; "sanat" bunun anlamını kavradığı anda, daha önce hiç olmadığı biçimde "sanat"ta gerçeği ortaya koyan kişinin huzurunda bir çiçek gibi açıldı. Sanatta gerçek, daha önce de dediğim gibi, "dışsalın içseli ifade ettiği, ruhun beden bulduğu ve bedenin ruhla dolduğu, 'biçim'in açıklayıcı olduğu" durum değil midir?

Benim için, tarihin en esef verici olaylarından biri, Chartres Katedrali'ni, Arthur söylenceleri dizisini, Assisili Aziz Francesco'nun

hayatını, Giotto'nun sanatını ve Dante'nin *İlahi Komedya*'sını yaratan Hazreti İsa'nın yeniden doğuşunun, kendi çizgisinde gelişmesine izin verilmeyerek bize Petrarca'yı, Raffaello'nun fresklerini, Palladio'nun mimarisini, Klasik Fransız trajedisini, San Pietro Katedrali'ni, Pope'un şiirini, yani dışarıdan ve ölü kurallarla yapılan, ruhtan kaynaklanıp içten fışkırmayan her şeyi vermiş olan durgun, klasik Rönesans tarafından bozulmuş olmasıdır. Ancak "sanat"ta romantik hareketin olduğu her yerde bir biçimde Hazreti İsa ya da Hazreti İsa'nın ruhu yatmaktadır. Hazreti İsa *Romeo ve Juliet*'te, *Kış Masalı*'nda, Provence şiirinde, "The Ancient Mariner" da, "La Belle Dame sans Merci"de, Chatterton'ın "Ballad of Charity"sinde mevcuttur. Çok çeşitli şeyleri ve kişileri ona borçluyuz. Hugo' nun *Sefiller*'i, Baudelaire'in *Kötülük Çiçekleri,* Rus romanlarındaki merhamet tınısı, Burne-Jones'un ve Morris'in vitrayları, halıları ve XV. yüzyıl İtalyan sanatı, Verlaine ve Verlaine'in şiirleri ona aittir. Tıpkı Giotto'nun kulesi, Lancelot ve Guinevere, Tannhäuser, Michelangelo'nun dertli, romantik mermerleri, kemerli mimari, çocuk ve çiçek sevgisi gibi. Gerçekten de hem çocuğa hem de çiçeğe klasik sanatta o kadar az yer vardı ki, ne gelişebilir ne oynayabilirlerdi; ama XII. yüzyıldan günümüze, sürekli olarak sanatta kendilerini gösterdiler; çeşitli biçimlerde ve çeşitli zamanlarda, çocuklara ve çiçeklere yaraşır biçimde, akıllarına estikçe göründüler. Bahar insana hep sanki çiçekler önceden saklanıyormuş da yetişkin insanlar onları aramaktan sıkılıp vazgeçmesinler diye güneşe çıkmışlar gibi gelir; bir çocuğun hayatıysa nergis için hem yağmur, hem de güneş olan bir "nisan" gününden farksızdır.

Hazreti İsa'yı romantizmin heyecanla çarpan yüreği haline getiren, kendi kişiliğinin hayalperestliğidir. Şiirsel tiyatro ve baladların tuhaf kişileri başkalarının hayal gücü tarafından yaratılır, oysa Nasıralı İsa, kendisini tümüyle kendi hayalinden yaratmıştır. İşaya'nın sözlerinin Hazreti İsa'nın gelişiyle ilgisi, bülbülün ötüşünün ayın doğuşuyla ilgisinden fazla değildir ... daha fazla değildir ama belki daha az da değildir. Hazreti İsa, kehanetin hem doğrulanması hem de yadsınmasıydı. Yerine getirdiği beklentiler kadar beklentiyi de yıkmıştır. Bacon her güzellikte "bir orantı tuhaflığı" bulunduğunu söyler; Hazreti İsa da ruhtan doğanları, yani kendisi gibi dinamik bir güç olanları "dilediği yerde esen, nereden geldiğini, nereye gittiğini kimsenin bilmediği" rüzgâra benzetir. Sanatçıların gözünde öylesine büyüleyici olmasının nedeni de budur. Yaşamın tüm renk unsurları

vardır onda: giz, tuhaflık, dokunaklılık, telkin, mutluluk, sevgi. Meraklı yaradılışlara seslenir ve anlaşılması için şart olan ruh halini yaratır.

Benim için, Hazreti İsa "tümüyle hayal gücünden" ise dünyanın da aynı özden oluştuğunu anımsamak bir mutluluk kaynağı. *Dorian Gray'in Portresi*'nden dünyanın büyük günahlarının beyinde işlendiğini söylemiştim ama zaten her şey beyinde olup biter. Gözlerimizle görmediğimizi, kulaklarımızla işitmediğimizi artık biliyoruz. Bunlar yalnızca, duyu-izlenimlerinin iletilmesi için, yeterli ya da yetersiz birtakım kanallar. Gelincik beyinde kırmızıdır, elma beyinde kokar, tarlakuşu beyinde öter.

Son zamanlarda Hazreti İsa'ya ilişkin dört mensur şiir üzerine çalışmaktayım. Noel'de bir Yunanca İncil edinmeyi başardım; her sabah, hücremi temizleyip teneke kaplarımı parlattıktan sonra İncil'den bir bölüm, sıradan seçtiğim on kıta okuyorum. Güne başlamak için çok hoş bir yol. Sen de, çalkantılı, disiplinsiz hayatında aynı şeyi yapsan çok iyi olurdu. Düşünemeyeceğin kadar iyi gelirdi, üstelik Yunancası basit. Yerli yersiz, sürekli yinelemeler, İncil'in naifliğini, tazeliğini, yalın romantik güzelliğini bizim için öldürdü. Dizeleri aşırı sık ve aşırı kötü duyuyoruz; her tür yineleme, tinselliğe aykırıdır. İnsan Yunancasına döndüğünde, dar ve karanlık bir evden zambaklarla dolu bir bahçeye çıkmış gibi oluyor.

Büyük olasılıkla Hazreti İsa'nın kullandığı deyişlerin ta kendilerini (*ipissima verba)* okuyor olduğum düşüncesi, aldığım zevki iki katına çıkarıyor. Hazreti İsa'nın Aramca konuştuğu varsayılırdı hep. Renan bile böyle düşünüyordu. Ama artık, Celile köylülerinin, günümüzün İrlanda köylüleri gibi iki anadilleri bulunduğunu ve Filistin'in, hatta Doğu dünyasının her yerinde Yunancanın günlük konuşma dili olduğunu biliyoruz. Hazreti İsa'nın sözlerini yalnızca bir çeviriden çeviri aracılığıyla biliyor olmamız düşüncesi, hiçbir zaman hoşuma gitmemiştir. Hiç değilse konuşmalar açısından Karneades'in dinleyebileceği, Sokrates'in tartışabileceği ve Platon'un anlayabileceği bir kişi olduğunu; gerçekten ελώ είμι ὸ ποιμήν όκακός[26] dediğini; kırzambaklarını, onların ne çalıştıklarını, ne de iplik eğirdiklerini anlatırken tam ifadesinin καταμάθετε τα κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πως αύζἀνει ού κοπιᾶ ούδέ νήθει[27] olduğunu; "Hayatım sona erdi, hedefine ulaştı, tamamlandı," diye bağırdığında son sözünün tam

Yuhanna'nın dediği gibi yalnızca τετέλεσται[28] olduğunu düşündüğüm zaman içimi bir sevinç kaplıyor.

İncil'i –özellikle de Aziz Yuhanna'nın ya da onun adını ve hırkasını almış ilk Gnostiklerden birinin İncili'ni– okuduğumda hayal gücünün, tinsel ve maddesel her yaşamın temeli olarak sürekli vurgulandığını fark ediyorum; ama şunu da fark ediyorum ki, Hazreti İsa için hayal gücü yalnızca bir sevgi biçimiydi ve "sevgi" de sözcüğün tam anlamıyla "Tanrı"ydı. Yaklaşık altı hafta önce "doktor" hapishanenin kaba, esmer ekmeği yerine beyaz ekmek yememe izin verdi. Çok lezzetli bir şey. Kuru ekmeği herhangi birinin çok lezzetli bulması sana tuhaf gelecektir. Emin ol, bana öyle lezzetli geliyor ki, her yemeğin sonunda, teneke kabımda kalan, masayı kirletmemek için örtü yerine kullandığımız kaba bezin üzerine düşen kırıntıları tek tek yiyorum; açlıktan değil –artık yeterince yemek veriliyor– bana verilenlerden hiçbir şey ziyan olmasın diye. Sevgiye de böyle bakmalı insan.

Hazreti İsa, bütün büyüleyici kişiler gibi, yalnızca güzel şeyler söyleme gücüne değil, başkalarına da güzel şeyler söyletme gücüne sahipti. Aziz Markos'un anlattığı Yunanlı kadın –λυνή Ελληνις– öyküsünü çok severim: Hazreti İsa inancını sınamak için, İsrail çocuklarının ekmeğini ona veremeyeceğini söyleyince, kadın masanın altındaki küçük köpeklerin –κυνάρια– çocukların düşürdüğü kırıntıları yedikleri yanıtını verir. Çoğu insan sevgi ve takdir "için" yaşar. Oysa sevgi ve takdir "sayesinde" yaşamamız gerekir. Bize sevgi gösterildiğinde, aslında buna layık olmadığımızı unutmamalıyız. Kimse sevilmeye layık değildir. Tanrı'nın insanı sevmesi, ideallerin ilahî düzeninde, sonsuz sevginin sonsuza dek değersiz şeylere gösterileceğinin yazılı olduğunu kanıtlar. Eğer bu sana acı geldiyse şöyle de diyebiliriz: Herkes sevgiye layıktır, layık olduğunu düşünenler dışında. Sevgi, diz çökülerek yapılan bir ayindir; sevgiyi alan kişinin dilinde ve yüreğinde *Domine, non sum dignus*[29] sözleri olmalıdır. Senin ara sıra bunu düşünmeni çok isterdim. Öyle ihtiyacın var ki.

Bir daha, sanat eseri yaratmak anlamında yazarsam, düşüncelerimi ifade etmeyi ve ifade olarak da kullanmayı istediğim iki konu var yalnızca: Biri "hayatta romantik akımın müjdecisi olarak Hazreti İsa", öbürü de "sanat yaşamının davranışla ilişkisi". Kuşkusuz ilki son derece büyüleyici bir konu, çünkü Hazreti İsa'da yalnız ideal romantik kişilik örneğinin

esaslarını değil, aynı zamanda romantik yaradılışın kusurlarını, hatta direngenliğini buluyorum. İnsanlara “çiçekler gibi” yaşamaları gerektiğini ilk söyleyen, Hazreti İsa’ydı. Bu ifadeyi o yerleştirdi. İnsanlara örnek olarak çocukları seçti. Onları büyüklerine örnek gösterdi; ben de çocukların en büyük yararının bu olduğunu düşünmüşümdür hep, eğer mükemmel olan şeyin bir yararı olduğu söylenebilirse. Dante, Tanrı’nın elinden çıkan insan ruhunu, “küçük bir çocuk gibi ağlayıp gülerek,” diye tanımlar; Hazreti İsa da her insanın ruhunun “*a guisa di fanciulla, che piangendo e ridendo pargoleggia*”[30] olması gerektiğini anlamıştı. Yaşamın, değişken, akışkan ve faal olduğunu, onun herhangi bir klişeye dönüşmesine izin vermenin ölüm olduğunu düşünüyordu. İnsanların maddesel, günlük çıkarları fazla ciddiye almamaları gerektiğini; pratik olmamanın çok iyi bir şey olduğunu; insanın işle fazla uğraşmaması gerektiğini anlamıştı. “Kuşlar bunu yapmıyorsa insan niçin yapsın”, “Yarını düşünme. ‘Ruh’ yalnızca ten midir? ‘Beden’ yalnızca giysi midir?” sözleri çok hoştur. Bir Yunanlı son cümleyi söylemiş olabilirdi. Yunanlılara özgü duygularla dolu bir cümle. Ama her ikisini birden söyleyerek hayatı bize mükemmel biçimde özetleyen, ancak Hazreti İsa olabilirdi.

Hazreti İsa’nın ahlakı, tam olması gerektiği gibi, merhametten oluşur. Hayattaki tek cümlesi, “Günahları bağışlandı, çünkü o çok sevdi” olsaydı bile, bu cümleyi söylemiş olmak için, ölmeye değerdi. Hazreti İsa’nın adaleti, tam olması gerektiği gibi, şiirsel adalettir. Dilenci, mutsuz yaşadığı için cennete gider. Cennete gönderilmesi için daha iyi bir neden düşünemiyorum. Akşam serinliğinde bağda bir saat çalışanlar, bütün gün güneşin altında aynı işte didinenler kadar ödüllendirilir. Niçin ödüllendirilmesinler? Herhalde kimse bir şey hak etmiyordu. Belki de onlar farklı insanlardı. Hazreti İsa’nın, insanı nesne yerine koyan, dolayısıyla da sanki kimse kimseye, hatta hiçbir nesne bir başkasına benzeyebilirmiş gibi, herkese eşit davranan sıkıcı, cansız, mekanik sistemlere tahammülü yoktu. Hazreti İsa için kural yoktu; yalnızca istisnalar vardı.

Romantik sanatın temel dayanağı olan şey, onun için gerçek hayatın temeliydi. Başka bir temel tanımıyordu. Kendisine günah işlerken yakaladıkları bir kadını getirip kadınla ilgili yasada yazılı kararı göstererek ne yapılacağını sorduklarında, Hazreti İsa onları duymamış gibi parmağıyla yere yazılar yazmış, sonra ısrarla üstelediklerinde başını kaldırıp, “Aranızda

hiç günah işlememiş olan, kadına ilk taşı atsın," demişti. Bunu söylemiş olmak için, yaşamaya değerdi.

Bütün şair ruhlular gibi, Hazreti İsa da cahilleri severdi. Cahil kişinin ruhunda her zaman büyük bir fikre yer olduğunu bilirdi. Ama aptal insanlara, özellikle de eğitimle aptallaşmış olanlara tahammülü yoktu; tekini bile anlayamadıkları düşüncelerle dolu, özellikle de çağımızda çok rastlanan bu insan tipini Hazreti İsa, "Tanrı'nın Krallığı"nın kapısını açabilecek bilgi anahtarına sahip olup da kendisi kullanamayan, başkalarının da kullanmasına izin vermeyen insan, diye tanımlayarak özetlemiştir. Hazreti İsa'nın esas savaşımı, Filistilere karşıydı. Aydınlığın tüm çocukları da bu savaşımı sürdürmelidirler. Filistilik, Hazreti İsa'nın yaşadığı çağ ve toplumda zamanın ruhuydu. Hazreti İsa'nın dönemindeki Kudüslü Yahudi, düşüncelere ulaşamaması, donuk saygıdeğerliği, can sıkıcı ortodoksluğu, bayağı başarıya tapınışı, yaşamın kaba maddesel yanına tümüyle kendini kaptırması ve kendine gülünç derecede önem vermesiyle, günümüzün İngiliz Filistisinin tam karşılığıydı. Hazreti İsa, saygınlığın "mermer lahit"leriyle alay etti, bu deyişi sonsuza dek dile yerleştirdi. Dünyasal başarıyı kesinlikle nefret edilecek bir şey olarak ele aldı. Ona hiç değer vermedi. Zenginliğe, insan için bir yük gözüyle baktı. Yaşamın herhangi bir düşünce ya da ahlak sistemine feda edilmesine kesinlikle karşıydı. Biçim ve törenlerin insan için yaratıldığına, insanın biçim ve törenler için yaratılmadığına dikkati çekti. Cumartesileri kutsal dinlenme günü kabul etmeyi, hiçe sayılacak şeylere en iyi örnek diye gösterdi. Orta sınıf anlayışının pek düşkün olduğu soğuk hayırseverlikleri, gösterişli yardımları, sıkıcı biçimciliği acımasız bir küçümsemeyle teşhir etti. Bizim için ortodoksluk denilen şey, kolay, aptalca bir kabullenmedir; oysa onlar için, onların elinde, korkunç, felce uğratan bir baskıydı. Hazreti İsa bunu yıkıp geçti. Yalnızca ruhun bir değer taşıdığını gösterdi. Onlara sürekli olarak Hazreti Musa'nın *Beş Kitabı*'yla *Kâhinler Kitabı*'nı okudukları halde, her ikisinin anlamı hakkında da en ufak bir fikirleri olmadığını göstermekten büyük zevk alırdı. Naneyi, sedefotunu böler gibi her günü önceden belirlenmiş sabit, rutin görevlere ayırmalarına karşı çıkarak, tümüyle anlık yaşamanın müthiş önemini vaaz ederdi.

Günahlarından kurtardığı insanlar, yalnızca yaşamlarındaki güzel anlar uğruna kurtarılmışlardır. Mecdelli Meryem, Hazreti İsa'yı gördüğünde, yedi âşığından birinin kendisine verdiği değerli kaymaktaşından vazoyu kırar,

güzel kokulu esansları Hazreti İsa'nın yorgun, tozlu ayaklarına boşaltır ve bu bir an uğruna, ebediyen "Cennet gülü"nün kar beyazı büklümleri arasında Rut ve Beatrice'in yanında yer alır. Hazreti İsa'nın küçük bir uyarı anlamında bize söylediği tek şey, "her" ânın güzel olması gerektiği, ruhun "her zaman damat"ın gelişine hazır olması, "her" zaman "sevgili"nin sesini beklemesi gerektiğidir. Filistilik insan yapısının hayal gücüyle aydınlatılmamış yanıdır; Hazreti İsa, yaşamın tüm güzel etkilerini "ışık" biçimleri olarak görür; hayal gücünün kendisi dünya ışığıdır, τὸ φως του κοσμου; dünyayı yaratan odur ama dünya onu anlayamaz; çünkü hayal gücü "sevgi"nin dışavurumudur ve bir insanı öbüründen ayıran, sevgi ve sevme yeteneğidir.

Ama Hazreti İsa'nın en romantik, yani en gerçek olduğu anlar, "günahkârlar"a değindiği anlardır. Dünya, azizleri her zaman, Tanrı'nın mükemmelliğine mümkün olduğunca yaklaştıkları için sevmişti. Hazreti İsa, tanrısal bir içgüdüyle, günahkârları, her zaman, insanın mükemmelliğine mümkün olduğunca yaklaştıkları için sevmiştir sanki. Onun en büyük arzusu ne insanları değiştirmek ne de acıyı ortadan kaldırmaktı. İlginç bir hırsızı sıkıcı, dürüst bir adama dönüştürmek değildi amacı. Mahkûmlara Yardım Derneği'ni ve bu tür öteki çağdaş hareketleri görse pek ciddiye almazdı. Bir meyhanecinin ikiyüzlü bir Ferisi'ye dönüşmesi ona hiç de büyük bir başarı gibi gelmezdi. Ne var ki o, dünyanın henüz anlayamadığı bir biçimde, günahı ve acı çekmeyi, kendi başlarına güzel, kutsal şeyler olarak, mükemmellik biçimleri olarak algılamıştı. Bu, çok tehlikeli bir düşünce gibi geliyor kulağa. Gerçekten de öyle. Tüm yüce fikirler tehlikelidir. Hazreti İsa'nın inancının bu olduğu konusunda kuşkuya yer yoktur. Gerçek inancın bu olduğundan da ben kuşku duymuyorum.

Tabii ki günahkâr pişman olmalıdır. Peki neden? Çünkü ne yaptığını ancak böylelikle anlayabilir. Pişmanlık ânı başlangıç ânıdır. Hatta daha da fazlasıdır. İnsanın geçmişini değiştirmesini sağlar. Yunanlılar bunun olanaksız olduğunu düşünürlerdi. Birer vecize olan aforizmalarında, "Tanrılar bile geçmişi değiştiremez," derlerdi. Hazreti İsa en sıradan günahkârın bile bunu yapabileceğini gösterdi. Yapabileceği tek şeyin bu olduğunu gösterdi. Kendisine sorulsa eminim Hazreti İsa şöyle derdi: Mirasyedi diz çöküp ağladığı anda, servetini fahişelere yedirmiş, sonra da domuz besleyip domuzların yediği mısır yapraklarında gözü kalmış olmasını, yaşamının güzel ve kutsal olaylarına dönüştürmüş olur. Çoğu

insan için kavranması zor bir düşüncedir bu. Sanırım anlamak için hapse girmek gerekiyor. Eğer öyleyse hapse girmeye değebilir.

Hazreti İsa'nın son derece kendine özgü bir yanı var. Tabii ki, şafak sökmeden önce sahte şafaklar olduğu gibi, akıllı çiğdemi kandırıp zamanından önce altınını savurtacak, aptal bir kuşa, dişisini çıplak dallara yuva kurması için çağırtacak kadar parlak bir güneşle ışıldayan kış günleri olduğu gibi, Hazreti İsa'dan önce de Hıristiyanlar vardı. Bunun için minnettar olmalıyız. Ne yazık ki, Hazreti İsa'dan sonra Hıristiyan çıkmamıştır. Tek istisna tanıyorum: Assisili Aziz Francesco. Ne var ki, Tanrı ona doğuştan bir şair ruhu vermişti, kendisi de oldukça genç yaşta mistik bir evlilik yaparak "yoksulluk"u kendine eş olarak seçmişti; bir şairin ruhuna ve bir dilencinin bedenine sahip olduğundan, mükemmele ulaşan yol, ona zor gelmedi. Hazreti İsa'yı anladı ve onun gibi oldu. Aziz Francesco'nun yaşamının gerçek *Imitatio Christi*[31] olduğunu öğrenmek için *Liber Conformitatum*'a[32] ihtiyacımız yok. Onun yaşamı öyle bir şiirdir ki, bu adı taşıyan kitap onunla karşılaştırıldığında düzyazıdır. Gerçekten de son tahlilde Hazreti İsa'nın en büyük cazibesi budur. Kendisi de tıpkı bir sanat eseri gibidir. Aslında insana hiçbir şey öğretmez ama onunla karşı karşıya gelince insan bir yere varır. Ve herkesin onunla karşı karşıya geleceği önceden belirlenmiştir. Herkes hayatında en az bir kez, Hazreti İsa'yla birlikte Emmaus'a[33] yürür.

Öteki konuya, sanat yaşamının davranışla ilişkisine gelince; bu konuyu seçmem, kuşkusuz sana tuhaf gelecektir. İnsanlar parmaklarıyla Reading Hapishanesi'ni gösterip, "İşte sanat yaşamı buraya getiriyor insanı," diyorlar. Daha kötü yerlere de götürebilirdi. Yaşama, mali tedbirlerin dikkatle hesaplanmasına dayanan kurnazca bir spekülasyon gözüyle bakan mekanik kişiler, her zaman nereye gittiklerini bilir ve oraya giderler. Zangoç olma isteğiyle hayata başlar ve hangi konuma yerleştirilirlerse yerleştirilsinler, "zangoç" olmayı ve daha öteye gitmemeyi başarırlar. Kendisinden ayrı biri, parlamento üyesi, başarılı bir bakkal, önemli bir avukat, bir yargıç ya da buna benzer sıkıcı bir şey olmayı isteyen adam mutlaka bunu başarır. Bu, onun cezasıdır. Maske sahibi olmak isteyenler maskelerini takmak zorundadırlar.

Ama yaşamın dinamik güçleri ve bu dinamik güçlerin beden bulduğu kişiler için, durum farklıdır. Tüm istekleri, kendilerini anlamaya yönelik

olanlar hiçbir zaman nereye gittiklerini bilmezler. Bilemezler. Sözcüğün bir anlamında, tabii ki Yunanlı kâhinin de dediği gibi insan kendini bilmelidir. Bilginin ilk aşaması budur. Ama "bilgelik"in ulaşabileceği en üst aşama, insan ruhunun bilinmez olduğunun kavranmasıdır. Son bilinmez, insanın kendisidir. İnsan güneşi teraziye koyup tarttıktan, ayı adım adım ölçtükten, yedi kat göğün yıldız yıldız haritasını çıkardıktan sonra bile, geriye kendisi kalır. Kendi ruhunun yörüngesini kim hesaplayabilir? Kiş'in oğlu babasının eşeklerini aramaya giderken bir azizin beyaz vaftiz giysileriyle taç giydirmek üzere kendisini beklediğini ve kendi ruhunun şimdiden bir "kralın ruhu" olduğunu bilmiyordu.

Yaşamının sonunda, "Evet, işte sanat yaşamı insanı buraya getirir," diyebileceğim nitelikte bir eser üretebilecek kadar yaşamayı umuyorum. Benim karşılaştığım en mükemmel iki hayat, Verlaine'in ve Prens Kropotkin'in hayatlarıdır; her ikisi de hapiste yıllar geçirmiş kişilerdir; biri Dante'den sonraki tek Hıristiyan şair, öbürü sanki Rusya'dan gelen o beyaz, güzel Hazreti İsa ruhuna sahip biri. Son yedi-sekiz aydır, neredeyse aralıksız olarak dış dünyadan bana ulaşan büyük dertler dizisine karşın, insanlar ve olaylar aracılığıyla bu hapishanede kendini gösteren ve bana sözcüklere sığmayacak kadar yardımcı olan yeni bir ruhla doğrudan ilişki halindeyim. Hapisteki ilk yılımda aciz bir umutsuzluk içinde dövünüp, "Ne son! Ne dehşetli bir son!" demekten başka şey yapmadım, yaptığımı anımsamıyorum; oysa şimdi kendi kendime, "Ne başlangıç! Ne harika bir başlangıç!" demeye çalışıyor, kendime işkence etmediğim bazı zamanlarda gerçekten, içtenlikle söylüyorum da. Gerçekten harika bir başlangıç olabilir. Harika bir başlangıca dönüşebilir. Öyle olursa buradaki herkesin yaşamını değiştirmiş olan yeni kişiliğe çok şey borçlu olacağım.

Nesnelerin kendileri pek önemli değildir, hatta –metafiziğe, bir kez olsun bize bir şey öğrettiği için teşekkür edelim– gerçek bir varlıkları yoktur. Önemli olan tek şey ruhtur. Ceza öyle bir biçimde verilebilir ki yara açmaz, aksine iyileştirir; tıpkı sadaka verirken ekmeğin verenin elinde taşa dönüşebileceği gibi. Ne kadar büyük bir değişiklik –o kurallarda değil, onlar katı bir yönetim tarafından saptanır, kuralları ifade biçimi olarak kullanan anlayışta– olduğunu anlaman için şunu söyleyebilirim ki, geçen mayıs ayında yaptığım başvuru kabul edilip salıverilseydim, buraya ve tüm görevlilerine karşı, yaşamımı zehirleyecek bir nefretle ayrılırdım hapisten. Bir yıl daha hapis yatmam gerekti ama "insanlık" hapiste, hepimizin yanı

başındaydı; şimdi salıverildiğimde buradaki hemen herkesten gördüğüm büyük iyilikleri her zaman hatırlayacak, cezam bittiği gün birçok kişiye teşekkür edecek, beni unutmamalarını rica edeceğim onlardan.

Hapishane sistemi kesinlikle ve baştan aşağı hatalı. Hapisten çıktığımda bu sistemi değiştirebilmek için her şeyi verebilirim. Uğraşmaya niyetliyim. Ama dünyada hiçbir şey, “insanlık” ruhunun, yani “sevgi” ruhunun, “kiliselerde” olmayan Hazreti İsa’nın ruhunun, düzeltemese de hiç olmazsa çok fazla yürek acısı çekmeden katlanılabilecek hale getiremeyeceği kadar hatalı değildir. Tüm bunların yanı sıra, Assisili Aziz Francesco’nun deyişiyle “erkek kardeşim rüzgâr” ve “kız kardeşim yağmur” dan tut da, büyük kentlerin vitrinleri ve güneş batışlarına kadar birçok güzelliğin dışarıda beni beklediğini biliyorum. Elimden hâlâ alınmamış şeylerin listesini yapmaya kalksam, hiç durabilir miyim bilmem; Tanrı dünyayı herkes kadar benim için de yarattı. Belki de dışarı çıktığımda, eskisinden fazla bir şeye sahip olabilirim. Benim gözümde “ahlakta reform”un, “teolojide reform” kadar anlamsız ve bayağı olduğunu söylememe gerek yok. Ne var ki, daha iyi bir insan olmaya niyetlenmek, bilime aykırı bir saçmalıksa da, “daha derin” bir insan haline gelmek, acı çekenlerin ayrıcalığıdır. İşte ben de öyle olduğuma inanıyorum. Kendin karar ver.

Hapisten çıktıktan sonra dostlarımdan biri bir şölen düzenleyip beni davet etmese hiç aldırmam. Kendi başıma son derece mutlu olabilirim. Özgürlüğe, kitaplara, çiçeklere ve aya sahip olan kim mutsuz olabilir ki? Ayrıca, şölenler artık bana göre değil. O kadar çok şölen verdim ki artık şölenler beni ilgilendirmiyor. Yaşamın bu yanı benim için bitti, ne mutlu bana, demeliyim herhalde. Ama hapisten çıktıktan sonra dostlarımdan biri bir derdi olup da benim derdini paylaşmama izin vermese çok üzülürüm. Matem evinin kapılarını yüzüme kapasa paylaşmaya hakkım olan şeyi paylaşabilmek için tekrar tekrar gidip yalvarırım. Beni kendisiyle birlikte ağlamaya layık görmese bunu en büyük utanç, beni küçük düşürmenin en korkunç biçimi kabul ederim. Ama böyle bir şey olamaz. Kederi paylaşmaya hakkım var; dünyanın güzelliğini seyredip kederini paylaşabilen ve her ikisindeki mucizeyi biraz anlayabilen kişi ise tanrısal şeylerle doğrudan ilişki halindedir ve Tanrı’nın sırrına mümkün olduğunca yaklaşmıştır.

Belki de, hayatım gibi sanatım da, tutku bütünlüğünü ve dürtülerde dolaysızlığı belirten, daha derin bir tını kazanacak. “Çağdaş sanat”ın gerçek amacı genişlik değil, derinliktir. Artık “sanat” kurala uygun örneklerle ilgilenmiyor. Artık işimiz istisnalarla. Söylememe bile gerek yok, acılarımı, aldıkları biçimlerden hiçbirine sokamam. Sanat ancak “taklit”in bittiği yerde başlar. Ama sanatıma bir şey katılmalı, belki söz uyumu daha zengin, belki daha ahenkli, belki daha ilginç renk etkisi taşıyan, belki daha yalın bir mimari yapıda ama mutlaka estetik nitelikte bir şey. Marsyas’ın Dante’nin en korkunç, en Tacitus’vari deyişlerinden birini kullanacak olursak, *della vagina della membre sue* – “kılıcı kınından çıkarır gibi derileri yüzüldüğünde”, Yunanlıların deyişiyle şarkısı kalmamıştı. Apollon galip gelmişti. Lir kavalı yenmişti. Ama belki Yunanlılar yanılıyordu. “Çağdaş sanat”ta Marsyas’ın çığlığını sık sık duyuyorum. Bu çığlık Baudelaire’de acı, Lamartine’de tatlı ve sitemkâr, Verlaine’de mistik. Chopin’in müziğinin aksak çözülümlerinde de var. Burne-Jones’un kadınlarının tekrar tekrar karşımıza çıkan yüzlerini bürüyen hoşnutsuzlukta da aynı çığlık var. “The Song of Callicles” şiirinde “tatlı, kandırıcı lirin zaferi”ni, “ünlü son zaferi” öylesine pırıl pırıl bir lirik güzellikle anlatan Matthew Arnold’da bile, dizelerini kuşatan kuşku ve umutsuzluk fısıltısında, bu çığlık azımsanmayacak boyuttadır. Arnold’ın acısını, ne Goethe ne de Wordsworth, ikisini de izlediği halde dindirememiştir; *Thyrsis*’in[34] yasını tutmak, “Bilgin Çingene”yi anlatmak istediğinde, şarkısını söylemek için kavalını eline almak zorundadır. Ama Frigyalı Faunus[35] sessiz kalmış olsa da, ben sessiz kalamam. Benim için ifade tıpkı hapishane duvarının üzerinden görünen, rüzgârda kıpırdanıp duran siyah ağaç dalları için yaprak ve tomurcuklar gibi, vazgeçilmezdir. Şu anda sanatımla dünya arasında derin bir uçurum var; ama “sanat”la benim aramda hiçbir engel yok. Hiç değilse olmadığını umuyorum.

Her birimize uygun görülen yazgı ayrıdır. Senin payına özgürlük, zevk, eğlence, rahat bir hayat düştü; sen buna layık değilsin. Benim payıma rezalet, uzun bir mahkûmiyet, sefalet, yıkım, yüz karası düştü, ben de buna layık değilim ... hiç değilse şimdilik. Anımsıyorum, gerçek bir “trajedi”ye, mor bir örtüye bürünmüş, soylu bir hüzün maskesi takmış olduğu sürece katlanabileceğimi ama çağdaşlığın en korkunç tarafının, “trajedi”yi “komedi” kılığına sokması olduğunu, bu yüzden büyük gerçeklerin sıradan,

abes ya da üsluptan yoksun göründüğünü söylerdim. Çağdaşlık hakkında söylediğim doğru. Herhalde yaşanan hayat açısından hep doğruydu. Tüm şehitlerin, dışarıdan bakıldığında bayağı göründüğü söylenir. On dokuzuncu yüzyıl da genel kurala bir istisna oluşturmaz.

Trajedime ilişkin her şey korkunç, bayağı, itici ve üsluptan yoksun oldu. Giysilerimiz bile bizi soytarıya çeviriyor. Biz kederin maskaralarıyız. Kalbi kırık palyaçolarız. Özel olarak güldürmek için tasarlanmışız. 13 Kasım 1895 günü Londra'dan buraya getirildim. O gün saat ikiden iki buçuğa kadar mahkûm giysileri içinde, ellerim kelepçeli, gelen geçen baksın diye Clapham Junction İstasyonu'nun ana platformunda dikilmek zorunda bırakıldım. Hastane koğuşundan hiç habersiz alınıp götürülmüştüm. Olabilecek en gülünç nesneydim. İnsanlar beni gördüğünde gülüyorlardı. Her gelen tren, seyirci kalabalığını biraz daha artırıyordu. Onlar için daha büyük eğlence olamazdı. Tabii kim olduğumu bilmeden önce. Kim olduğum söylendiği an daha da çok gülüyorlardı. Yarım saat boyunca, kurşuni kasım yağmurunun altında, çevremde alay eden bir kalabalıkla orada ayakta durdum. Başıma gelen bu olaydan sonra bir yıl boyunca her gün aynı saatte ve aynı süre boyunca ağladım. Bu, herhalde sana göründüğü kadar trajik bir şey değil. Hapistekiler için gözyaşı günlük bir olaydır. İnsanın hapiste ağlamadığı gün, kalbinin mutlu olduğu değil, kaskatı olduğu gündür.

Artık gerçekten, kendimden çok, bana gülenler için üzülüyorum. Kuşkusuz beni gördüklerinde bir kaidenin üzerinde değildim. *Pillory*'deydim[36]. Ama yalnızca kaidedeki insanlarla ilgilenen kişinin hayal gücü pek kıttır. Kaide, son derece gerçekdışı bir şey olabilir. Oysa teşhir yeri korkunç bir gerçekliktir. Kederi daha iyi yorumlayabilmeleri gerekirdi. Kederin ardında hep keder vardır demiştim. Kederin ardında hep bir ruh vardır demek daha bilgece olurdu. Istırap içindeki bir ruhla alay etmek ise korkunç bir şeydir. Bunu yapanların yaşamı güzellikten uzaktır. Dünyanın tuhaf biçimde basit ekonomisinde, insanlar ancak verdikleri kadarını alırlar; olayların dış görünüşünden öteye geçecek ve acıma hissedecek hayal gücü olmayanlara ise küçümseme dışında nasıl bir acıma gösterilebilir?

Buraya nasıl getirildiğimi sana anlatmamın tek nedeni, cezamdan acı ve umutsuzluk dışında bir şeyler çıkarmanın benim için ne kadar zor olduğunu anlamanı istememdir. Ama bir şeyler çıkarmak zorundayım; ara

sıra boyun eğdiğim, her şeyi kabullendiğim anlar oluyor. Tüm bahar bir tek tomurcukta gizli olabilir. Tarlakuşunun toprağa yakın yuvası birçok gül kırmızısı şafağın müjdecisi olacak sevinci barındırabilir; belki hayatta hâlâ payıma düşen güzellikler, bir boyun eğiş, alçalma ve utanç ânında gizlidir. Ne olursa olsun, kendi gelişim çizgimde ilerlemeyi sürdürebilir, başıma gelenlerin hepsini kabullenerek onlara layık olabilirim. İnsanlar bana aşırı bireyci olduğumu söylerlerdi. Şu anda her zamankinden çok daha bireyci olmak zorundayım. Kendimden her zamankinden çok daha fazla şey çıkarmalı, dünyadan ise her zamankinden çok daha az şey istemeliyim. Mahvıma neden olan şey, aslında hayatımda bireyciliğin aşırı yer tutması değil, çok az yer tutmasıydı. Yaşamımın tek alçakça, affedilmez ve her zaman küçümsenecek davranışı, babana karşı “toplum”dan yardım ve destek isteyişim, bu konudaki baskılara boyun eğişimdir. Herhangi biriyle ilişkili olarak böyle bir girişim, bireycilik açısından yeterince kötü olurdu zaten ama bu tür, bu yapıda birine karşı yardım istemenin ne gibi bir özrü olabilir?

Tabii ki ben “toplum” güçlerini harekete geçirdiğim anda “toplum” bana dönüp dedi ki: “Bütün bu süre boyunca benim yasalarıma meydan okuyarak mı yaşadın; şimdi de seni korumaları için o yasalara mı sığınıyorsun? Yasalar sonuna kadar işletilecek. Yardım istediğin yasalara boyun eğeceksin.” Sonuç: Hapisteyim. Polis mahkemesinde başlayan üç duruşmam boyunca babanın, halkın dikkatini çekmek umuduyla –sanki o seyis yürüyüşünü ve giysilerini, parantez bacakları, seğiren elleri, sarkık alt dudağı, hayvansı ebleh gülüşü fark etmemek ya da unutmak mümkünmüş gibi– bir içeri bir dışarı koşuşturuşunu gördüğümde, durumumun aşağılık gülünçlüğünü şiddetle hissederdim. Duruşma salonunda olmadığı ya da göremediğim bir yerde olduğu zamanlarda bile, varlığını hissederdim; bazen sanki o koca mahkeme salonunun boş, kasvetli duvarlarında, hatta havada, o maymunsu yüzün sayısız maskesi asılıymış gibi gelirdi bana. Kuşkusuz hiç kimse benim kadar şerefsizce düşmemiş, şerefsiz yollardan lekelenmemiştir. *Dorian Gray’in Portresi*’nin bir yerinde, “İnsan düşmanlarını seçerken ne kadar dikkat etse azdır,” demiştim. Bunu yazarken, bir parya tarafından parya durumuna düşürüleceğim hiç aklımdan geçmemişti.

Toplumdan yardım istemem konusundaki bu ısrar, bu zorlama, senden ve sana boyun eğdiğim için kendimden bu kadar nefret etmemin başlıca

nedenlerinden biri. Beni bir sanatçı olarak takdir etmemen kolayca affedilirdi. Yaradılış sorunuydu. Elinde olan bir şey değildi. Ama beni bir “bireyci” olarak takdir edebilirdin. Bunun için “kültür”e gerek yoktu. Ama takdir etmedin, Filistiliğe karşı tam bir karşı çıkış olan ve bazı bakımlardan Filistiliği tümüyle yıkan bir yaşama, Filistilik unsurunu soktun. Hayatta Filistilik unsuru, “sanat”ı anlayamamak değildir. Balıkçılar, çobanlar, çiftçi yamakları, köylüler ve buna benzer canayakın insanlar, “sanat”tan hiç anlamazlar ama çok iyi kalpli kimselerdir. Toplumun, ağır, hantal, kör mekanik güçlerini ayakta tutan ve destekleyen, bir kişide ya da harekette dinamik güçle karşılaştığında onu fark edemeyen kişi, Filistidir.

İnsanlar, kötülüğü temsil eden kişilere yemek davetleri vermemi ve onların arkadaşlığından zevk almamı dehşetle karşıladı. Ama hayatta bir sanatçı olarak benim yaklaştığım açıdan bakıldığında, bu kötülükler son derece düşündürücü ve güdüleyiciydi. Panterlerle eğlenmek gibiydi. Heyecanın yarısı, tehlikesinden geliyordu. Kobrasını renkli örtülerinden ya da saz sepetinden çıkartıp bir emriyle boyun derisini germesini, deredeki bir bitki gibi, sakin sakin havada iki yana sallanmasını sağlayan yılan oynatıcısı gibi hissederdim kendimi. Onlar benim için yaldızlı yılanların arasında en parlak olanlarıydı. Zehirleri mükemmelliklerinin bir parçasıydı. Senin bir işaretinle ve babanın hizmetinde bana saldıracaklarını bilmiyordum. Onları tanımış olmaktan hiç utanç duymuyorum. Onlar son derece ilginçti. Asıl utandığım, beni içine soktuğun korkunç Filisti ortam. Benim sanatçı olarak işim Ariel’leydi.[37] Sen beni Caliban’la[38] dövüşmeye zorladın. *Salomé*, *A Florentine Tragedy* e *La Sainte Courtisane* gibi güzel renkli, müzikal şeyler yapacağıma, babana uzun avukat mektupları göndermek, her zaman karşı çıktığım şeylerden yardım istemek zorunda kaldım. Clibborn ve Atkins, hayata karşı giriştikleri rezil savaşta harikaydılar. Onları ağırlamak afallatıcı bir maceraydı. Dumas (Baba), Cellini, Goya, Edgar Allan Poe ya da Baudelaire de aynı şeyi yapardı. Benim için iğrenç olan, seninle birlikte Avukat Humphreys’in bürosuna yaptığımız bitmez tükenmez ziyaretlerin, sıkıcı bir odanın çiy sarı ışığında ikimizin ciddi ifadelerle kel bir adama ciddi yalanlar söyleyişimizin, sonunda benim sıkıntıdan inleyip esneyişimin anısıdır. Seninle iki yıllık dostluğun sonunda işte “orada”, Filistiler ülkesinin göbeğinde, güzel, zekice, olağanüstü ve cesur olan her şeyden uzakta buldum kendimi. Sonunda senin adına, davranışta “saygınlık”,

hayatta “püritenlik” ve sanatta “ahlakçılık” örneği olarak sahneye çıkmak zorunda kaldım. *Voilà ou mènent les mauvais chemins!*[39]

Benim tuhafıma giden, babanın temel özelliklerini taklit etmeye çalışmandı. Baban senin için bir uyarı olmalıyken niçin örnek oldu, anlamıyorum; yalnızca, iki kişi arasında nefret varsa mutlaka bir tür bağ, bir tür kardeşlik de olduğunu biliyorum. Sanırım benzerlerin birbirini itmesi gibi tuhaf bir kurala uygun biçimde birbirinizden nefret ediyordunuz, birçok konuda çok farklı olduğunuzdan ötürü değil de, bazı konularda çok benzer olduğunuz için. 1893 Haziranı’nda diplomanı almadan, aslında pek büyük olmayan ama babanın gelir düzeyindeki biri için yabana atılamayacak borçlarla Oxford’dan ayrıldığında, baban sana çok bayağı, saldırgan ve hakaret dolu bir mektup yazdı. Yanıt olarak senin yazdığın mektup ise her açıdan daha kötü ve kuşkusuz daha haksızdı, bu nedenle de yazdığın yanıtla müthiş gururlanıyordun. Bana en gururlu halinle, babanı “kendi sanatında” alt edebileceğini söyleyişini çok iyi hatırlıyorum. Doğru da! Ama ne sanat! Ne rekabet! Baban, yanında kaldığı kuzeninin evinden ayrılıp yakındaki bir otelden adama küfür dolu mektuplar yazdı diye gülüp alay ederdin. Sen de bunun aynısını bana yapardın sürekli olarak. Benimle birlikte bir restoranda öğle yemeği yer, yemek sırasında ya surat asar ya olay çıkarır, sonra da White’s Club’a gidip oradan son derece bayağı bir mektup yazardın bana. Seninle baban arasındaki tek fark şuydu: Sen mektubunu özel bir haberciyle bana ulaştırdıktan birkaç saat sonra büromda boy gösterir, özür dilemek bir yana, Savoy’da akşam yemeğini ısmarlayıp ısmarlamadığımı, ısmarlamadımsa niçin ısmarlamadığımı sorardın. Bazen geldiğinde hakaret dolu mektubunu henüz okumamış olurdum. Bir keresinde anımsıyorum, birini hiç görmediğim iki arkadaşını Café Royal’de öğle yemeğine davet etmemi istemiştin. İsteğini yerine getirdim, hatta özel rican üzerine, özellikle şaşaalı bir yemek hazırlamaları için önceden sipariş verdim. Anımsıyorum şef çağrılmış ve şaraplar konusunda ayrıntılı talimat verilmişti. Sen ise kendin geleceğine, seni yarım saat bekledikten sonra elime geçecek biçimde kafeye hakaretlerle dolu bir mektup gönderdin. İlk satırı okudum, niteliğini anladım ve mektubu cebime sokup arkadaşlarına, birden hastalandığını, mektubun geri kalanında da hastalık belirtilerini saydığını söyledim. Aslında mektubu Tite Caddesi’nde akşam yemeği için giyinirken okudum ancak. Ben bu mektubun çamurunun ortasında, nasıl

olup da bir saralının ağzındaki köpüğe benzer mektuplar yazdığına sonsuz bir hüzünle hayret ederken uşağım içeriye girip senin holde olduğunu ve beş dakikalığına benimle görüşmek için korkuyla beklediğini haber verdi. Hemen yukarıya gelmen için haber gönderdim. Kabul etmek gerekir ki, çok korkmuş görünüyordun, solgundun; Lumley'den bir adamın, avukatın, seni Cadogan Place'te aradığını duymuştun, Oxford felaketinin ya da yeni bir tehlikenin tehdidi altında bana akıl danışmaya, yardım istemeye gelmiştin. Seni avuttum, herhalde bir fatura içindir dedim (gerçekten de öyleydi), seni yemeğe alıkoydum, geceyi bende geçirmene izin verdim. Korkunç mektubunla ilgili tek söz söylemedin, ben de sözünü etmedim. Yalnızca şanssız bir yaradılışın şanssız bir belirtisi olarak gördüm olayı. Konuya hiç değinilmedi. Bana saat 14.30' da iğrenç bir mektup yazıp aynı gün 19.15'te yardım ve avuntu için yine bana koşmak, senin yaşamında son derece olağan bir şeydi. Bu tür alışkanlıklarında, başkalarında da olduğu gibi, babanı fersah fersah geçtin. Sana yazdığı çirkin mektuplar mahkemede yüksek sesle okunduğunda, baban doğal olarak utandı, ağlar gibi yaptı. Kendi avukatı senin ona yazdığın mektupları okusaydı, herkes daha çok dehşete düşer, daha çok iğrenirdi. Onu "kendi sanatında" yalnızca üslup açısından alt etmekle kalmadın, saldırı biçimi konusunda da epeyce geride bıraktın. Açık telgraf ve kartpostaldan bile yararlandın. Bence bu tür baş ağrıtma yöntemlerini, Alfred Wood gibi tek geçim kaynağı bu olan kişilere bırakabilirdin. Sence de öyle değil mi? O ve onun sınıfındakiler için bir meslek olan şey, senin için bir zevkti, hem de çok kötü bir zevk. Korkunç hakaret mektupları yazma alışkanlığını, benim bu mektuplar yüzünden ve onlar aracılığıyla tüm başıma gelenlerden sonra da bırakmadın. Buna hâlâ marifet gözüyle bakıyor ve dostlarıma, Robert Sherard ve öbürleri gibi, hapisteyken iyiliklerini benden esirgemeyenlere mektup yazmaya devam ediyorsun. Senin için utanç verici bir durum. *Mercure de France*'ta, ekinde mektuplar olsun olmasın, bana ilişkin herhangi bir yazı yayımlamanı istemediğimi Robert Sherard'a bildirdiğimde, bu konuda fikrimi aldığı ve istemeyerek bana daha fazla acı vermekten seni kurtardığı için Robert'a minnettar olmalıydın. Unutma ki bir İngiliz gazetesinde, "düşmüş bir adam" konusunda "tarafsızlık"la ilişkili, Filistilik kokan, koruyucu bir yazı yayımlanabilir. İngiliz gazeteciliğinin sanatçılara ilişkin tutumu konusunda eski gelenekleri sürdüren bir yazı olur bu. Ama Fransa'da bu ifade tarzı beni alay, seni de horgörü konusu yapardı. Amacını, ifadesini, yaklaşımını

vs. bilmeden, herhangi bir yazının yayımlanmasına izin veremezdim. Sanatta iyi niyetin hiçbir değeri yoktur. Kötü sanatın tüm örnekleri iyi niyetin sonucudur.

Bana ilişkin yazıların yayımlanması, şiirlerinin ithafı, mektup ve armağanlarımın verilmesi gibi beni ilgilendiren konularda, benim istek ve duygularım doğrultusunda hareket edilmesine çalıştığı için, sert, kırıcı mektuplar yazdığın tek dostum Robert Sherard değildi. Başka dostlarımı da rahatsız ettin, etmeye çalıştın.

Dehşetli mahkûmiyetim sırasında, yani son iki yıldır, bir dost olarak sana güvenmiş olsaydım, ne kadar korkunç bir konumda olacaktım, düşünebiliyor musun? Bunu düşündüğün oluyor mu hiç? Kayıtsız şartsız bir iyilik ve sınırsız bir bağlılıkla, neşe ve sevinç dolu bir vericilikle karanlık günlerimi aydınlatanlara, tekrar tekrar ziyaretime gelip olağanüstü güzel ve içten mektuplar yazanlara, işlerimi yoluna koyup hapisten sonraki yaşamımı düzenleyenlere, kınanma, iğnelenme, hatta açıkça alaya alınıp hakarete uğrama pahasına da olsa bana arka çıkanlara minnet duyduğun oluyor mu hiç? Bana senden başka dostlar verdiği için her gün Tanrı'ya şükrediyorum. Her şeyi onlara borçluyum. Hücremdeki kitapların parasını bile, Robbie harçlığından ödedi. Serbest bırakıldığımda üzerime giyeceğim giysiler de aynı kaynaktan gelecek. Sevgi ve şefkatle verilen bir şeyi almaktan utanmıyorum. Gurur duyuyorum. Ama More Adey, Robbie, Robert Sherard, Frank Harris, Arthur Clifton gibi dostlarımın verdikleri avuntu, gösterdikleri şefkat, yakınlık ve yardımla benim gözümde ne kadar değerli olduklarını düşündüğün oluyor mu? Hiç sanmıyorum. Oysa birazcık hayal gücün olsaydı bilirdin ki, hapisteki yaşamım boyunca bana iyi davranan kişilerin tek tek her biri, görevi olmadığı halde günaydın ya da iyi akşamlar diyen gardiyan bile, korkunç bir zihinsel tükenmişlik içinde İflas Mahkemesi'ne gidiş gelişlerimde kendi bildiklerince, basitçe, kabaca da olsa beni avutmaya çalışan polisler bile, Wandsworth'ün avlusunda bir aşağı bir yukarı yürürken beni tanıyıp uzun ve zorunlu suskunluğun sonucu olan boğuk hapishane sesiyle, "Senin için üzüldüm; sizin gibilerin durumu bizden daha zor," diye fısıldayan zavallı hırsız bile, diz çöküp pabuçlarındaki çamuru temizlemekten gurur duyman gereken kişilerdir.

Ailenle karşılaşmanın benim için ne korkunç bir trajedi olduğunu anlayacak kadar hayal gücün var mı? Önemli bir konumu, ünlü bir adı, kaybedecek değerli herhangi bir şeyi olan herhangi biri için ne büyük bir

trajediydi, anlayabiliyor musun? Gerçekten iyi bir insan olan Percy dışında, aile büyüklerinden, bir biçimde mahvıma katkıda bulunmayan bir kişi bile yok.

Annenden biraz sitemle söz ettim sana, bu mektubu ona göstermeni öğütlerim; her şeyden önce senin iyiliğin için. Oğullarından birine karşı böyle bir suçlamayı okumak ona acı veriyorsa entelektüel anlamda Elizabeth Barrett Browning'in, tarihsel açıdan Madam Roland'ın yanında yer alan "benim" annemin, dehası ve sanatıyla o kadar gurur duyduğu, hep seçkin bir ismi layığıyla sürdürecek bir evlat gözüyle baktığı oğlu iki yıl hapse mahkûm edildiği için kalbi kırık öldüğünü hatırlasın. Annenin mahvıma ne biçimde katkıda bulunduğunu soracaksın. Söyleyeyim: Tıpkı senin, tüm ahlakdışı sorumluluklarını benim üzerime yıkmaya çalıştığın gibi, annen de sana ilişkin tüm ahlaki sorumluluklarını benim üzerime yıkmaya çalıştı. Bir anneye yaraşır biçimde, senin hayatın konusunda doğrudan seninle konuşacağına, her zaman bana yazdı ve korkarak, içtenlikle, yazdığını sana söylememem için yalvardı. Seninle annen arasında nasıl bir konuma yerleştirildiğimi şimdi anlıyorsun. Bu konum, seninle baban arasındaki konumum kadar sahte, abes ve trajikti. Ağustos 1892'de ve aynı yıl 8 Kasım'da, annenle senin hakkında iki uzun konuşmamız oldu. Her ikisinde de, niçin doğrudan seninle konuşmadığını kendisine sordum. Her ikisinde de aynı yanıtı verdi: "Korkuyorum; konuşmaya kalkınca öyle sinirleniyor ki." İlk defasında seni çok az tanıdığımdan, ne demek istediğini anlamamıştım. İkincisinde, seni o kadar iyi tanıyordum ki, ne demek istediğini çok iyi anladım. (Bu arada sen sarılığa yakalanmıştın, doktor seni bir haftalığına Bournemouth'a göndermiş, yalnız olmaktan nefret ettiğin için beni de yanında gitmeye teşvik etmişti.) Ama bir annenin en önemli görevi, oğluyla ciddi konuşmaktan korkmamaktır. Eğer annen Temmuz 1892'de, içinde olduğunu gördüğü kötü durum konusunda seninle ciddi bir konuşma yapıp ona açılmanı sağlasaydı, sonuç ikiniz için de çok daha iyi, çok daha mutluluk verici olurdu. Benimle el altından, gizli haberleşmesi hataydı. Annenin bana zarfın üzerinde "Özel" kaydıyla sayısız küçük not gönderip seni bu kadar sık yemeğe davet etmemem, sana para vermemem için yalvarmasının, her notu içtenlikle, "Alfred size yazdığımı kesinlikle bilmemeli," diye bitirmesinin ne yararı vardı? Bu tür bir yazışmadan nasıl bir hayır gelebilirdi? Sen hiç yemeğe davet edilmeyi bekledin mi? Asla. Bütün

yemeklerini zaten doğal olan buymuş gibi benimle yiyordun. Ben karşı çıktığımda yanıtın hep aynıydı: “Seninle yemezsem nerede yiyeceğim? Evde yiyecek değilim herhalde.” Buna verilecek yanıt yoktu. Benimle yemene kesinlikle izin vermediğim zamanlarda da, bir sersemlik yapmakla beni tehdit eder, mutlaka da yapardın. Annenin bana bu tür mektuplar göndermesinin sonucu, ahlaki sorumluluğun saçma ve zararlı biçimde benim omuzlarıma yüklenmesi oldu; başka ne olabilirdi ki? Annenin zaafının kendisi için, senin ve benim için yıkıcı sonuç verdiği çeşitli olaylardan daha fazla söz etmek istemiyorum; ama babanın iğrenç bir olay çıkarmak ve ciddi bir skandal yaratmak üzere evime geleceğini öğrendiğinde, ciddi bir bunalım tehlikesi olduğunu fark etmeli ve engel olmak için ciddi önlemler almalıydı, değil mi? Oysa annenin aklına gelen tek şey, tatlı dilli, mantıklı George Wyndham’ı bana gönderip bir teklifi iletmek oldu. Ne mi? Seni “yavaş yavaş terk etmem!” Sanki seni yavaş yavaş terk etmem mümkünmüş gibi! Dostluğumuzu bitirmek için akla gelebilecek her yolu denemiş, benim için sıkıcı, iğrenç ve yıkıcı hale gelmiş olan bu bağı kökünden koparmak umuduyla, İngiltere’den ayrılıp yurtdışında yanlış bir adres bırakacak kadar ileriye gitmiştim. Seni “yavaş yavaş terk etmem mümkün” müydü sence? Sence bu, babanı tatmin eder miydi? Etmezdi, biliyorsun. Babanın asıl istediği, dostluğumuzun kesilmesi değil, büyük bir skandaldı. Onun için uğraşıyordu. Yıllardır gazetelerde adı hiç geçmemişti. İngiliz halkının karşısına yepyeni bir kişilikle, şefkatli baba olarak çıkma fırsatı buldu. Mizah gücü harekete geçti. Seninle dostluğumu kesmem onun için korkunç bir hayal kırıklığı olurdu; ayrıntıları ve kaynağı ne kadar iğrenç olursa olsun, ikinci bir boşanma davasının önemsenmeyecek kötü ünü, onun için bir avuntu olmazdı. Çünkü onun istediği, popüler olmaktı; İngiliz kamuoyunun mevcut durumunda da, saflık örneği rolü oynamak, günün kahramanı olmanın en garantili yoluydu. Bu kamuoyuyla ilgili olarak, oyunlarımdan birinde, yılın yarısında Caliban’sa, öbür yarısında da Tartuffe’tür demiştim; iki kişiliği de benliğinde toplamış olan baban, böylece saldırgan ve en tipik biçimiyle Püritenliğin iyi bir temsilcisi oldu. Mümkün olsaydı bile, senin yavaş yavaş terk edilmenin hiçbir yararı olmazdı. Annenin yapması gereken tek şey, beni çağırıp seni ve ağabeyini de hazır bulundurarak, dostluğumuzun mutlaka bitmesi gerektiğini kesin bir dille söylemekti; sen de şimdi böyle düşünmüyor

musun? Ben onu içtenlikle desteklerdim; ben ve Drumlanrig[40] varken seninle konuşmaktan korkmasına da gerek yoktu. Ama annen öyle yapmadı. Sorumluluklarından korkuyordu; bu yüzden onları benim üzerime yıkmaya çalıştı. Oturup bana mektup yazdı tabii. Kısa bir mektuptu; davadan vazgeçmek konusunda bir uyarı niteliğindeki avukat mektubunu babana göndermemi rica ediyordu. Çok haklıydı. Avukatlara danışıp beni korumalarını istemem gülünçtü. Ama mektubunun yaratabileceği bütün etkiyi, her zamanki notuyla sıfıra indirdi: "Alfred size yazdığımı kesinlikle bilmemeli."

Hem sana hem de babana avukat mektupları göndermem düşüncesiyle büyülenmiştin. Fikir senindi. Annenin bu fikre kesinlikle karşı olduğunu sana söyleyemiyordum, çünkü bana yazdığı mektuplardan sana asla söz etmeyeceğime ilişkin kesin söz almıştı benden; ben de aptal gibi, verdiğim sözü tuttum. Doğrudan seninle konuşmamasının bir hata olduğunu anlamıyor musun? Benimle tüm o gizlice konuşmalarının, el altından yazışmalarının hatalı olduğunu anlamıyor musun? Kimse sorumluluklarını bir başkasına aktaramaz. Sonunda sorumluluk mutlaka gerçek sahibine geri döner. Senin hayatta tek düşüncen, bir felsefen olduğu söylenebilirse tek felsefen, her yaptığın şeyin bedelini mutlaka bir başkasına ödetmekti; bunu yalnızca mali anlamda söylemiyorum –o, yalnızca felsefenin günlük yaşamdaki pratik uygulamasıydı– sorumluluk aktarımını en geniş, en kapsamlı anlamıyla kullanıyorum. Bunu inancın haline getirdin. Sürdüğü kadarıyla çok başarılıydı. Beni dava açmaya zorladın, çünkü babanın kesinlikle sana ve hayatına saldırmayacağını, benim hem seni hem de yaşamını sonuna kadar savunacağımı ve önüme sürülecek her şeyi yükleneceğimi biliyordun. Çok haklıydın. Baban da, ben de, kuşkusuz ayrı ayrı dürtülerle, tam beklediğin biçimde davrandık. Ama her şeye karşın, nasıl olduysa kaçamadın aslında. Kısaca adlandırmamız gerekirse "Bebek Samuel kuramı", genel olarak dünyayı göz önünde bulundurduğumuzda pekâlâ geçerli. Londra'da epey küçümseniyor, Oxford'da biraz alaya alınıyor olabilir ama yalnızca bu iki yerde seni tanıyan birkaç kişi olduğu ve geçtiğin yerlerde iz bıraktığın için. Bu iki şehirdeki küçük bir çevre dışında, dünya seni, kötü, ahlaksız sanatçı tarafından yanlış yola sürüklenmek üzereyken tam zamanında iyi yürekli, sevecen babası tarafından kurtarılan mert bir delikanlı olarak görüyor. Bu imaj fena değil gibi. Ama biliyorsun

ki kaçamadın aslında. Aptal bir jüri üyesinin sorduğu ve tabii yargıç ve mahkeme tarafından küçümsenen aptal bir sorudan söz etmiyorum. Ona kimse aldırmadı. Belki temelde senden söz ediyorum. Kendine baktığında – günün birinde tutumun üzerine kafa yormak zorunda kalacaksın– olayların gelişimi seni tam anlamıyla tatmin etmeyecek, edemez. Belli etmesen de, kendini düşündüğünde epeyce utanıyor olmalısın. Arsız bir yüz, dünyaya karşı takınmak için çok iyi bir şey ama ara sıra yalnız kaldığında, seyircisizken salt nefes almak için bile olsa maskeyi çıkarman gerekiyordur herhalde. Yoksa boğulurdun.

Aynı biçimde annen de, zaman zaman, ciddi sorumluluklarını başkasına, taşıyacak yeterince yükü olan birine aktarmaya çalıştığına pişman oluyordur. O senin için hem anne, hem baba konumundaydı. Ama gerçekte annenin ya da babanın görevlerini yerine getirdi mi? Senin sinirliliğine, kabalığına ve çıkardığın olaylara ben sabırla katlandığıma göre o da katlanabilirdi. Karımı son gördüğümde –on dört ay geçti üzerinden– Cyril'e hem annelik, hem de babalık etmesi gerekeceğini söyledim. Annenin sana olan tutumunu, bu mektupta girdiğim ayrıntıda ama tabii çok daha ayrıntılı, her yönüyle anlattım kendisine. Annenin Tite Caddesi'ne gönderdiği, zarflarında "Özel" yazılı, karımın gülerek, herhalde bir sosyete romanı ya da ona benzer bir şey üzerine çalışıyorsunuz, dediği sayısız mektubun nedenini anlattım. Annenin seninle ilişkisi gibi bir ilişkiyi Cyril'le kurmaması için yalvardım ona. Cyril'i, bir masumun kanını akıtırsa önce ellerini temizlesin, sonra da ruhunu pişmanlık ya da kefaretle nasıl temizleyeceğini öğretsin diye annesine gelip yaptıklarını anlatacak biçimde yetiştirmesi gerektiğini söyledim karıma. Kendi çocuğu da olsa bir başkasının hayatının sorumluluğuyla yüz yüze gelmeye korkuyorsa yardımcı olması için bir koruyucu bulması gerektiğini söyledim. Bu dediğimi yaptığı için çok memnunum. Koruyucu olarak soylu, kültürlü ve sağlam kişilikli bir adam olan, kuzeni Adrian Hope'u seçti; kendisiyle sen de Tite Caddesi'nde bir kere karşılaşmıştın; onun sayesinde Cyril ve Vyvyan güzel bir gelecek umudu taşıyabilir. Annen, seninle ciddi konuşmaktan mademki korkuyordu, sözünü dinleyeceğin bir akrabasını seçmeliydi. Ama korkmamalıydı. Seninle açıkça konuşmalı ve yüz yüze gelmemeliydi. Her neyse sonuca bir bak. Annen memnun mu, tatmin oldu mu?

Annenin suçu bende bulduğunu biliyorum. Bunu seni tanıyanlardan değil, tanımayan ve tanımak istemeyen kişilerden duyuyorum. Sık sık duyuyorum. Yaşça büyük bir erkeğin daha genç bir erkek üzerindeki etkisinden söz ediyormuş sözgelimi. Soruna bu açıdan yaklaşmayı çok sever annen; yaygın önyargılara ve cehalete seslenmede her zaman başarılı bir yol olmuştur bu. Senin üzerinde ne gibi bir etkim olduğunu sana sormama gerek yok. Hiçbir etkim olmadığını biliyorsun. Hiçbir etkim olmadığını sık sık, övünerek söylerdin; övünmekte haklı olduğun tek konu da buydu zaten. Aslına bakarsan, sende etkileyebileceğim ne vardı ki? Beynin mi? Beynin gelişmemişti. Hayal gücün mü? Hayal gücün ölüydü. Yüreğin mi? Yüreğin daha doğmamıştı. Hayatta karşıma çıkan insanlardan, herhangi bir açıdan, herhangi bir yönde etkileyemediğim tek kişi sendin. Sana bakmaktan hasta düşüp ateşler içinde, çaresiz yattığımda, bana içecek bir bardak süt bulmanı, bir hastanın temel ihtiyaçlarını karşılamanı, kendi paramla birkaç yüz metre uzaktaki bir kitapçıdan bana bir kitap almanı sağlayacak kadar bile etkim yoktu üzerinde. Fiilen yazmakta olduğum, zekâ açısından Congrève'i, felsefe açısından Dumas'yı (Oğul), sanırım başka her açıdan herkesi geçecek komediler kaleme aldığım sırada, sanatçının ihtiyacı olan yalnızlığı bana bağışlamanı, beni rahatsız etmemeni sağlayacak kadar etkim yoktu üzerinde. Çalışma odam neresiyse orası senin için bir salon, sigara ve şarap içilecek, saçma sapan gevezelik edilecek bir yer oluveriyordu. "Yaşça büyük bir erkeğin daha genç bir erkek üzerindeki etkisi" mükemmel bir kuram; ancak benim kulağıma gelinceye kadar. Benim kulağıma gelince, abes oluyor. Senin kulağına geldiğinde tahmin ederim gülümsüyorsun ... gizlice. Bunu yapmaya hakkın var kuşkusuz. Annenin paraya ilişkin söylediklerinden de çok şey duyuyorum. Sana para vermemem için bana sürekli yalvardığını söylüyormuş, çok haklı olarak. Kabul ediyorum. Mektuplarının ardı arkası kesilmiyordu, hepsinde de, "Alfred size yazdığımı kesinlikle bilmemeli," notu vardı. Ama sabah tıraşından gece yarısı bindiğin arabaya kadar istisnasız her harcamanı karşılamak, benim için bir zevk olmaktan uzaktı. Büyük bir sıkıntıydı. Bu konuda sana defalarca yakındım. Beni "yararlı" biri olarak görmenden nasıl nefret ettiğimi, hiçbir sanatçının bu biçimde algılanmaktan ve kendisine böyle davranılmasından hoşlanmadığını, sanatçıların da sanatın kendisi gibi özünde yararsız olduklarını anlatırdım sana, anımsıyorsun, değil mi? Bunu söylediğimde çok kızardın. Gerçek hep kızdırırdı seni. Gerçek, sahiden de

hem dinleyene, hem söyleyene acı çektiren bir şeydir. Ama senin görüşlerini ya da yaşayışını değiştirmene yol açmadı. Her gün, sabahtan akşama kadar yaptığın tüm harcamaları karşılamak zorundaydım. Yalnızca gülünç derecede iyi yürekli ya da hiçbir tanıma sığmayacak çılgınlıkta biri yapardı bunu. Ne yazık ki, ben bunların ikisinin tam karışımıydım. İstediğin parayı annenin sana sağlamasını önerdiğimde çok güzel, zarif, her zaman hazır bir yanıtın vardı. Babandan annene gelen paranın –sanırım yılda yaklaşık 1.500 sterlindi– onun konumundaki bir hanımefendi için epeyce yetersiz olduğunu, sana gelen paradan fazlasını annenden isteyemeyeceğini söylerdin. Annenin gelirinin, onun konumunda ve onun zevklerine sahip bir hanım için kesinlikle yetersiz olduğu konusunda çok haklıydın; ama bunu, benim sırtımdan lüks içinde yaşamak için bir bahane olarak kullanmamalıydın; tersine kendi yaşamında tasarruf yapmak için bir başlangıç noktası olarak kullanmalıydın. Sorun, senin kendini duygularına tümüyle kaptıran bir insan olmandı, hâlâ da öylesin sanıyorum. Bu tür insanlar bir duyguyu yaşama lüksüne, bedelini ödemeden sahip olmak ister. Annenin gelirine dokunmama isteği çok güzeldi. Bunu, harcamalarını bana yükleyerek yapmak çirkindi. Sen insanın duygularına bedavadan sahip olabileceğini sanıyorsun. Yanılıyorsun. En ince, en fedakârca duyguların bile bir bedeli vardır. Ne tuhaftır ki, onları ince kılan da budur. Sıradan insanların zihinsel ve duygusal hayatları aşağılık bir şeydir. Tıpkı fikirlerini bir tür gezici düşünce kütüphanesinden –ruhsuz bir çağın *Zeitgeist*'ı[41]– ödünç alarak kirletip bir hafta sonra iade ettikleri gibi, duygularını da veresiye alıp faturası geldiğinde kaytarmaya çalışırlar. Bu yaşama kavramını aşmalısın. Bir duygunun bedelini ödemek zorunda kaldığın an, duygunun niteliğini öğrenecek ve bir adım atmış olacaksın. Unutma ki, duygularına kendilerini kaptıranlar, aslında mutlaka alaycı kişilerdir. Hatta kendini duygularına kaptırmak, alaycılığın zaman zaman dönüştüğü bir biçimden başka bir şey değildir. Alaycılık ise entelektüel açıdan çok hoş olmakla birlikte, kulübelerden çıkıp kulüplere girdikten sonra, ruhsuz bir insan için mükemmel bir felsefe olmaktan ileriye gidemez. Toplumsal bir değeri vardır; bir sanatçı için de tüm ifade biçimleri ilginçtir. Ne var ki, özünde değersizdir, çünkü gerçekten alaycı olan kişi hiçbir zaman aydınlanamaz. Sanırım şimdi geriye dönüp bir annenin gelirine, bir de benim gelirime ilişkin tutumuna baksan, kendinle gurur duymazsın. Belki

de günün birinde, eğer bu mektubu annene göstermezsen, benim sırtımdan geçinmenin, benim bir kez olsun fikrimin alınmadığı bir konu olduğunu ona açıklarsın. Bana olan bağlılığının tuhaf, benim için çok üzücü bir belirtisinden başka şey değildi. En büyük tutarlar için olduğu gibi en küçük tutarlar için de kendini bana bağımlı kılman, kendi gözünde sana çocukluğun tüm sevimliliğini kazandırıyordu; istisnasız her istediğinin karşılığını benim ödemem konusunda ısrar etmekle, sonsuz gençliğin sırrını bulduğunu sanıyordun. İtiraf ederim ki, annenin benimle ilgili söylediklerini duymak bana acı veriyor. Eminim düşünecek olursan sen de kabul edersin ki, senin ailenin benim aileme getirdiği yıkım konusunda annenin söyleyecek dostça bir sözü yoksa suskun kalması daha yerinde olurdu. Tabii ki bu mektubun, benim geçirdiğim zihinsel gelişmelere ya da ulaşmaya çalıştığım başlangıç noktalarına değinen bölümlerini annenin görmesi için hiçbir neden yok. Ama senin yerinde olsam, tümüyle senin yaşamına ilişkin bölümlerini ona gösterirdim.

Senin yerinde olsam, aslında, sözde nedenler yüzünden sevilmek istemezdim. İnsanın hayatını dünyaya göstermesi için hiçbir neden yoktur. Dünya, olayları anlamaz. Ama sevgisini elde etmek istediğimiz kişiler için durum farklıdır. Çok yakın bir dostum –on yıllık dostum– bir süre önce beni ziyarete geldi ve aleyhimde söylenenlerin tek sözüne inanmadığını, benim tümüyle masum olduğumu, babanın çevirdiği korkunç bir entrikanın kurbanı olduğumu düşündüğünü belirtti. Bu sözleri beni gözyaşına boğdu. Babanın suçlamaları arasında doğru olmayan, iğrenç bir kötü niyetle bana yüklenen şeyler olmakla birlikte, yine de sapkın zevkler ve tuhaf tutkularla dolu bir hayat yaşadığımı, bunu benimle ilgili bir gerçek olarak kabul etmediği, tam anlamıyla kavramadığı sürece artık dost olamayacağımızı, artık kendisiyle görüşemeyeceğimizi söyledim ona. Onun için müthiş bir şoktu ama hâlâ dostuz, üstelik dostluğunu sözde nedenlerle elde etmiş değilim. Gerçeği söylemek acı verir demiştim. Yalan söylemek zorunda olmak çok daha kötü.

Son duruşmamda sanık sandalyesinde oturup Lockwood'un hakkımdaki dehşetengiz ithamını –Tacitus'tan, Dante'den bir pasaj, Savonarola'nın Roma'daki papaların suçlamalarından biri gibi– dinlerken duyduğum iğrenç sözlerin beni hasta ettiğini anımsıyorum. Birden, "Hakkımda tüm bu söylenenleri ben söyleyebilsem harika olurdu!" diye düşündüm. O zaman anladım ki, bir insana ilişkin söylenenlerin hiç değeri

yoktur. Önemli olan, kimin söylediğidir. Hiç kuşkum yok ki, bir insanın hayatındaki doruk noktası, tozların içine diz çöküp göğsünü yumruklayarak yaşamının tüm günahlarını saydığı andır. Senin için de durum aynı. Annene hayatının hiç değilse birazını kendin anlatsan, çok daha mutlu olurdun. Aralık 1893'te ben kendisine epeyce bir şeyler anlattım ama tabii sınırlamalar, genellemeler yapmak zorundaydım. Bu konuşma annene, seninle ilişkisi konusunda pek cesaret vermedi. Tersine. Gerçekle yüz yüze gelmekten eskisinden daha kararlı biçimde kaçındı. Sen ona kendin anlatsaydın farklı olurdu. Benim sözlerim çoğunlukla sana çok acı gelebilir. Ama gerçekleri inkâr edemezsin. Olaylar benim anlattığım gibiydi; bu mektubu okurken gerekli dikkati gösterdiysen, kendinle yüz yüze geldin demektir.

Sana uzun uzun yazdım; benim için hapse girmeden önce o üç yıllık öldürücü dostluk süresince ne ifade ettiğini; neredeyse iki ay sonra bitecek olan hapis yaşamım boyunca ne ifade ettiğini ve benim, hapisten çıktıktan sonra kendime ve başkalarına ne ifade etmek istediğimi anlaman için yazdım. Mektubumu ne değiştirebilirim ne de yeniden yazabilirim. Birçok yeri gözyaşlarıyla, bazı yerleri tutku ya da acının iziyle damgalı bu mektubu, olduğu gibi kabul etmeli, lekeleri ve düzeltmeleriyle elinden geldiğince anlamaya çalışmalısın. Düzeltmeleri, sözcüklerim düşüncelerimin mutlak ifadesi olsun, abartma ya da yetersiz kalma nedeniyle yanılgı yaratmasın diye yaptım. Dili, bir keman gibi akort etmek gerekir; nasıl ki şarkıcının sesindeki ya da teldeki titreşimlerin gereğinden fazla ya da az oluşu yanlış bir notanın sesini verirse sözcüklerdeki fazlalık ya da yetersizlik de mesajı bozar. Bu haliyle mektubumdaki her ifadenin belirgin bir anlamı var. Mektubumda retoriğe ilişkin hiçbir şey yok. Bir ifade silinmiş ya da değiştirilmişse fark ne kadar küçük olursa olsun, ne kadar büyük olursa olsun, amacım gerçek izlenimimi aktarmak, ruh halimin tam karşılığını bulmaktır. Duyguda ilk sırayı alan şey, biçimde hep sondadır.

Sert bir mektup olduğunu kabul etmeliyim. Seni esirgemeden yazdım. Hatta önce, seni acılarımın en hafifiyle, kayıplarımın en önemsiziyle tartmanın gözümde haksızlık olduğunu ileri sürdüğümü, sonra da bunu yaptığımı, üstelik kişiliğini büyük bir özenle didik didik araştırdığımı söyleyebilirsin. Doğrudur. Ama unutma ki, kendini tartıya vuran sendin.

Unutma ki, benim hapis hayatımın yalnızca bir ânına vurulduğunda terazinin sana ait kefesi hafiflikten tepeye fırlıyorsa sana teraziyi seçtiren, “gurur”du, sıkı sıkı yapışmana da “gurur” neden olmuştu. Dostluğumuzun en büyük psikolojik hatası buydu işte; tümüyle orantısız oluşu. Senin için fazla geniş; yörüngesi senin hareket gücünü, hatta görüş gücünü aşan; fikir, tutku ve eylemleri çok önemli, çok ilgi çekici ve harika ya da feci sonuçlarla gerçekten fazlaca yüklü olan bir hayata zorla girdin. Senin küçük kaprisler ve huysuzluklarla dolu küçük yaşamın, kendi küçük dünyasında beğeniye layıktı. Başına gelebilecek en kötü şeyin “dekan”dan azar işitmek, “rektör”den nutuk dinlemek, en büyük heyecanın ise Magdalen’in kürek birincisi olması ve ağustos töreni için avluda ateş yakılması olduğu Oxford’da, beğeniye layıktı. Oxford’dan ayrıldıktan sonra kendi dünyasında devam etmeliydi. Özünde fena değildin. Çok çağdaş bir türün eksiksiz bir örneğiydin. Yalnızca benimle ilişkili olarak hatalıydın. Pervasız taşkınlığın bir suç değildi. Gençlik her zaman taşkındır. Utanç verici olan, taşkınlıklarının bedelini ödemem için beni zorlamandı. Sabahtan akşama tüm zamanını birlikte geçirebileceğin bir dost istemen çok hoştu. Neredeyse bir idil gibiydi. Ama kenetlendiğin dost, bir edebiyat adamı, bir sanatçı, sürekli varlığınla yaratma yeteneğini felce uğrattığın, tüm güzel uğraşılarını tümüyle mahvettiğin biri olmamalıydı. Geceyi geçirmenin en mükemmel yolunun önce Savoy’da şampanya eşliğinde bir yemek, ardından bir müzikholde loca, son olarak da Willis’te yine şampanyalı bir yemek olduğunu ciddi biçimde düşünmende bir sakınca yoktu. Londra’da yığınla çok hoş genç adam aynı fikirde. White’s Club’a üye olabilmek için gerekli hatta. Ama bu tür zevkleri sana sağlamamı benden istemeye hakkın yoktu. Bu, benim dehamı gerçekten takdir etmekten tümüyle aciz olduğunu gösteriyordu. Babanla kavgan, niteliği ne olursa olsun, kesinlikle, ikinizin arasında bir sorun olarak kalmalıydı. Arka bahçenizde yer almalıydı. Sanırım bu tür kavgalarda genellikle izlenen kural budur. Senin hatan, kavganın yüce tarih sahnesinde, tüm dünyanın seyirci, benim de bayağı yarışmada kazananın ödülü olduğum bir trajikomedi olarak oynanması konusundaki ısrarındı. Babanın senden nefret etmesi, senin de babandan nefret etmen, İngiliz kamuoyunu hiç ilgilendirmezdi. İngilizlerin aile yaşamında bu tür duygular çok yaygındır ve tipik biçimde ait oldukları yerde, aile içinde tutulmalıdırlar. Bunların aile dışına çıkması yersiz olur. Bunları aktarmak hakarettir. Aile yaşamı sokaklarda sallanacak kırmızı bir

bayrak, dama çıkıp öttürülecek bir borazan değildir. Tıpkı kendini kendi dünyanın dışına çıkardığın gibi aile yaşamını da kendi dünyasından çıkardın.

Oysa kendi dünyalarından kopanlar, yalnızca çevrelerini değiştirmiş olur, kişiliklerini değil. Girdikleri dünyaya uygun düşünce ve tutkuları edinmezler. Bunu yapmaya güçleri yetmez. *Intentions*'da da belirttiğim gibi, duygusal güçler, kapsam ve süreklilik açısından fiziksel enerji güçleri kadar sınırlıdır. Burgonya'nın tüm mor fıçıları ağzına kadar şarapla dolu, İspanya'nın taşlık bağlarında toplanan üzümler diz boyu olsa bile, küçük kadeh alabileceği kadar alır, fazlasını alamaz. Büyük trajedilere neden olanların trajik ruh haline uygun duyguları paylaştıklarını düşünmekten daha büyük, bunu onlardan beklemekten daha öldürücü bir hata yoktur. "Ateşten gömleği" içindeki şehit, Tanrı'nın yüzünü seyrediyor olabilir ama odunları istifleyen ya da ateşi harlandırmak için kütükleri oynatan kişinin gözünde olay, kasabın gözünde bir öküzün kesilmesinden, ormandaki kömürcünün gözünde bir ağacın devrilmesinden, tırpanla ot biçen birinin gözünde bir çiçeğin kopmasından farksızdır. Büyük tutkular, ruhen büyük kişilere göredir, büyük olayları, ancak onlarla aynı düzeyde olanlar görebilir.

Tiyatro tarihinde, Shakespeare'in Rosencrantz ve Guildenstern tiplemelerinden, "sanat" açısından daha eşsiz, gözlem inceliği açısından daha anlamlı bir şey olduğunu sanmıyorum. Rosencrantz ve Guildenstern, Hamlet'le üniversitede birlikte olmuş, onunla arkadaşlık etmişlerdir. Birlikte geçirilen güzel günlerin anısını getirirler beraberlerinde. Oyunda Hamlet'e rastladıklarında, Hamlet, kendi yaradılışında biri için dayanılmaz bir yükün altında sendelemektedir. Ölüler silahlanıp mezardan çıkarak Hamlet'e, hem kendisini aşan hem de çok altında kalan bir görev yüklemişlerdir zorla. O, bir hayalperesttir ve eyleme geçmesi istenmektedir. O, şair ruhludur ve neden sonuç gibi bayağı karmaşalarla, yaşamın, çok iyi bildiği ideal özüyle değil, hiç bilmediği pratik uygulamasıyla uğraşması istenmektedir. Ne yapacağıyla ilgili en ufak bir fikri yoktur ve onun çılgınlığı, çılgınlık taslamasıdır. Brutus deliliği, niyetinin kılıcını, iradesinin hançerini gizlemek için bir kılıf olarak kullanmıştır; ama Hamlet için delilik, yalnızca zayıflığını saklayan bir maskedir. Mimikler, el kol hareketleri yaparak zaman kazanmayı umar. Sanatçının kuramla oynadığı gibi o da eylemle oynar. Kendi eylemlerinin casusu olur, kendi sözlerini

dinledikçe “sözcükler, sözcükler, sözcükler”den öteye gitmediğini bilir, kendi tarihinin kahramanı olmaya çalışacağına “kendi” trajedisinin seyircisi olmaya bakar. Kendisi dahil hiçbir şeye inanmaz, bununla birlikte kuşkusunun ona yararı yoktur; çünkü kuşkuculuktan değil, bölünmüş bir iradeden kaynaklanmaktadır. Guildenstern ve Rosencrantz tüm bunlardan bir şey anlamaz. Başlarını eğer, yılışır, gülümserler, birinin dediğini öteki daha iğrenç bir biçimde yineler. En sonunda, oyun içinde oyun ve cilveleşen kuklalar aracılığıyla Hamlet, kralın “vicdanını yakalayıp” zavallı adamı korkuyla tahtından kaçırdığında, Guildenstern ve Rosencrantz, davranışını, saray etiketinin oldukça üzücü biçimde zedelenmesi olarak nitelendirirler yalnızca. “Yaşam gösterisini yerinde duygularla seyretmek” konusunda buradan öteye geçemezler. Hamlet’in sırrının o kadar yakınında ama ondan bir o kadar habersizdirler. Sır onlara söylenmiş olsa da bir şey değişmez. Çünkü ancak alabileceği kadarını alan küçük kadehlerdir onlar. Oyunun sonuna doğru, başkası için kurulmuş kurnazca bir kapana kısılıp şiddet dolu, ani bir ölüme kurban gittikleri ya da gidebilecekleri ima edilir. Ama bu tür trajik bir son, Hamlet’in, komediye özgü bir sürpriz ve adalet içeren espri gücüyle renklense de, onlar gibilere uygun değildir. Onlar asla ölmez. “Hamlet’i ve davasını, tatmin olmayanlara doğru biçimiyle aktarmak” içinHoratio, seyircisi olmasa da, geride bir kardeş bırakmasa da ölür:

Bir süre mutluluktan yoksun kılan
Ve bu acımasız dünyada acıyla nefes alan

Ama Guildenstern ve Rosencrantz, Angelo ve Tartuffe kadar ölümsüzdür ve onların yanında yer almaları gerekir. Onlar çağdaş yaşayışın, antik dostluk idealine katkısıdır. Yeni bir *De Amicitia*[42] yazacak olan kişi, onları uygun yerlerine oturtup *Tusculanae*[43] ifadesiyle övmelidir. Onlar sonsuza dek geçerli tiplerdir. Onları kınamak, değer bilmezlik olur. Onlar yalnızca kendi dünyalarının dışındadırlar; hepsi bu. Ruh yüceliği bulaşıcı değildir. Yüce düşünceler, yüce duygular, varoluşlarıyla zaten tecrit edilmiştir. Ophelia’nın anlamadığı şeyi “Guildenstern ve soylu Rosencrantz”, “Rosencrantz ve soylu Guildenstern” anlayamazdı. Tabii ki seni onlarla karşılaştırmaya niyetim yok. Aranızda büyük bir fark var. Onlar için rastlantısal olan şey, senin kendi seçimindi. Kasten ve ben davet etmeden, zorla benim dünyama girdin, o dünyada hakkın olmayan ve layık

olmadığın bir yere el koydun, tuhaf bir inatla, varlığını istisnasız her günün bir parçası haline getirerek tüm yaşamımı avuçlarına almayı başardıktan sonra o yaşamı parçalamaktan başka bir şey yapamazdın. Sana tuhaf gelse de, öyle yapman doğaldı. Bir çocuğa, küçük aklının alamayacağı fevkaladelikte, yarı açılmış gözlerinin göremeyeceği güzellikte bir oyuncak verildiğinde, çocuk inatçıysa oyuncağı kırar, kayıtsızsa elinden bırakıp kendi arkadaşlarına döner. Senin için de durum buydu. Yaşamımı ele geçirdikten sonra onu ne yapacağını bilemedin. Bilemezdin. Senin avuçlarında olamayacak kadar fevkaladeydi. Onu elinden bırakıp kendi arkadaşlarına, onların oyunlarına dönmeliydin. Ama ne yazık ki inatçı olduğun için kırdın onu. Son söz de söylendikten sonra, tüm olup bitenlerin nihai sırrı buydu belki de. Çünkü sırlar, göründüklerinden daha küçüktür. Bir atomun yer değiştirmesiyle bir dünya yerinden oynayabilir. Seni esirgemediğim gibi kendimi de esirgememiş olmak için şunu da ekleyeceğim: Seninle karşılaşmak benim için çok tehlikeli idiyse de, bu karşılaşmayı benim için ölümcül kılan, karşılaştığımız zamandı. Çünkü o sırada sen, hayatın ancak tohum ekme dönemindeydin, bense hasat döneminde.

Sana yazmam gereken birkaç şey daha var. Birincisi “iflas”ımla ilgili. Birkaç gün önce, ailenin babanın parasını ödemesi için artık çok geç olduğunu, bunun kanuna aykırı olacağını, daha uzun bir süre şu andaki sıkıntılı durumumda kalmak zorunda olduğumu duydum ve itiraf ederim ki, büyük hayal kırıklığına uğradım. Benim için bu çok acı bir haber, çünkü tüm hesapların devredileceği “alacaklı”nın izni olmadan bir kitap bile yayımlayamayacağımı hukuk otoriteleri kesin olarak bildirdiler. Bir tiyatro yöneticisiyle sözleşme yaptığımda, bir oyunum sahnelendiğinde, tüm gelir babanın ve öbür birkaç alacaklımın eline geçecek. Sanırım beni iflas ettirerek babanla “hesaplaşma” planının, umduğun kadar parlak, çok yönlü bir başarı olmadığını sen bile kabul edersin artık. Hiç değilse benim için sonuç bu olmadı; iflas etme durumumda göz önüne alınan şey, ne kadar iğneli ve şaşırtıcı olursa olsun, senin mizah gücün değil, benim ıstırap ve utancım olmalıydı. Aslına bakılırsa “iflas”ıma izin vermekle, tıpkı ilk davayı açtırmaktaki ısrarınla olduğu gibi babanın oyununa geldin, tam onun istediğini yapmış oldun. Tek başına olsa, kimsenin yardımı olmasa daha başından çaresiz kalacaktı. O sende –böyle korkunç bir konumda olmayı sen istemediğin halde– en büyük müttefiğini buldu her zaman.

More Adey mektubunda, sana “harcadıklarımın birazını” bana ödemek istediğini geçen yaz boyunca birkaç kez belirttiğini yazmıştı. Ona yazdığım yanıtta da ifade ettiğim gibi, ne yazık ki senin için sanatımı, hayatımı, adımı, tarihteki yerimi harcadım; dünyadaki tüm olağanüstü şeylere, dünyanın olağanüstü bulduğu her şeye, deha, güzellik, servet, mevki ve buna benzer şeylerin hepsine ailen sahip olsa ve hepsini ayaklarıma serse benden alınan en küçük şeyin ufacık bir zerresinin, döktüğüm küçük gözyaşlarının bir tekinin bile karşılığı olamazdı. Ne var ki, insan her yaptığının karşılığını ödemek zorundadır. İflas etmiş kişi için bile durum böyle. Sanırım sana öyle geliyor ki “iflas”, kişinin borçlarını ödemekten kaçınması için elverişli bir yol, hatta “alacaklılarıyla hesaplaşması”dır. Tam tersine. Senin pek sevdiğin deyişi kullanmaya devam edecek olursak, “alacaklılar” iflas edenle “hesaplaşmış” oluyor. Yasa, tüm malına mülküne el koyarak tek tek tüm borçlarını ödemeye zorluyor, eğer borcu kalırsa tümüyle meteliksiz bırakıyor, tıpkı bir kemerin altında durarak, sokakta sürünerek avuç açan, (hiç değilse İngiltere’de) dilenmeye korkan zavallı bir dilenci gibi. Yasa benden yalnızca sahip olduğum her şeyi, kitaplarımı, mobilyalarımı, resimlerimi, kitaplarımın telif hakkını, oyunlarımın telif hakkını, *Mutlu Prens* ve *Lady Windermere’in Yelpazesi*’nden tut da evimdeki merdiven halıları ve paspasa kadar her şeyi değil, hayatta sahip olacaklarımı da aldı. Sözgelimi evlilik anlaşmasıyla hak kazandığım faiz geliri satıldı. Neyse ki dostlarım aracılığıyla yine geri alabildim. Alamasaydım, karım öldüğü takdirde iki çocuğum ben hayattayken benim kadar meteliksiz kalacaklardı. Sırada kendi babamın bana bıraktığı İrlanda’daki toprakların geliri var sanırım. Satılması bana çok acı geliyor ama boyun eğmek zorundayım. Babana ait yedi yüz peni –yoksa sterlin miydi– bir sorun, ödenmesi gerekiyor. Sahip olduğum ve olacağım her şey sökülüp alındıktan, umutsuz bir “müflis” olarak serbest bırakıldıktan sonra bile, borçlarımı ödemek zorundayım. Savoy’daki yemeklerin; kaplumbağa çorbalarının, Sicilya’nın incecik asma yapraklarıyla yapılan sarmalarının, amber renkli, hatta neredeyse amber kokulu şampanyaların –Dagonet 1880 en çok sevdiğin şarap değil miydi– bedeli hep ödenecek. Willis’teki gece yarısı yemekleri, bizim için mutlaka ayrılan özel Perrier-Jouet *cuvée*’si,[44] doğrudan Strasbourg’dan gelen harika *pâté*’ler,[45] yaşamın en ince zevklerini tatmayı bilenler kokusunu istedikleri gibi alabilsinler diye her

zaman büyük, çan biçimi kadehlerin içinde getirilen olağanüstü *fine champagne*,[46] tüm bunlar, dalavereci bir *client*'ın[47] kötü borçları olarak kalamaz, hepsi ödenecek. Kendim çizip özel olarak Henry Lewis'te yaptırttığım, ikinci komedimin başarısını kutlamak üzere sana küçük bir armağan olarak hazırlattığım –gerçi birkaç ay sonra yok pahasına sattın onları sanırım– zarif kol düğmelerinin (yakut ve elmasla çerçevelenmiş, gümüşsü matlıkta, kalp biçiminde dört aytaşı) bile parası ödenmek zorunda. Sana verdiğim armağanların, sen onları ne yapmış olursan ol, parasını kuyumcuya vermemezlik edemem. Yani serbest bırakılsam bile gördüğün gibi borçlarımı ödemek zorundayım.

İflas etmiş kişi için geçerli olan şeyler, hayatta herkes için geçerli. Yapılan her şeyin bedeli biri tarafından ödenmek zorunda. Senin bile –her tür görevden kesinlikle muaf olmak konusundaki büyük arzuna, her şeyini başkalarının sağlaması konusundaki ısrarına, senden beklenen sevgi, saygı ve minneti reddetme çabalarına karşın– senin bile günün birinde yaptıklarını ciddi biçimde düşünmen ve boşuna da olsa kendini affettirmek için çaba göstermen gerekecek. Çabalarının boşa çıkması, cezanın bir parçası olacak. Tüm sorumluluklarından sıyrılıp bir omuz silkişi ya da gülümsemeyle yeni bir dosta, yeni kurulmuş bir şölen sofrasına geçemezsin. Benim başıma açtığın tüm felaketlere, ara sıra sigara ve likörün yanında sunulacak duygusal bir anı; bayağı bir handa asılı eski bir halı misali, modern bir eğlence yaşamında renkli bir fon gözüyle bakamazsın. Şu anda taze bir sos, iyi bir şarap kadar hoş olabilir ama şölenden artakalanlar bayatlar, şişenin dibindeki tortu acıdır. Bugün, yarın, mutlaka bir gün bunu anlamak zorundasın. Yoksa kavrayamadan ölür, aşağılık, yoksul, hayal gücünden yoksun bir ömür sürmüş olursun. More'a yazdığım mektupta, konuya bir an önce hangi bakış açısından yaklaşman gerektiğini belirttim. O sana ne olduğunu söyleyecek. Anlayabilmek için hayal gücünü geliştirmen gerekecek. Unutma ki hayal gücü, insanın kişi ve olayları hem gerçek, hem de ideal ilişkilerinde görmesini sağlayan niteliktir. Eğer kendi başına anlayamazsan, konuyu başkalarıyla görüş. Ben kendi geçmişimle yüzleşmek zorunda kaldım. Sen de kendi geçmişinle yüzleş. Sessizce oturup düşün. Kötülüklerin en büyüğü sığlıktır. Anlaşılan her şey doğrudur. Ağabeyinle konuş. Gerçekten de konuşman gereken kişi Percy. Bu mektubu okusun, dostluğumuzun tüm ayrıntılarını bilsin. Her şey açıkça ortaya

konduğunda Percy'nin yargısı mükemmeldir. Eğer ona doğruyu söylemiş olsaydık, ne çok acıdan, utançtan kurtulmuş olurdum! Hatırlayacak olursan, Cezayir'den Londra'ya döndüğün gece bunu önermiştim. Kesinlikle reddettin. Bunun üzerine, yemekten sonra Percy geldiğinde babanın deli olduğu, gülünç ve gerçekdışı hayallere kapıldığı komedisini sürdürdük. Devam ettiği sürece müthiş bir komediydi, üstelik Percy her şeyi ciddiye almıştı. Ne yazık ki, çok iğrenç biçimde sonuçlandı. Şu anda yazmakta olduğum konu, sonuçlardan biri; sana zahmet olacaksa lütfen benim katlanmak zorunda kalacağım en büyük utançlardan biri olduğunu unutma. Seçeneğim yok. Senin de seçeneğin yok.

Yazmam gereken ikinci konu, hapisten çıktığımda hangi koşullarda, hangi durumda ve nerede buluşacağımızla ilgili. Geçen yaz başı Robbie'ye yazdığın mektubun kimi bölümlerinden, sana gönderdiğim mektup ve armağanları –yani ikisinden de kalanları– iki ayrı paket yapıp kapattığın ve kendi elinle bana vermeyi çok istediğin anlaşılıyor. Bunlardan vazgeçilmesi gerekiyor tabii. Sana niçin güzel armağanlar verdiğimi anlamadığın gibi, niçin güzel mektuplar yazdığımı da anlamadın. Mektupların yayımlanmak amacıyla yazılmadığını kavrayamadın, armağanların rehine konmak amacıyla verilmediğini kavrayamadığın gibi. Zaten her ikisi de yaşamın ne zamandır örtülmüş bir yanına, gerçek değerini nasılsa takdir edemediğin bir dostluğa ait. Tüm yaşamımı avuçlarında tuttuğun günleri şimdi hayretle anımsıyor olmalısın. Ben de o günleri hayretle ve çok farklı birtakım duygularla anımsıyorum.

Bir aksilik olmazsa, mayıs sonlarında salıverileceğim; hiç vakit kaybetmeden Robbie ve More Adey'yle, yurtdışında, deniz kıyısında küçük bir köye gitmek istiyorum. Euripides'in Iphigeneia'yla ilgili bir oyununda dediği gibi deniz, dünyanın lekelerini ve yaralarını temizler. Θάλασσα κλυζει πάντα τ'ανθρωπων κακά.

Arkadaşlarımla en az bir ay birlikte olmayı ve sağlıklı, sevecen dostlukları sayesinde huzura, dengeye, daha az dertli bir yüreğe ve daha hafif bir ruh haline kavuşmayı umuyorum. Benim için "toprak" kadar anne olan "deniz" gibi büyük, basit, ilkel şeylere tuhaf bir özlem duyuyorum. Bana öyle geliyor ki hepimiz, "doğa"ya çok fazla bakıyor, onunla çok az yaşıyoruz. Yunanlıların tutumunu son derece makul buluyorum. Onlar hiçbir zaman güneş batışları hakkında gevezelik etmez, çimenlerin üzerine vuran gölgelerin gerçekten mor olup olmadığını tartışmazlardı. Ama

denizin yüzücü için, kumun da koşucunun ayakları için olduğunu bilirlerdi. Ağaçları verdikleri gölge yüzünden, ormanı da öğle vaktindeki sessizliği yüzünden severlerdi. Üzüm bağlarında çalışanlar, taze filizlerin üzerine eğilirken güneşin ışınlarını uzakta tutmak için saçlarına sarmaşıklardan bir çelenk geçirir, Yunanistan'ın bize armağan ettiği iki insan tipi, yani sanatçı ve atlet içinse, insana başka hiçbir yararı olmayan acı defne ve yabanmaydanozu yapraklarından çelenkler örerlerdi.

Yaşadığımız çağa yararcılık çağı diyor, oysa hiçbir şeyin yararlarını bilmiyoruz. "Su"yun temizleyebildiğini, "ateş"in arıtabildiğini, hepimizin annesinin "toprak" olduğunu unuttuk. Bunun sonucu olarak bizim "sanat"ımız gölgelerle oynayan "Ay Sanatı"; oysa Yunan sanatı doğrudan nesnelerle ilgili bir "Güneş Sanatı"ydı. İlkel güçlerin arıtıcı olduğundan eminim; onlara dönüp onlarla birlikte yaşamak istiyorum. Tabii ki benim kadar çağdaş, *enfant de mon siècle,*[48] biri için yalnızca dünyaya bakmak her zaman çok hoş bir şey olacak. Hapisten çıktığım gün, bahçelerde sarısalkımların, leylakların tomurcuklanmış olacağını, sarısalkımların altın titreşimlerinin rüzgârla huzursuz bir güzelliğe dönüşüp leylakların eflatun tüylerinin esen yelde savrularak her yanı benim için *Binbir Gece Masalları* kokusuyla dolduracağını düşündüğümde, mutlulukla doluyorum. Bir İngiliz yaylasının uzun çalılıklarının kokulu katırtırnağı tomurcuklarıyla sarardığını ilk gördüğünde, Linnaeus diz çöküp sevincinden ağlamıştı; biliyorum ki çiçekleri arzunun bir parçası gibi gören benim için, bir gülün taçyapraklarında gözyaşları hazır beklemektedir. İlkgençliğimden beri hep böyle olmuştur. Bir çiçeğin goncasında, bir kabuğun kıvrımında gizli tek bir renk yoktur ki, nesnelerin ruhuyla ince bir yakınlık sayesinde yaradılışımda bir tepki uyandırmasın. Gautier gibi ben de her zaman *pour qui le monde visible existe*[49] insanlardan oldum. Yine de, şimdi biliyorum ki, tatmin edici olsa da tüm bu "güzellik"in ardında saklı bir "ruh" var ve bu "ruh"un resmedilmiş biçimleri yalnızca birer dışavurum yolu; işte ben bu "ruh"la uyum içinde olmak istiyorum. İnsanlarla nesnelerin kolayca anlaşılır ifadelerinden bıktım. "Sanatta mistik" olan, "yaşamda mistik" olan, "doğada mistik" olan benim aradığım bu; müziğin büyük senfonilerinde, "keder"in başlangıcında ve "deniz"in derinliklerinde bulabilirim onu belki. Bir yerlerde onu bulmam benim için şart.

Tüm yargılamalar, insanın yaşamının yargılanmasıdır, tıpkı tüm hükümlerin idam hükmü olması gibi ve ben üç kez yargılandım. İlkinde tutuklandım, ikincisinde “tutukevi”ne geri götürüldüm, üçüncüsünde iki yıllığına bir hapishaneye aktarıldım. Bizim oluşturduğumuz biçimiyle “toplum”da bana yer olmayacak, “toplum” bana bir yer veremeyecek; ama yağmurunu suçlu suçsuz herkesin üzerine fark gözetmeden yağdıran doğada, saklanabileceğim kaya yarıkları, sessizliğinde gönlümce ağlayabileceğim gizli vadiler olacak. Doğa, karanlıkta sendelemeden yürüyebilmem için geceye yıldızlar asacak, kimse beni izleyip incitmesin diye rüzgârı ayak izlerimin üstüne salacak; beni görkemli sularla yıkayıp temizleyecek, acı otlarıyla iyileştirecek.

Bir ay sonra, “haziran” gülleri şehvetle açılırken eğer kendimi iyi hissediyorsam Robbie aracılığıyla, gri evleri, yeşil kanalları ve sakin, durgun yolları yıllar önce bana cazip gelen Bruges gibi yurtdışında sessiz bir küçük kentte seninle bir buluşma ayarlayacağım. Şimdilik adını değiştirmek zorunda kalacaksın. Öylesine gurur duyduğum –gerçekten de adına bir çiçek adı havası veren– küçük unvandan, “beni” görmek istiyorsan, vazgeçeceksin; tıpkı “benim”, bir zamanlar “*ün*”ün dudaklarında bir ezgi olan adımdan vazgeçeceğim gibi. Yüzyılımız ne kadar dar, aşağılık ve yüklerini kaldıramayacak kadar güçsüz! Başarıya billurdan bir saray verir ama “keder” ve “utanç” için, başlarını sokabilecekleri sazlardan bir kulübesi bile yoktur; “benim” için yapabileceği tek şey, adımı değiştirip başka bir ad edinmemi önermek, oysa Ortaçağ bile, ardında huzur bulabileceğim bir keşiş kukuletası, bir cüzamlı peçesi verirdi bana.

Umarım buluşmamız, tüm olup bitenlerden sonra, seninle bana yaraşır bir buluşma olur. Eski günlerde aramızda her zaman derin bir uçurum vardı: başarılmış “sanat” ve edinilmiş kültür uçurumu. Şimdi aramızda daha da derin bir uçurum var: keder uçurumu. Ama “tevazu” karşısında hiçbir şey olanaksız, “sevgi” karşısında hiçbir şey zor değildir.

Bu mektuba yazacağın yanıta gelince: İstediğin kadar uzun ya da kısa olabilir. Zarfın üzerine, “Hapishane Müdürü, Reading Hapishanesi” diye yaz. İçine, açık bir zarfta bana yazdığın mektubu koy. Kâğıt çok inceyse tek yüzüne yaz, başkalarının okuması zor oluyor. Ben sana tam bir özgürlük içinde yazdım. Sen de öyle yazabilirsin. Senden mutlaka öğrenmek istediğim şu: Önceki yılın “ağustosu”ndan, özellikle de geçen yıl “mayıs”tan sonra on bir aydır, bana nasıl acı çektirdiğini ve benim bunu

anladığımı bildiğin, başkalarına da itiraf ettiğin halde, niçin bana yazma girişiminde bulunmadın? Her ay senden haber bekledim. Beklemeyip tüm kapıları yüzüne kapamış bile olsaydım, hiç kimsenin sonsuza dek "sevgi"nin yüzüne kapılarını kapayamayacağını anımsamalıydın. İncil'deki adaletsiz yargıç, sonunda adil bir karar verir çünkü adalet her gün gelip kapısını çalar; gece vakti, yüreğinde gerçek dostluk olmayan dost, "bıktırıcı ısrarı" yüzünden sonunda arkadaşına boyun eğer. Sevginin zorla giremeyeceği bir hapishane, hiçbir dünyada yoktur. Bunu anlamadıysan, "sevgi"yi hiç mi hiç anlamamışsın demektir. Ayrıca, *Mercure de France*'a benim için yazdığın makale hakkında ayrıntılı bilgi ver. Bir şeyler biliyorum. Makaleden alıntı yapsan iyi olur. Nasılsa basıldı. Bir de, şiirlerinin ithafını tam ifadesiyle bildir. Düzyazıysa düzyazıyı, şiirse dizeleri olduğu gibi yaz. Bir güzellik taşıdığından hiç kuşkum yok. Kendin, yaşamın, dostların, yaptıkların, kitapların hakkında içtenlikle yaz bana. Kitabın ve nasıl karşılandığı hakkında yaz. Ne söyleyeceksen, korkmadan söyle. Gerçekten kastetmediğin bir şey yazma, yeter. Mektubunda sahte, yalan bir şey olursa tınısından hemen anlarım. Bir ömür süren edebiyat tapıncım boyunca

Midas'ın altınlarıyla olduğu kadar
Ses ve hecelerle, cimri

olmam boş yere değildi, amaçsız değildi. Unutma ki seni tanımam gerek. Belki ikimizin de birbirini tanıması gerek.

Sana ilişkin son söylemek istediğim şu: Geçmişten korkma. Geçmişin geri dönülmez olduğunu söyleyenler çıkarsa, onlara inanma. Tanrı'nın gözünde geçmiş, şimdi ve gelecek bir tek andır; Tanrı'nın gözünde yaşamaya çalışmalıyız. Zaman ve mekân, "ardıllık" ve "uzanım", "düşünce"nin rastlantısal koşullarından başka bir şey değildir. Hayal gücü hepsini aşıp ideal varoluşlar dünyasında serbestçe hareket edebilir, nesneler de, özünde, biz ne olmalarını istiyorsak, odur. Nesneler, insan nasıl bakıyorsa öyle var olur. "Başkalarının yalnızca tepedeki 'Şafak'ı gördüğü yerde ben Tanrı'nın çocuklarının sevinçle bağırdığını görüyorum," der Blake. Dünyaya ve bana geleceğim gibi görünen şeyi, ben dava açmaya sürüklendiğim zaman temelli kaybettim, hatta diyebilirim ki, çok daha önce kaybetmiştim. Benim önümde geçmişim yatıyor. Geçmişime farklı gözlerle bakmak, dünyanın ona farklı gözlerle bakmasını sağlamak, Tanrı'nın ona

farklı gözlerle bakmasını sağlamak zorundayım. Bunu geçmişimi görmezden gelerek, hafife alarak, överek, yadsıyarak yapamam. Ancak yaşamımın ve kişiliğimin gelişiminde kaçınılmaz bir aşama olarak kabul edersem, çektiğim tüm acılar karşısında başımı eğersem yapabilirim. Ruhsal ölçülükten ne kadar uzak olduğumu, bu mektup, değişken, kararsız ruh halleriyle, küçümseme ve acısıyla, umutları ve bu umutları kavrayamayışıyla, açıkça gösteriyor. Ama ne korkunç bir okulda görevimi yerine getirmeye çalıştığımı unutma. Ne kadar eksik, kusurlu olsam da, benden öğrenebileceğin çok şey olabilir hâlâ. Bana "yaşamın zevki"ni ve "sanatın zevki"ni öğrenmek için gelmiştin. Belki şans, sana çok daha olağanüstü bir şeyi, "keder"in anlamını ve güzelliğini öğretmek için seçmiştir beni. Sevgilerimle...

Dostun
OSCAR WILDE

7. (Lat.) Derinlik ("Derinliklerden sana sesleniyorum Ya Rabb...) Eski Ahit'in Mezmurlar Kitabı'nda, Mezmur 130'un Latincesi bu sözcüklerle başladığı için, Katolik cenaze ayininin de bir bölümünü oluşturan bu ilahi, *De Profundis* adıyla anılır. (Ç.N.)

8. (Lat.) Hapiste ve zincire vurulmuşken yazılan mektup. (Ç.N.)

9. (Fr.) Geçim yolu. (Ç.N.)

10. Dante'nin Cehennem'in sekizinci katına verdiği ad. (Ç.N.)

11. (Lat.) Tertemiz ruh. (Ç.N.)

12. (Lat.) Felaketlerimiz için gözyaşları vardır. (Ç.N.)

13. (Fr.) Lüks baskı. (Ç.N.)

14. Marquis de Sade. (Ç.N.)

15. Thomas Day'in ahlakçı çocuk masalı. (Ç.N.)

16. (İt.) "Söz etmeye değmez, yalnızca bak ve yürü." (Ç.N.)

17. (Fr.) Samimi söyleşi. (Ç.N.)

18. (Fr.) Aylak. (Ç.N.)

19. (İt.) "Güneşin neşe saçtığı güzel havada hüzünlüydük." (Ç.N.)

20. (İt.) Ruh tembelliği (yedi büyük günahtan biri). (Ç.N.)

21. Petrus. (Ç.N.)

22. Herodes. (Ç.N.)

23. (Fr.) "Tanrım, bedenimi ve yüreğimi iğrenmeden / Seyretme gücünü ve cesaretini ver bana." (Ç.N.)

24. Yunan mitolojisinde savaş tanrısı Athena'nın lakabı. (Y.N.)

25. Kutsal Kitap, Eski Ahit, Yeşaya Kitabı. 53:3. (Y.N.)

26. (Yun.) "Ben iyi çobanım." (İncil) (Ç.N.)

27. (Yun.) "Kır zambaklarının nasıl büyüdüklerine iyi bakın; ne çalışırlar ne de iplik eğirirler." (Ç.N.)

28. (Yun.) "Tamam oldu." (Ç.N.)

29. (Lat.) "Ya Rab, ben layık değilim." (Ç.N.)

30. (İt.) "Ağlayıp gülerek oynayan küçük bir kız gibi." (Ç.N.)

31. *Hazreti İsa'ya Benzemek*: Latince anonim eser. (Ç.N.)

32. Barthélemy de Pise'in, Hazreti İsa'yla Aziz Francesco arasındaki paralelliği vurgulayan yapıtı. (Ç.N.)

33. Hazreti İsa'nın dirildikten sonra ilk görüldüğü, havarilerinin ikisiyle birlikte yürüdüğü köy. (Ç.N.)

34. Matthew Arnold'un 1861 yılında ölen şair arkadaşı Arthur Hugh Clough'u anmak için 1865'te yazdığı şiirin adı.

35. Eski Roma'da nitelikleri Yunan tanrısı Pan'la özdeşleştirilen kır tanrısı. (Y.N.)

36. Boyun ve kolları geçirmeye mahsus delikleri olan, suçluları teşhir amaçlı kullanılan işkence aleti. (Y.N.)

37. Shakespeare'in *Fırtına* oyununda Caliban'a köle olan iyi ruh. (Ç.N.)

38. *Fırtına*'da şeytanla bir cadının yarı insan oğlu. (Ç.N.)

39. (Fr.) "Kötü yollar insanı buraya götürür işte." (Ç.N.)

40. Francis Douglas, Vikont Drumlanrig. Bosie'nin erkek kadeşi. (Y.N.)

41. (Alm.) Zamanın ruhu. (Ç.N.)

42. (Lat.) Dostluğa Dair. (Ç.N.)

43. *Tusculanae disputationes*: Cicero'nun felsefi yapıtı. Tusculum'daki villasında yazmıştır. (Ç.N.)

44. (Fr.) Fıçı. (Ç.N.)

45. (Fr.) Ciğer ezmesi. (Ç.N.)

46. (Fr.) Kaliteli şampanya. (Ç.N.)

47. (Fr.) Müşteri. (Ç.N.)

48. (Fr.) Çağımızın çocuğu. (Ç.N.)

49. (Fr.) Görünen dünyanın varlığını yaşayan. (Ç.N.)